

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ᾠΣΜΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ*

(W. Wollner, Der Lenorenstoff in der slavischen Volkspoesie in Archiv für slavische Philologie, Berlin 1882, τ. VI, σ. 239-269. Jean Psichari, La Ballade de Lénore en Grèce. Extrait de la Revue de l'histoire des religions, Paris 1884, E. Leroux, 8ον, σ. 40).

Κοινότατον ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ γνωστότατον εἶναι τὸ δημῶδες ᾠσμα περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, τοῦ πρὸς ἐκπλήρωσιν ὑποσχέσεως ἐπανάγοντος εἰς τὴν μητέρα ἐκ τῆς ξένης τὴν ἀδελφὴν. Τὴν μεγάλην τούτου διάδοσιν μαρτυροῦσιν αἱ μέχρι τοῦδε γνωσταὶ ἡμῖν δεκαεπτὰ παραλλαγαὶ αὐτοῦ, αἱ ἐν τέλει δημοσιευόμεναι¹. Προέρχονται δ' αἱ παραλλαγαὶ αὗται ἐκ διαφόρων ἐλληνικῶν χωρῶν, ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκ τῆς Στερεᾶς, ἐκ τῆς Ἐπτανήσου καὶ ἐκ τῶν Κυκλάδων, ἐκ τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐκ τῆς Βάρνης, ἐκ τῆς Κρήτης καὶ ἐκ τῆς Τραπεζούντας· ὅθεν ἐκ τούτου κρίνεται, ἴσως δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι οὐδαμῶς τῆς ἐλληνικῆς γῆς εἶναι ἄγνωστον τὸ ᾠσμα.

Περὶ τοῦ ᾠσματος τούτου πολλὰ ἐγράφησαν ὑπὸ ἀλλοδαπῶν μάλιστα λογίων. Διὰ τὰς ποιητικὰς καλλονὰς, διὰ τὸ πλαστικὸν τῶν εἰκόνων, τὴν γοργότητα καὶ τὸ σθένος τοῦ διαλόγου, τὴν ἀπείριτον διήγησιν, ὁμαλῶς καὶ βαθμιαίως διαγείρουσαν καὶ ἀποκορυφοῦσαν ἐν τέλει τὸ δραματικὸν ἐνδιαφέρον, τὸ ᾠσμα τοῦτο ἀποδείκνυται ἀναντιρρήτως ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς δημώδους φιλολογίας, οὐ μόνον τῆς ἐλληνικῆς ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων λαῶν. Καὶ εἰσὶ μὲν τινες οἱ εἰκάσαντες ὅτι εἶναι παρείσακτον ἐν τῇ ἐθνικῇ ἡμῶν ποιήσει, ὀθνείας φαντασίας γέννημα, πειθόμενοι περὶ τούτου ἐκ τῆς πενθίμου ἐμπνεύσεως τοῦ ᾠσματος, τῶν ζοφερῶν παραστάσεων καὶ τῆς τραγικῆς ὑποθέσεως. Ἄλλ' ἐν τῇ δημῶδει ποιήσει τοῦ ἡμετέρου ἔθνους τοσοῦτον εἶναι συνήθη τᾶσματα, τὰ ἀποπνέοντα συναίσθημα βαθείας μελαγχολίας καὶ ὀδύνης, καὶ ἐπαλγῶς διατιθέντα τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος, ὥστε γνώστης ἄριστος καὶ ἐμβριθέστατος τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας, εἰ καὶ οὐχὶ ἄνευ ὑπερβολῆς τινος, αὐτὸ δὴ τοῦτο ὑπέ-

* Ἐδημοσιεύθη εἰς Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας Β' (1885-89), σ. 193-261. 552-554.

1. Τούτων ἑπτὰ μὲν εἰσιν ἀνέκδοτοι, τῶν δὲ λοιπῶν αἱ πλεῖσται κατεχωρίσθησαν ἐν συλλογαῖς δυσσευρέτοις καὶ δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὧσιν ὑπὸ τῶν ἀσχοληθέντων εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ᾠσματος. Ὁ κ. Ψυχάρης (σ. 36) ποιεῖται μνησθῆναι καὶ ἑτέρας ἀνεκδότου παραλλαγῆς ἐκ τῆς νήσου Κῶ, ἣν σκοπεῖ νὰ δημοσιεύσῃ βραδύτερον. Οὐχὶ ἄσχετος τῷ ᾠσματι εἶναι καὶ τὴς δημώδους παράδοσις τῆς Λεβαδείας, καθ' ἣν βρυκόλακας προσκαλεῖ τὴν νύκτα μαῖαν, καὶ φέρει ταύτην ἑπιππος εἰς τὴν κατοικίαν του, διὰ νὰ παραστῇ εἰς τὸν τοκετὸν τῆς συζύγου του.

λαβεν ὡς τὸν κύριον χαρακτῆρα τῆς ποιήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ². Πλὴν τῶν μοιρολογίων, τῶν ᾠμάτων τοῦ Χάρου, τῶν τῆς ξενιτειᾶς, ὧν αὐτὸ τὸ θέμα προκαλεῖ τοὺς θλιβεροὺς λογισμοὺς, ὁ χαρακτήρ οὗτος κατισχύει καὶ ἐν πολλοῖς διηγηματικοῖς ᾠμασι, τοῦ ἀκριτικοῦ μάλιστα κύκλου. Ὅθεν τὸ ἐπιχεῖρημα περὶ τῆς ἀσυμφωνίας καὶ τῆς ἀναρμοστίας τῶν ἐν τῷ ᾠματι ἰδεῶν πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι παντελῶς ἀσύστατον καὶ οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἐπιρρωνύει τὴν εἰκασίαν περὶ τῆς ξενικῆς προελεύσεως τοῦ ᾠματος. Ἐξ ἐναντίας ὁμως ἄξιοι πολλῆς προσοχῆς καὶ αὐστηρᾶς βασάνου εἰσὶν οἱ ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐρεῦνης τῶν ᾠμάτων διαφόρων λαῶν ἀπορρέοντες λόγοι, οὓς φέρουσί τινες πρὸς ἀπόδειξιν τῆς αὐτῆς γνώμης, καὶ τῶν λόγων τούτων τὸ βάσιμον ἢ μὴ προτιθέμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ.

Ὁ Φωριέλ, ὁ πρῶτος ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾠμάτων ἐκδότης, δημοσιεύσας, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Ἡ νυκτερινὴ περπατησιὰ*, παραλλαγὴν ἀτελῆ καὶ κολοβὴν τοῦ ᾠματος, εἰ καὶ ἐν πολλοῖς παρενόησε τοῦτο, ὡς ἐκ τῆς μεταφράσεώς του ἐμφαίνεται, ἐξῆρε μὲν τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν ποιητικὴν δύναμιν αὐτοῦ, κατέδειξε δὲ καὶ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν γνωστὸν αἶνον (Ballade) τοῦ γερμανοῦ Βύργερ, τὴν Λενώραν³. Ὁ δὲ τῆς συλλογῆς τοῦ Φωριέλ Γερμανὸς μεταφραστής, ὁ ὀνομαστὸς Βίλελμ Μιλλερ⁴ ἐν ἰδίᾳ μὲν πραγματείᾳ, δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ ἐφημερίδι *Morgenblatt* τῷ 1825, διέλαβε περὶ τῆς σχέσεως τῆς προλήψεως, ἐφ' ἧς στηρίζεται τὸ ἑλληνικὸν ᾠμα, πρὸς γερμανικοὺς, ἀγνολογικοὺς καὶ σκωτικοὺς μύθους καὶ ᾠματα καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν Βυργέρειον Λενώραν⁵. ἐν δὲ ταῖς σημειώσεσι τῆς μεταφράσεως ἐμνημόνευσε καὶ τῆς καταπληκτικῆς ὁμοιότητος τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ σερβικοῦ δημῶδους ᾠματος τῆς Γελίτσας καὶ τῶν ἀδελφῶν τῆς, τοῦ ἐν τῇ συλλογῇ τῆς *Talnj* δεδημοσιευμένου⁶. Ὁ φιλέλλην Ἐνετὸς Τωμασαῖος, συγκρίνων τὸ δημῶδες ἑλληνικὸν ᾠμα τῷ τεχνικῷ ἔργῳ τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ, θεωρεῖ τὴν Λενώραν πολλῶ ὑποδεεστέραν ἐκείνου. “*Al paragone, λέγει, di questa Arete, l' Eleonora del Bürger è amplificazione rettorica, celia profana*”⁷. Μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐπίσης ἀποφαίνεται ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ᾠματος καὶ ἕτερος Ἰταλός, πρὸ τοῦ Τωμασαίου γράψας⁷.

Καὶ ταῦτα μὲν οὗτοι περιοριζόμενοι εἰς ἀπλὴν κατάδειξιν τῆς ὁμοιότητος τῶν δύο ᾠμάτων καὶ συγκρίνοντες τὴν ποιητικὴν ἑκατέρου ἀξίαν. Ὁ δ' ἐξετάζων τὸν λόγον τῆς ὁμοιότητος τούτων, πείθεται ἀδιστάκτως ὅτι δὲν εἶναι

2. Σ. Ζαμπελίου, Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ, ἐν Ἀθήναις 1858, σ. 43-48.

3. Fauriel, Chants populaires, 1825, τ. II, σ. 405.

4. Τὴν πραγματείαν ταύτην γινώσκω ἀτυχῶς μόνον ἐξ ὧν μνημονεύει αὐτὸς ὁ Müller ἐν Fauriel, Neugriech. Volkslieder, Leipz. 1825, τ. II, σ. 96.

5. Αὐτ.

6. N. Tommaseo, Canti popolari, Venez. 1842, τ. III, σ. 341.

7. Bagnolo, Romanze popolari dei Greci moderni, 1839, σ. 129. Διὰ βραχέων συγκρίνει τὴν Λενώραν τῷ ἑλληνικῷ ᾠματι καὶ ὁ κ. Ἀγγ. Βλάχος ἐν Χρυσολογίῳ, 1863, τ. Α', σ. 277.

αὕτη τυχαία. Ὁ Βύργερ ποιῶν τὴν Λενώραν τῷ 1773, δὲν ἐγίνωσκε βεβαίως τὸ μετὰ πεντηκονταετίαν περίπου δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν ἄσμα, ὡς ὑπέθεσεν ἀπιθάνως ὁ ἡμέτερος ποιητὴς Ζαλοκώστας⁸. ἐνεπνεύσθη ὁμοῦς ἐκ δημοτικῶν ἄσμάτων καὶ μύθων τῆς πατρίδος του, ἴσως οὐχὶ ἀσχέτων τῷ ἑλληνικῷ, ἀφηγουμένων δὲ πῶς νεκρὸς ἐραστὴς ἢ μνηστήρ, οὗ τὸν αἰώνιον ὕπνον ἐτάραττον οἱ θρῆνοι τῆς φίλης του, ἐγείρεται τοῦ τάφου, πορεύεται πρὸς αὐτὴν ἀγνοοῦσαν τὸν θάνατόν του, τὴν πείθει νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ καὶ ἐν νυκτερινῷ δρόμῳ ἄγει αὐτὴν εἰς τὸ νεκροταφεῖον, θνήσκουσιν διότι δὲν ἐσεβάσθη τὴν γαλήνην τῶν τεθνεώτων⁹.

Ὁμοίας τοῖς γερμανικοῖς ἄσμασι παραδόσεις ἀπαντῶμεν καὶ παρ' ἄλλοις συγγενέσι λαοῖς. Εἶναι γνωστὴ ἡ παράδοσις αὕτη τοῖς Ἰσλανδοῖς¹⁰. πολλὰ σουηδικά¹¹ καὶ δανικὰ ἄσματα¹² ἔχουσι τοιαύτην ὑπόθεσιν· καὶ παλαιὸς τις σκωτικὸς αἶνος τοσοῦτον ὁμοιάζει τῷ τῆς Λενώρας, ὥστε Ἀγγλοὶ τινὲς ἰσχυρίσθησαν, ὅτι ἐκ ταύτης ἐνεπνεύσθη ὁ Βύργερ¹³.

Ὁ πρῶτος τούτων τύπος εὑρηται, νομίζομεν, ἐν τῷ μύθῳ τῆς Σιγρουν καὶ τοῦ Ἑλγι, ὅστις, ὡς ἐκτίθεται ἐν τῇ ἱερᾷ βίβλῳ τῶν γερμανικῶν λαῶν Ἑδδα, συσχετίζεται τῇ δοξασίᾳ, καθ' ἣν τὰ δάκρυα τῶν οἰκείων ἐνοχλοῦσι τὸν νεκρὸν ἐν τῷ τάφῳ¹⁴. Οἱ θρῆνοι τῆς Σιγρουν κατάγουσι τὸν σύζυγον ἐκ τῆς Βαλάλας. «Ἐνεκα σοῦ, ὑποτίθεται λέγων ὁ Ἑλγι, ἔνεκα σοῦ, ὦ Σιγρουν ἐκ τοῦ ὄρους τῶν Ἑδωνῶν (Sevafjell), ὁ Ἑλγι ἐστὶ κατάρρυτος αἵματι· προ-
 ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
 του νὰ κατακλιθῇ, χρυσὴ ἡλιομορφὴ γυνὴ, χεῖς σκληρὰ δάκρυα· αἱματηρὰ κατασταλάζουσι ταῦτα ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ στήθεος τοῦ βασιλέως... Καίπερ ἀπο-
 λέσαντες ζώην καὶ κτήματα, δυνάμεθα ὁμοῦς νὰ πίνωμεν ἔτι ἡδέα πότα· ὅθεν

8. Ἐν Εὐτέρπῃ, τ. Ζ'.

9. Βλ. W. Wackernagel, Zur Erklärung und Beurtheilung von Bürgers Lenore, Basel 1835 καὶ ἐν M. Haupt's, Altdeutschen Blätter, Lpz. 1836, τ. I, σ. 174-202 ἰδίως σ. 193 κέ. Wollner, σ. 239-243. Πλὴν τῶν ὑπὸ τούτων ἀναφερομένων συγγραφέων βλ. προσέτι καὶ Hocker, Deutscher Volksglaube, 1863, σ. 127. Simrock, Deutsche Volksbücher VIII, σ. 596, ἀρ. 13. Theod. Bernaleken, Mythen u. Bräuche des Volkes in Oesterreich, Wien 1859, σ. 75-81. J. M. Wagner ἐν Deutsch. Museum, 1862, σ. 802 κέ.

10. C. Maurer, Isländische Sagen, σ. 73 κέ.

11. Hoffmann ἐν Haupt's, Altdeutschen Blätter I, σ. 202-203.

12. Τοῦ ἱππότη Aage καὶ τῆς Ἑλσης· τὸ πρωτότυπον ἐν Udvalgte danske Viser af Nyerup. I, σ. 210-217. Γερμ. μετάφρ. Wilhelm Grimm, Altdän. Heldenlieder, σ. 73. 74. Wackernagel, ἐνθ' ἀν., σ. 188-189. Ἑλευθέραν ἑλληνικὴν μετάφρασιν βλ. ἐν Παράσχου, Ποιήματα 1881, τ. Α', σ. 311-314.

13. Wackernagel, ἐνθ' ἀν., σ. 189 κέ. Wollner, σ. 240-241.

14. Βλ. περὶ τῆς δοξασίας ταύτης Rochholz, Deutscher Glaube und Brauch, Berlin 1867, τ. I, σ. 207-208. Ἡ αὕτη δοξασία ἐπεκράτει καὶ ἐν Ἰνδικῇ. Βλ. Παγγουβάνσαν, μετάφρ. Γαλανοῦ Η' 86, σ. 112: «τὰ γὰρ πολλὰ δάκρυα καταθλίβει τὸν νεκρὸν, ὡς φασιν οἱ σοφοὶ ἄνδρες». Ὁ πολυμαθέστατος λαογράφος F. Liebrecht (Zur Volkskunde, 1879, σ. 197) εἰκάζει, ὅτι τὸ θέμα τοῦ μύθου τῆς Λενώρας προήλθεν ἐκ τῆς συνηθείας τοῦ συνθάπτειν ζῶσαν τὴν σύζυγον τῷ νεκρῷ τοῦ συζύγου· ἐπομένως ὁσάκις τοῦτο δὲν συνέβαινεν ὑπετίθετο, ὅτι ὁ σύζυγος ἀρπάζων αὐτὴν τὴν ὠδήγει εἰς τὸν τάφον του.

οὐδείς πρέπει νὰ ψάλλῃ θρῆνον καὶ ἂν πολύτρητον ἐκ πληγῶν βλέπῃ τὸ στήθος». Ὁ νεκρὸς Ἑλγι ἀπέρχεται ἐφιππος, διότι πρὶν ὁ ψάλτης τῆς Βαλάλας (ὁ ἀλέκτωρ Salgofnir) φωνήσῃ ἐγείρων τὸν τροπαιοῦχον λαὸν ὀφείλει νὰ εὗρεθῇ πέραν τῆς γεφύρας Ἀνεμοκόρυθος (Vindhialmr, τοῦ Γαλαξίου)· ἡ δὲ Σιγροὺν θνήσκει μετ' ὀλίγον¹⁵.

Πλὴν τῶν γερμανικῶν λαῶν καὶ οἱ σλαβικοὶ ἐν ποικίλαις παραλλαγαῖς, ἐν παραμυθίοις καὶ δημοτικοῖς ᾠσμασιν, ἔχουσι τὸν αὐτὸν μῦθον. Προστίθεται δὲ ἐν ταῖς πλείσταις σλαβικαῖς παραλλαγαῖς καὶ ἕτερον ἐπεισόδιον. Καθ' ἣν στιγμὴν φθάνουσιν εἰς τὸν τάφον, ἡ κόρη ἀποδιδράσκουσα καταφεύγει εἰς μίαν οἰκίαν, καὶ κλείει διὰ μοχλοῦ τὴν θύραν. Ἡ οἰκία ὁμως, παρὰ τὸ νεκροταφεῖον κειμένη, εἶναι ἐκείνη ἐν ᾗ ἀποθέτουσι τοὺς νεκροὺς πρὸ τῆς ταφῆς, εὐρίσκεται δ' ἐν αὐτῇ ἐν πτώμα (ἡ τρία κατὰ τινα παραλλαγὴν). Ὁ διώκτης ζητεῖ ἀπὸ τὸν νεκρὸν τὴν παράδοσιν τῆς μνηστῆς του. Ἐν ταῖς πλείσταις παραλλαγαῖς ὁ ἐν τῇ οἰκίᾳ νεκρὸς σπεύδει προθύμως νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν αἴτησιν, πρὶν ὁμως κατορθώσῃ νάνοιξῃ φωνεῖ ὁ ἀλέκτωρ καὶ ἡ κόρη σφύζεται. (Ἐν ἐνὶ τῶν παραμυθίων τούτων κατορθοῦσιν ἀμφοτέροι οἱ νεκροὶ νὰ συλλάβωσι τὴν κόρην, ἣν καὶ διαμελίζουν, ἐν ἑτέρῳ δὲ ὁ διώκτης ἀποπέμπεται ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ νεκροῦ). Ὁ Wollner παρατίθῃσιν ἐν περιλήψει τέσσαρα παραμύθια τῆς Μικρᾶς Ρωσσίας, ἐν πολωνικόν, ἐν τσεχικόν, ἐν μοραβικόν, ἐν σερβικόν καὶ ἐν κροατικόν¹⁶.

Τὰ δημόδια ᾠσματα τῶν νοτίων Σλαβῶν παρουσιάζουσιν τὸν μῦθον ὑπὸ τύπον διάφορον, καὶ δὴ ὁμοιότατον τῷ ἑλληνικῷ καὶ τῷ ἀλβανικῷ ᾠσματι. Τὸν νεκρὸν ἐραστήν ἢ μνηστῆρα ἀντικαθίστησιν ὁ ἀδελφός, ὅστις κατάγει νύκτωρ ἐκ τῆς ξένης τὴν ἀδελφήν¹⁷. Ἡ τοιαύτη ὁμοιότης παρέσχε τὸ ἐνδόσιμον εἰς τὸν W. Wollner ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ, ἧς τὴν ἐπιγραφὴν ἀναγράφομεν ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης, νὰ ἐξετάσῃ ἐπιμελῶς τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν τῶν ᾠμάτων τούτων· κατέληξε δ' εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ μὲν ἀλβανικὸν ᾠσμα ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ὁ δὲ ἀρχικὸς τοῦ ᾠσματος τύπος εἶναι σλαβικὸς, καὶ δὴ σερβικὸς. Τὴν τελευταίαν ὁμως εἰκασίαν τοῦ ἐξήνεγκεν ὁ Βόλλνερ μετὰ πολλῆς ἐπιφυλάξεως, τοῦτο μόνον θεωρῶν βέβαιον, ὅτι τὸ σερβικὸν δὲν ἐποιήθη κατὰ μίμησιν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ὁμολογῶν ἅμα, ὅτι δὲν δύναται νὰποφανθῇ, ἂν τὸ ἑλληνικὸν ἐλήφθη ἐκ τοῦ σερβικοῦ ἢ ἂν ἐκάτερον ἰδίᾳ ἀνεπτύχθη. Κατηγορηματικώτερον ὁμως ὑποστηρίζει τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ᾠσμα εἶναι δάνειον ἐν τῇ Περί τοῦ αἵνου τῆς Λενώρας ἐν Ἑλλάδι πραγματείᾳ τοῦ ὁ

15. Edda. Helgakvidha Hundingsbana II.

16. Wollner, σ. 243 κέ. Τοῖς ὑπὸ τούτου μνημονευομένοις παραμυθίοις προστεθείσθω καὶ ἐν παραπλήσιον ρωσσικὸν παρὰ Ralston, Contes populaires de la Russie, σ. 288 (trad. Bureyre).

17. Ἐν δημοτικῷ ᾠσματι τῆς γαλλικῆς Βρετανίας, ὅπερ δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν περὶ τοῦ προκειμένου μύθου γραψάντων, ὁ νεκρὸς μνηστῆρ τῆς Gwennola, ὁ ταύτην ἐφιππος ἀγαγὼν νύκτωρ εἰς τὴν κατοικίαν τῶν νεκρῶν, εἶναι καὶ ὁμογάλακτος αὐτῆς ἀδελφός. (La Villemarqué, Barza Breiz., 1846, τ. I, σ. 271 κέ).

κ. Ψυχάρης, ἐνισχύων μὲν καὶ ἀναπτύσσων τὰ τοῦ Βόλλνερ ἐπιχειρήματα καὶ νέα ἴδια προσάγων. Ὁ κ. Ψυχάρης, ὃν εὐφροσύνως βλέπομεν ἐπιδιοθέντα εἰς τὴν μελέτην τῆς δημώδους ἡμῶν φιλολογίας καὶ τῆς γλώσσης, ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐξετάσεως τῶν σλαβικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν ᾠσμάτων συνάγει πορίσματα πολλῶ τῶν τοῦ Βόλλνερ τολμηρότερα. Κατ' αὐτόν, τὸ σερβικὸν ᾠσμα εἶναι τὸ πρῶτον, ἐξ οὗ ἐλήφθη τὸ βουλγαρικόν· ἐκ τῶν Βουλγάρων τὸ παρέλαβον οἱ Ἀλβανοί, καὶ τελευταῖοι ἐκ τούτων οἱ Ἕλληνες.

Πρὸ τοῦ Βόλλνερ καὶ τοῦ Ψυχάρη, ἐν ἐκτάσει πραγματευθέντων περὶ τοῦ θέματος τούτου, καὶ ἄλλοι ἐγνωμάτευσαν ὑπὲρ τῆς σλαβικῆς ἀρχῆς τοῦ ᾠσματος, εἰ καὶ ἀνεγνώριζον τὴν ποιητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ¹⁸. Ὁ μὲν Β. Μύλλερ καὶ ὁ Θ. Κίνδ περιωρίσθησαν νὰ ὑποδείξωσι τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ τῷ σερβικῷ τῆς Γελίτσας καὶ τῶν ἀδελφῶν τῆς¹⁹. ἄλλ' ὁ Σάνδερς εἰκάζει ὅτι τὸ ἀρχικὸν ᾠσμα εἶναι τὸ σλαβικόν, διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀδελφῶν ἐννέα, ἰδιάζει τοῖς σερβικοῖς μάλιστα ᾠσμασι²⁰. ὁ Dozon, οὐδένα ἐπάγων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του λόγον, ἀποφαίνεται ὅτι τὴν πρώτην ἔμπνευσιν αὐτοῦ ἔσχον οἱ Σέρβοι²¹. Οὐδεὶς δὲ ἰσχυρίσθη, καθ' ὅσον γινώσκομεν, τὸ ἀντίθετον, πλὴν τῶν ἐκδοτῶν τοῦ ἔπους τοῦ Βασιλείου Διγενῆ Ἀκρίτα, τῶν κ.κ. Κ.Ν. Σάθα καὶ Αἰμ. Λεγράν, οἵτινες ἐν τῇ σημειώσει καλοῦσι τὴν βουλγαρικὴν παραλλαγὴν τοῦ ᾠσματος μίμησιν πολλῶ ὑπολειπομένην τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου²².

Περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλα σχέσεως τῶν ᾠσμάτων, περὶ ὃν ὁ προκειμένος λόγος, ἔχομεν γνώμην ἐναντιουμένην ἀντικρὺς τῇ τοῦ κ. Ψυχάρη, πειθόμενοι ἐκ παμπόλλων τεκμηρίων, ὅτι τὸ μὲν ἑλληνικὸν ᾠσμα εἶναι τὸ πρωτότυπον, κατὰ μίμησιν δὲ τούτου ἐποιήθησαν, ἰδίᾳ καὶ ἀσχετῶς ἀλλήλαις διαπλασθεῖσαι, ἡ ἄλβανικὴ παραλλαγή καὶ ἡ βουλγαρικὴ, ἥτις πάλιν εἶναι ἡ πηγὴ τῆς τε σερβικῆς καὶ τῶν λοιπῶν σλαβικῶν μύθων καὶ ᾠσμάτων. Περὶ δὲ τῆς ἀρχῆς τῶν ὁμοίων ᾠσμάτων καὶ παραδόσεων τῶν γερμανικῶν λαῶν, ἀπέχομεν νὰ διαλάβωμεν, ἀποστέργοντες εἰκασίας, ἀμοιρούσας ἀσφαλοῦς βάσεως.

Προτοῦ νὰ προβῶμεν εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν κρίσεων καὶ τῶν συμπερασμάτων τῶν κ.κ. Βόλλνερ καὶ Ψυχάρη, ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ παραθέσωμεν προηγουμένως τὸ κείμενον τῶν ὁμοίων ᾠσμάτων, ἢ περίληψιν τούτων. Ἀρχόμεθα δὲ ἀπὸ τοῦ σερβικοῦ, ὅπερ διὰ τὴν ἀποδιδομένην αὐτῷ σπουδαιό-

18. Μόνος ὁ Wollner (σ. 267) κρίνει τὸ σερβικὸν ὑπέρτερον τοῦ ἑλληνικοῦ.

19. Fauriel-Müller, τ. II, σ. 96. Th. Kind, Anthologie neugriech. Volkslieder, Lpz. 1861, σ. 208.

20. D. H. Sanders, Das Volksleben d. Neugriechen, 1845, σ. 314.

21. A. Dozon, Chansons populaires Bulgares, Paris 1875, σ. XXIV.

22. Les exploits de Digénis Akritas, épopée publiée par Sathas et Legrand, P. 1875, σ. 276. Ὁ Wollner σαρκαστικῶς ἀναφέρει τὴν παρατήρησιν ταύτην, κατακρίνει δὲ καὶ τὰ περὶ μίμησης τοῦ ἑλληνικοῦ ᾠσματος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ὡς μὴ στηριζόμενα εἰς λόγον τινά. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι τὸ βουλγαρικὸν ᾠσμα εἶναι ὑποδεέστερον τοῦ ἑλληνικοῦ, προστίθῃσι δὲ μόνον ὅτι τὸ σερβικὸν εἶναι ἀνώτερον ἀμφοτέρων.

τητα μεταφράζομεν κατὰ λέξιν καὶ ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ πρωτοτύπου ἐκ τῆς συλλογῆς τῆς Talvj²³.

Τοῦ Γιοβάν καὶ τῆς Γελίτσα

Μιά φορά ἀνθοῦσαν μίας μάννας
 πολυαγαπημένα ἐννιά ἀγόρια
 κ' ὕστερη, μονάκριβη ἡ Γελίτσα.
 Τοὺς ἀνάστησ' ὅλους, καὶ οἱ γιοί της
 ἔφθασαν σὲ γάμου ἡλικία,
 κ' ἦρθε καὶ ἡ κόρη στὸν καιρό της,
 καὶ πολλοὶ γαμπροὶ τήνε γυρεῦαν.
 Ἐνας ἦταν Μπᾶνος καὶ ἀφέντης,
 ἓνας ἄλλος ἦταν καπετάνιος,
 καὶ ὁ τρίτος ἦταν χωριανός των.
 Ἦθελεν ἡ μάννα τὸ χωριάτη,
 μὰ τὸν Μπᾶνο οἱ γιοί της προτιμοῦσαν,
 ποῦ μακριὰ ἀπὸ ξένη ἦθε χώρα.
 — «Σῦρε, λένε τῆς καλαδερούλης των,
 σῦρε μὲ τὸν Μπᾶνο, ἀδερφοῦλα,
 πέρα εἰς τὸν ξένον τόπον σῦρε.
 Θάρχωνται τὰ δέρφια νὰ σέ βλέπουν,
 θάρχωνται στὸ χρόνο ἓνα φεγγάρι,
 καὶ μιὰ ἐβδομάδα στὸ φεγγάρι».
 Τᾶκουσεν αὐτὰ ἡ ἀδερφή των,
 πέρα μὲ τὸν Μπᾶνο πᾶει στὰ ξένα.
 Μὰ μεγάλο θαῦμα γίνη τότες.
 Ἦρθε μαύρη τοῦ θεοῦ πανοῦκλα,
 τὰ ἐννιά τὰ δέρφια τὰ θερίζει,
 κ' ἔρημη, μονάχη μένει ἡ μάννα.
 Ἔτσι ἐπεράσαν τρία χρόνια,
 θλιβερὰ ἐστέναζ' ἡ Γελίτσα.
 — «Οὐρανέ μου, τί μεγάλο θᾶμμα!
 Τί κακὸ στ' ἀδέρφια μ' ἔχω κάμη,
 ποῦ ποτὲ δὲν ἦρθαν νὰ μὲ ἰδοῦνε».
 Καὶ οἱ συννυφάδες τῇ μαλλῶναν.
 — «Ἀκληρη! δὲ θέλουν νὰ σέ ξέρουν,
 καὶ γι' αὐτὸ νὰ σέ ἰδουν δὲν κινᾶνε».
 Θλιβερὰ στενάζει ἡ Γελίτσα,

23. Talvj (Th. A. Louis v. Jacob), Volkslieder der Serben, 2ας ἐκδ. 1835, τ. I, σ. 160-164. Vuk, II, 9, σ. 38. Γαλλ. μετάφρ. παρὰ Dozon, ἐνθ' ἀν., σ. 321-324.

θλιβερά στενάζει μέρα νύχτα,
 ὡς π' ὁ θιὸς ψηλὰ τὴν ἐλυπήθη
 καὶ σὲ δυὸ ἀγγέλους του φωνάζει.
 — «Σῦρτε, ἄγγελοί μου, σῦρτε κάτω,
 εἰς τὸ ἄσπρο μνήμα τοῦ Γιαννάκη,
 τοῦ Γιαννάκη τοῦ μικροῦ ἀδερφοῦ της.
 Βάλτε του ψυχὴ ἀπ' τὴν ψυχὴ σας,
 φτειάστε του ἄλογο τὴν ἄσπρη πλάκα,
 καὶ χαρίσματα τὸ σάβανό του,
 γιὰ νὰ πάη νὰ ἴδῃ τὴ Γελίτσα».
 Τρέξαν οἱ ἀγγέλοι τοῦ Κυρίου,
 εἰς τὸ ἄσπρο μνήμα τοῦ Γιαννάκη.
 Ἀπ' τὴ πλάκα φτειάνουν τ' ἄλογό του,
 βάνουν καὶ ψυχὴ στὸ παλληκάρι·
 ἀπ' τῆς γῆς τὸ χῶμα ἄρτους πλάθουν,
 κι ἀπ' τὸ σάβανό του τὰ κανίσκια,
 γιὰ νὰ πάη νὰ ἴδῃ τὴ Γελίτσα.
 Τρέχει γλήγορα τὸ παλληκάρι,
 κι ὡς τὸ σπῖτι εἶδε, ἀγναντεύει
 ἀπὸ μακριὰ τὴν ἀδελφὴν του·
 πρὶν νὰ φθάσῃ, ἐχρῆθῃ ἡ Γελίτσα
 γιὰ νὰ τὸν δεχτῇ τὸν ἀδερφό της·
 τὸν σφιχταγκαλιάζει καὶ στενάζει,
 καὶ μὲ πόνο κλαίει καὶ τοῦ λέει.
 — «Γιάννη μου, τὸ λόγο δὲν θυμᾶσαι,
 ποῦ μοῦ δίνат' ὅταν ἤμουν κόρη,
 ποῦ μοῦ δίνат' ὅλα μου τὰδέρφια,
 πῶς συχνὰ θάρχόστε στὴ Γελίτσα,
 θάρχεστε στὸ χρόνο ἓνα φεγγάρι,
 καὶ κάθ' ἐβδομάδα στὸ φεγγάρι;
 Τώρα ἐπεράσαν τρία χρόνια
 καὶ κάνεις δὲν ἦρθε γιὰ νὰ μέ ἴδῃ».
 Καὶ τοῦ λέει πάλι ἡ Γελίτσα.
 — «Πές μου, πῶς ἐγίνης τόσο μαῦρος,
 σὰν νὰ βγῆκες μέσα 'πὸ τὸ μνήμα;»
 Τὸ παιδὶ ὁ Γιάννης λέει τότε.
 — «Μὴ μοῦ λές, Γελίτσα, τέτοια λόγια,
 τί κακὸ μεγάλο μὲ εὗρηκε.
 Οἱ ὀχτὼ ἀδερφοί μας παντρευτῆκαν,
 καὶ ὀχτὼ νυφάδες συγυριοῦσα,
 κ' ἐννιὰ ἄσπρα σπῖτια χτίσαμ' ὅλοι,
 καὶ γι' αὐτὸ μὲ βλέπεις τόσο μαῦρο».
 Τρεῖς ἡμέρες ἄσπρες ἐπεράσαν,

γιὰ ταξίδ' ἡ κόρη ἐτοιμαζόταν·
 πλούσια χαρίσματα ἐτοιμάζει
 γιὰ τοὺς ἀδερφοὺς καὶ τὶς νυφάδες·
 γιὰ τοὺς ἀκριβοὺς τοὺς ἀδερφοὺς της,
 φορεσιῆς 'τοιμάζει ἀπὸ μετάξι,
 βέρες, δαχτυλίδια γιὰ τὶς νύφες.
 Τὴν ἐμπόδιζ' ὁμως ὁ Γιαννάκης.
 — «Μὴν ἐρθῆς μαζί μου, ἀδερφοῦλα,
 μεῖνε καὶ λιγάκι ἀνάμεινέ μας,
 νᾶρθουν οἱ ἀδερφοί μας νὰ σὲ ἰδοῦνε».
 Δὲν τὸν ἄκουσ' ὁμως ἡ Γελίτσα,
 τὰ χαρίσματά της ἔφτειασ' ὅλα.
 Τὸ λοιπὸν ὁ Γιάννης ξεκινάει
 καὶ μ' αὐτὸν ἡ δόλια ἡ Γελίτσα.
 Πρὶν κοντοζυγώσουν εἰς τὸ σπίτι,
 φτάνουν μπρὸς σ' ἓν' ἄσπρο ρημοκκλήσι.
 Στέκεται ὁ Γιάννης καὶ τῆς λέει.
 — «Μιὰ στιγμή καρτέρει, ἀδερφοῦλα,
 ὥς νὰ πάου στᾶσπρο ρημοκκλήσι,
 τὸ χρυσὸ δαχτύλι νὰ ἔχω μέσα,
 τὸ χρυσὸ δαχτύλι τοῦ μοῦ χάθη
 στ' ἀδερφοῦ τοὺς γάμους τοῦ μεσαίου».
 Καὶ στὸ μνημεῖο πάει ὁ Γιαννάκης
 καὶ καιρὸ στεκόταν ἡ Γελίτσα,
 καὶ τὸν ἀδερφό της καρτεροῦσε.
 Καρτεροῦσε κ' ὕστερα μονάχη,
 τὸ παιδί τὸ Γιάννη πάει ναῦρη.
 Μπρὸς στὴν ἐκκλησίᾳ βλέπει τάφους,
 ἐγκαιρα σκαμμένους ἓνα πλήθος,
 καὶ στὸν τάφ' ἀπάνω τ' ἀδερφοῦ της,
 πόνος κοφτερὸς τήνε θερίζει.
 Πάει στ' ἄσπρο σπίτι της τρεχάτη
 καὶ νὰ κράζῃ κούκκος μέσ' ἀκούει·
 κεῖνο λάλημα δὲν ἦταν κούκκου,
 μόν' τῆς μάννας ἦταν μοιρολόγι.
 Ἔσυρ' ἀπ' τὸν ἄσπρο τὸ λαιμό της,
 ἔσυρε στριγγὴ φωνὴν ἡ κόρη.
 — «Ἄνοιξε τὴ θύρα, δόλια μάννα».
 Κι ἀποκρίθ' ἡ μάννα ἀπὸ μέσα.
 — «Πήγαινε, Πανοῦκλα τοῦ Κυρίου!
 Ὅλοι κ' οἱ ἐννιά μου γιοὶ πεθάναν,
 ἤρθες καὶ τὴ γριὰ νὰ πάρῃς μάννα;»
 Καὶ τῆς ἀποκρίνεται ἡ Γελίτσα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

— «Ἄνοιξε τῇ θύρᾳ, δόλια μάννα,
δὲν εἶν' ἡ Πανοῦκλα τοῦ Κυρίου,
μόν' ἡ ἀκριβὴ σου εἶναι κόρη». *Τρέχει καὶ τῇ θύρ' ἀνοίγ' ἡ μάννα,
δέρνεται, στενάζει σὰν τὸν κοῦκκο,
σφιχτοαγκαλιάζονται κ' οἱ δύο,
καὶ νεκρὲς κ' οἱ δύο πέφτουν χάμω.*

Τὸ ἄσμα τοῦτο, κατὰ τὴν παρατήρησιν τῆς Talvj²⁴, εἶναι μοναδικὸν ἐν τῇ δημῳδαίᾳ σερβικῇ ποιήσει, οὐδ' ἀπαντᾷ ἐν αὐτῇ ἄλλο παράδειγμα τοιαύτης ἐπανόδου νεκροῦ. Καὶ ἐν ταῖς μετέπειτα δὲ γενομέναις συλλογαῖς δημοτικῶν ᾠσμάτων τῶν Σέρβων, καθ' ὅσον ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἠξεύρομεν, δὲν ἐδημοσιεύθη ἑτέρα παραλλαγή τούτου.

Ἐν δὲ τῇ δημοτικῇ ποιήσει τῶν Βουλγάρων εὐρίσκομεν τέσσαρας παραλλαγάς, παρουσιαζούσας ἐνίας διαφορὰς ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τῆς σερβικῆς, περιέργους καὶ ἀξίας μελέτης. Ἡ πρώτη τούτων ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Μιλαδίνωφ καὶ ἐν γερμανικῇ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Ρόζεν²⁵. Ἔχει δὲ οὕτω: «Ἄλλοι, Δόικα, Ἐλιν Δόικα! Ἡ Δόικα προξενιέται μακριά, πέρα ἀπὸ τὴ Ροῦμελη. Νὰν τὴ δώσῃ δὲ θέλει ἡ μάννα, ὅπως τὰπεφάσισαν οἱ ἀδελφοὶ τῆς, καὶ τῆς ὑποσχέθηκαν, ὅταν θελήσῃ νὰ ἔλθῃ κατοπιν εἰς τὰ περβίτια²⁶, πῶς θὰ τὴν φέρουν μὲ τᾶλογά των, πῶς θὰ ρίχνουν τουφέκια καὶ τσιρίτι θὰ νὰ τρέξουν. Ἀλλ' ἡ μάννα καταράσσεται. — «Ἄλλοι μόνον παιδιὰ μου ἀγαπημένα! Νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς ὅταν τὴ συντροφεύετε, νὰ κυρίσετε μὲ τὴν πανοῦκλα, τὴ μαύρη καὶ ἄπονη, καὶ ἡ πανοῦκλα νὰ σᾶς πάρῃ καὶ τοὺς ἐννιά ἀδελφοὺς καὶ ὅλα τὰ παιδιὰ σας!» Καὶ ὅπως καταράστηκεν ἡ μάννα, ἔτσι καὶ συνέβη στοὺς ἀδελφοὺς. Σὰν ἐγύρισαν ὀπίσω ἀπὸ τὴν συνοδείαν, ἔφεραν μαζί τους τὴν πανοῦκλα, τὴ μαύρη καὶ ἄπονη, καὶ ἡ πανοῦκλα ἐπῆρε καὶ τοὺς ἐννιά ἀδελφοὺς καὶ ὅλα τὰ παιδιὰ τους καὶ ἀφῆκε μοναχὴ τὴ μάννα, καὶ ἡ μάννα ἐγίνη μαῦρος κοῦκκος, καὶ ἐγύριζε μέρα νύχτα καὶ ἔκραζε θλιβερά.

Ἡ Δόικα περίμενε, περίμενε τρία χρόνια, νᾶρθουν οἱ ἐννιά ἀδελφοὶ νὰ τὴν πάρουν γιὰ τὰ περβίτια· καὶ ἔκλαιγε θλιβερά, καὶ ἔλεγε παραπονεμένα. — «Θεέ μου, θεέ ἀγαπημένε! Δὲν ἔλεγαν τὰδέρφια μου, ποῦ μ' ἐπάντρεψαν τόσο μακριά πῶς θὰ μὲ πάρουν γιὰ τὰ περβίτια; Κανεὶς δὲν ἔρχεται νὰ μὲ προσκαλέσῃ. Καὶ ὁ Κωσταντής, ὁ μικρότερος ἀπ' οὐλά μου τ' ἀδέρφια, καὶ ἐκεῖνος θὰ μ' ἐλησμόνησε, καὶ ἅς ὠρκίζετο εἰς τῶνομα τῆς ἀδελφῆς του, καὶ ἅς ὠρκίζετο πάντα στὴ ζωὴ τῆς Δόικας».

Ἐλυπήθη ὁ Θεὸς τὴ Δόικα, κ' ἕναν ἄγγελό του στέλνει· ἕναν ἄγγελον

24. Talvj, Uebersichtliches Handbuch einer Geschichte der slavischen Sprachen u. Literatur. Nebst einer Skizze ihrer Volkspoesie. Deutsch von Brühl., 1852, σ. 256 κέ.

25. Miladinow, Bylgarski narodni Pjesni, Agram 1861, ἀρ. 200. Rosen, Bulgarische Volksdichtungen, Lpz. 1879, ἀρ. 103.

26. Τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν τῆς νύμφης εἰς τοὺς γονεῖς, πανηγυριζομένην μετὰ πομπῆς.

Κυρίου, νά ξυπνήσῃ τὸν Κωσταντή. Ἐνα πέταλο τοῦ κάνει ὁ ἄγγελος πίττα, καὶ τὴν πλάκα του τσίτσα καὶ λέει στὸν Κωσταντή. — «Σήκω, τί πρέπει νά ταξιδέψῃς, νά πᾶς στὴν ἀδελφή σου, καὶ νὰν τὴ φέρῃς γιὰ τὰ *περβίτια*». Τρέχει ὁ Κωσταντῆς στὴν ἀδελφή του, καὶ καθὼς τὸν βλέπει ἡ Δόικα, πέφτει ἀμέσως στὸ λαιμό του. — «Ἄχ! ἀδερφέ μου, ἀγαπημένε μου ἀδερφέ! Ἀλλὰ γιατί εἶσαι τόσο κίτρινος; Σὺ ἦσουν μιὰ φορὰ ὁ ἐμμορφότερος ἀπὸ τοὺς ἐννιά ἀδερφούς». Λέει ὁ Κωσταντῆς στὴν ἀδελφή του. — «Ἀδελφή μου, ἀγαπημένη μου ἀδελφή! Πῶς ἤμποροῦσα νά εἴμ' ὁμορφος ἀδελφή; Εἶναι τώρα τρία χρόνια ποῦ κοιτομαι ἄρρωστος στὸ κρεβάτι. Ἄς τα ὁμῶς τώρα, πάρε αὐτὰ τὰ χαρίσματα, πάρε καὶ τὸ παιδί σου, ἀδελφή, γιατί θέλω νά σέ πάω στὸ σπίτι γιὰ τὰ *περβίτια*». Ἡ Ἑλιν Δόικα πῆρε τὸ παιδί της, καβαλλικεύουν γρήγορα τᾶλογο καὶ κινοῦν. Ἐτσι ἐπὶγαίνουν τὸ δρόμο τους, ὅσο ποῦ ἔφθασαν στὴν ἐκκλησιά. Τότες τοὺς κελαδεῖ ἓνα πουλί, ἀπὸ τὸ δέντρο ἓνα πουλάκι. — «Ἀλλοίμονο Δόικα, καϊμένη Δόικα! Ξέρεις μὲ ποιὸν ταξιδεύεις; Μὲ τὸν Κωσταντῆ τὸν πεθαμένο!» Παραξενεύεται ἡ Ἑλιν Δόικα, καὶ μὲ τὸ πουλί καὶ μὲ τὸ λάλημά του· ὁμῶς λέει μὲ τὸ νοῦ της: Ἴσως τὸ πουλί μὲ περιπαίζει, γιατί ἄρρωστος εἶν' ὁ ἀδερφός μου, κ' εἶν' ἡ ὄψις του χαλασμένη. Ἀμα φτάσανε στὴν ἐκκλησιά ἐχάθη ὁ ἀγαπημένος ἀδερφός ἀπὸ μπροστά της, κ' ἔμεινε μοναχὴ ἡ Δόικα, χωρὶς νά ξέρῃ τί νά κάμῃ. Ἐτσι ἐστράφη γιὰ τὸ σπίτι της, ἀλλὰ μέγα θαῦμα εἶδε ἐκεῖ. Μανταλωμένες ἦσαν οἱ πόρτες, ἀσπιδία ἦταν στὴν αὐλὴ φυτρωμένη, καὶ μέσα ἐκαθότανε ἡ μάννα, ποῦ νύχτα μέρα ἐστέναζε καὶ σὰ μαῦρος κοῦκκος ἔμοιρολόγα. Καθὼς ἐστράφη ἡ Δόικα στὴν ἀγκαλιά της γιὰς μάννας, καὶ ἡ μάννα τὴν ἀγκάλιασε, τόσο σφιχτὰ ἀγκάλιαστήκαν, ποῦ παρ' ὀλίγον νά πνιγοῦν ἀπὸ τὰ κλάιματα καὶ τὰ μοιρολόγια, καὶ χωρὶς νά τὸ καταλάβουν πάτησαν καὶ σκότωσαν τὸ παιδί. Καὶ τέτοιο τέλος ἔλαβεν ἡ κακὴ κατάρρα».

Ἡ δευτέρα παραλλαγή ἐδημοσιεύθη ἐν πρωτοτύπῳ καὶ ἐν μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Δοζών²⁷. Παρατίθεμεν ταύτην ὁλόκληρον ἐνταῦθα.

«Μιὰ μάννα εἶχε, εἶχε ἐννιά υἱοὺς καὶ μία κόρη, τὴ Βέκιγια. Ἡ Βέκιγια μεγάλωσε, ἐγίνε μεγάλη, ἦρθαν γιὰ τὴ Βέκιγια προξενήτρες, πέρα ἀπὸ ἐννιά πράσινα δάση, πέρα ἀπὸ ἐννιά χωριά στὸ δέκατο. Ἡ μάννα της δὲν τὴν ἔδινε, μὰ ὁ ἀδελφός της Δημητάρ θέλει νά τὴν δώσῃ, καὶ ἔλεγε στὴ μάννα τους. — «Ἐλα, ἂς δώσωμε τὴ Βέκιγια, πέρα ἀπὸ ἐννιά πράσινα δάση, πέρα ἀπὸ ἐννιά χωριά στὸ δέκατο, γιατί εἴμαστε πολλὰ ἀδέλφια, καὶ μιὰ φορὰ τὸ χρόνο θὰ πηγαίνωμε νά μένωμε λίγον καιρὸ στῆς ἀδελφῆς μας. Ἐδωκαν τὴ Βέκιγια, τὴν ἔδωκαν καὶ τὴν πάντρεψαν, πέρα ἀπὸ ἐννιά πράσινα δάση, πέρα ἀπὸ ἐννιά χωριά στὸ δέκατο. Μαῦρο σύγγεφο ἔπεσε ἀπάνω στὸ σπίτι τοῦ Δημητάρ, καὶ πέθαναν οἱ ἐννιά ἀδελφοί, καὶ οἱ ἐννιά νυφάδες μαζί, κ' ἔμεινε καταμόναχῃ ἡ μάννα, γιὰ νά κουνάῃ ἐννιά κούνιες καὶ σὲ ἐννιά τάφους κερὰ νανάφτη.

27. Dozon, Chansons populaires bulgares inédites, Paris 1875, σ. 130-133. 319-321. Τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν βλ. καὶ παρὰ Sathas-Legrand, ἐνθ' ἀν., σ. 276-277.

Ἄναβε τὰ κεριά καὶ μὲ κρασί ἔβρεχε τοὺς τάφους· δὲν ἐπήγαινε στὸν τάφο τοῦ Δημητάρ, καὶ δὲν τὸν ἔβρεχε μὲ κρασί, ἀλλὰ τὸν καταριότανε μὲ φοβερὲς κατάρεις. — «Δημητάρ, τάφο νὰ μὴν ἔχῃς, ποῦ μοῦ πάντρεψες μακριὰ τὴ Βέκγια».

Ἐλυπήθη ὁ Θεός, καὶ ὁ Δημητάρ ἐβγήκε ἀπὸ τὸν τάφο καὶ πῆγε στὴ Βέκγια. Ἄμα τὸν εἶδε ἡ Βέκγια τοῦ ἐφίλησε τὸ χέρι, καὶ εἶπε στὸ Δημητάρ. — «Ἀδελφέ μου, ὦ ἀδελφέ μου Δημητάρ, γιατί τὸ χέρι σου μυρίζει σὰν κουφοξυλιά καϊμένη καὶ σὰν κόκκινο χῶμα;» Λέει ὁ Δημητάρ τῆς Βέκγιας. — «Ἐκτίσαμε ἐννιά σπίτια, καὶ γι' αὐτὸ τὸ χέρι μου μυρίζει σὰν κουφοξυλιά καϊμένη καὶ σὰν κόκκινο χῶμα. Ἐλα, Βέκγια ἀδελφή μου, νὰ σὲ πάω νὰ ἰδῇς τοὺς συγγενεῖς μας». Ἐξεκίνησε ἡ Βέκγια μὲ τὸν ἀδελφὸ της τὸ Δημητάρ γιὰ νὰ πάῃ νὰ ἰδῇ τοὺς συγγενεῖς της. Πᾶνε, πᾶνε, πᾶνε, πέρασαν ἀπὸ ἕνα μεγάλο κάμπο, ἔφτασαν στὸ πράσινο τὸ δάσος. Μέσ' στὸ δάσος ἦταν ἕνα μεγάλο δένδρο, καὶ στὸ δένδρο ἀπάνω ἕνα πουλάκι ἐσφύριζε, ἐσφύριζε καὶ ἔλεγε. — «Ποιὸς ἄκουσε ποτὲ καὶ ποιὸς εἶδε νὰ περπατῇ ζωντανὸς μὲ πεθαμένο καθῶς ὁ Δημητάρ μὲ τὴ Βέκγια!» Λέει ἡ Βέκγια στὸ Δημητάρ. — «Ἀδελφέ μου, ὦ ἀδελφέ μου Δημητάρ, τί λέει τὸ πουλάκι;» Λέει ὁ Δημητάρ στὴ Βέκγια. — «Βέκγια, ἀδελφή μου Βέκγια, ὦ διαλεμένη κόρη, ψεύτικο εἶναι τὸ πουλάκι». Σὰν ἐκοντοζύγωσαν στὸ σπίτι, λέει ὁ Δημητάρ στὴ Βέκγια. — «Βέκγια, ἀδελφή μου Βέκγια, πῆγαινε μπροστὰ στὸ σπίτι καὶ ἐγὼ θὰ μείνω πίσω νὰ ποτίσω τᾶλογό μου κ' ὕστερα σὲ πιάνω». Στάθη ὁ Δημητάρ, ἡ Βέκγια τράβηξε τὸ δρόμο της, ὁ Δημητάρ ἐμπῆκε στὸν τάφο, ἡ Βέκγια ἔφθασε στὸ σπίτι, ἐκτύπησε τὴν πόρτα καὶ λέει στὴ μάννα της. — «Ἐβγα, μάννα, νὰ με δεχτῇς». Ἄμα βγήκε ἡ μάννα καὶ εἶδε τὴ Βέκγια, λέει στὴ Βέκγια. — «Βέκγια, παιδί μου Βέκγια, ποιὸς σ' ἔφερε ὡς ἐδῶ;» Λέει ἡ Βέκγια τῆς μάννας της. — «Μάννα, γιὰ μάννα, μ' ἔφερε ὁ ἀδελφός μου ὁ Δημητάρ». Ζωντανὲς ἀγκαλιαστήκαν, πεθαμένους ἐχώρισαν.

Ἐν ἑτέρῳ βουλγαρικῷ ἄσματι τῆς συλλογῆς τῶν Miladinow²⁸ φέρεται παρηλλαγμένος ὁ πρῶτος τύπος.

Ἡ Γιάννα κάθηται ἔξω τῆς οἰκίας της, κεντᾷ τὸ φόρεμά της καὶ καταριέται τὴν μάνναν της, ὅπου τὴν ὑπάνδρευσε πολὺ μακριὰ, πέρα ἀπὸ τὰ ἐννιά ὄρη, ὅπου πρόβατο δὲ βελάζει καὶ πετεινὸς δὲν κρᾶζει, μὲ ἄνδρα φονέα, σκληρὸν καὶ φοβερὸν ληστήν· μὲ ἄνδρα ὅπου τελευταῖον τῆς ἔφερε δισάκκι, καὶ ἡῦρε μέσα διπλωμένα τὸ κεφάλι καὶ τὸ χέρι τοῦ ἀδελφοῦ της, τοῦ λεβέντη Γιώργη. Μόλις ἐτελείωσε τοὺς λόγους καὶ ἀκούει νὰ τὴν κρᾶζῃ ὁ μικρότερος ἀδελφός της:

— «Τρέξε, Γιάννα, τρέξε, τρέξε νὰ προφτάσῃς,
στὶς χαρὲς τῶν δύο ἀδελφιῶν μας, τρέξε.
— Ἀδερφέ μου στάσου, ἄνθη νὰ μαζέψω,
ἄνθη νὰ στολίσω μιὰ καλὴ λαμπάδα.

28. Miladinow, ἐνθ' ἀν., ἀρ. 229. Rosen, ἀρ. 32.

— Τρέξε, Γιάννα, τρέξε, τί τὰ θές τὰ ἄνθη;
 — Ἀδερφέ μου, στάσου πίττες νὰ φουρνίσω,
 πίττες γιὰ τὸ γάμο καὶ κρασί νὰ φέρω.
 — Τρέξε, Γιάννα, τρέξε, τὸ κρασί τί θέλεις;
 — Ἀδερφέ μου, θέλω χάρισμα νὰ φέρω.
 Ἀδερφέ μου, στάσου γιὰ νὰ σὲ ρωτήσω
 γιὰ νὰ σὲ ρωτήσω τί θελὰ φορέσω.
 Νὰ φορέσω μαῦρα ἢ τριανταφυλλένια;»
 Ἐσηκώθ' ἡ Γιάννα καὶ τὸν ἀκλουθάει,
 καὶ μαζὶ περνοῦνε τὰ ἐννιά τὰ ὄρη,
 καὶ ἐννιά τραγούδια τραγουδάει ἡ Γιάννα·
 πρὶν στὰ δέκα φτάσῃ, λιβανιὲς μυρίστη.
 — «Ἀδερφέ μου, στάσου, λιβανιὲς μυρίζουν.
 — Τρέξε, Γιάννα, τρέξε, κι ἄρχισεν ὁ γάμος».
 Τότ' ἀκούει τὴ μάνα νὰ μοιρολογάῃ κτλ.

Ὁ ἀδελφὸς καὶ πάλιν προφασίζεται, φθάνουν εἰς τὸ σπίτι καὶ βλέπει τὸ λείψανον τοῦ ἀδελφοῦ τῆς καὶ ἀπὸ τῆ λύπῃ πεθαίνει καὶ αὐτὴ.

Ἐν ἑτέρῳ δὲ ᾄσματι, ἀποσπάσματι μᾶλλον τοῦ ἀνωτέρω, καταρᾶται κόρη τὴν μητέρα, ὅτι τὴν ὑπάνδρευσεν μὲ ληστὴν· τὸ πρῶτόν τῆς ἔφερε τὸ χέρι ἐνὸς νέου· ἀπὸ τοῦ δακτυλίου ἐγγώρισε πῶς ἦτον τὸ χέρι τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Κωσταντῆς.

Τὸ ἀλβανικὸν τέλος ᾄσμα τοῦ Κωσταντῆ καὶ τῆς Γαρεντίνας εἶναι σχεδὸν ἀπαράλλακτον τῷ ἑλληνικῷ, ὀλιγίστως καὶ ταύτας ἀσημάντους παρουσιάζον διαφοράς. Μάνα με τοὺς ἐννιά ὕγιους καὶ μίαν κόρην, τὴ Γαρεντίναν· ἡ μάνα καὶ οἱ ὀκτὼ ἀδελφοὶ δὲν θέλουν νὰ τὴν ὑπανδρεύσουν εἰς τὰ ξένα, ὁ Κωσταντῆς θέλει. Ὑπεσχέθη εἰς τὴν μάνα του ἂν τύχῃ πίκρα ἢ χαρὰ αὐτὸς νὰ πάγῃ νὰ τὴν φέρῃ. Τὴν ὑπάνδρευσαν, ἦλθε χρόνος δύστυχος, οἱ ἐννιά ἀδελφοὶ ἐσκοτώθησαν εἰς τὸν πόλεμον. Τὸ ψυχοσάββατο ἡ μάνα ἀνάβει ἀπὸ ἓνα κερί στοὺς ἄλλους τάφους καὶ λέει ἀπὸ ἓνα μοιρολόγι, τοῦ Κωσταντῆ τὸν τάφο ἀνάβει δύο κεριὰ καὶ λέγει δύο μοιρολόγια, καὶ τοῦ ἐνθυμίζει τὴν ὑπόσχεσίν του. Ὅταν ἐκλείσῃ ἡ ἐκκλησία σηκώνεται ὁ Κωσταντῆς. Γίνεται ἡ πλάκα ἄλογο, τὸ κρικέλι τῆς πλάκας ἀσημένιο χαλινάρι. Εὐρίσκει τὰ παιδιὰ τῆς ἀδελφῆς του ποῦ ἐκυνηγοῦσαν χελιδόνια· τὰ ἐρωτᾷ ποῦ εἶναι ἡ μάνα τους· λέγουν εἰς τὸ χορό· στὸν πρῶτο γῦρο τοῦ χοροῦ δὲν τὴν εὐρίσκει· τὴν εὐρίσκει στὸ δεύτερο· ἐρωτᾷ ἐκείνη τί φορέματα νὰ βάλῃ· ἔλα κατὰ πῶς εἶσαι, τῆς ἀποκρίνεται. Εἰς τὸν δρόμον ἡ Γαρεντίναν τὸν ἐρωτᾷ διατί οἱ ὄμοι τοῦ εἶναι μουχλιασμένοι. — Ἐμούχλιασαν ἀπὸ τὸν καπνὸ τῶν τουφεκιῶν. — Γιατί ἔπесαν τὰ μαλλιά σου; — Ἀπὸ τὸν κουρνιαχτὸ τοῦ δρόμου δὲν βλέπουν καλὰ τὰ μάτια σου. — Γιατί δὲν ἔρχονται νὰ μᾶς ἀπαντήσουν οἱ ἀδελφοί μας καὶ τὰ ξαδέλφια μας; — Θὰ εἶναι παραπέρα, καὶ θὰ ρίχνουν τὸ λιθάρι. — Γιατί τὰ

παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ μας εἶναι κλεισμένα καὶ χορταριασμένα; — Τὰ ἐκλείσαν γιὰ νὰ μὴ μπαίνει ὁ ἄνεμος». Ἐφθασαν ἐμπρὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐμπῆκε ὁ Κωσταντῆς γιὰ νὰ προσκυνήσῃ, ἡ Γαρεντίνα ἐπῆγε στὴ μάννα της. — «Ἀνοίξε τὴ θύρα, μάννα. — Ποῖος εἶναι; — Ἐγὼ εἶμαι, μάννα, ἡ Γαρεντίνα. — Πήγαινε τὸ δρόμο σου, σκύλε θάνατε, μοῦ πῆρες τοὺς ἐννιά ὕγιους, καὶ ἔρχεσαι τώρα νὰ μὲ πλανέσῃς μὲ τὴ φωνὴ τῆς κόρης μου γιὰ νὰ μὲ πάρῃς κ' ἐμένα». Ἀνοίγει τέλος τὴν θύραν, μανθάνει ὅτι τὴν ἔφερεν ὁ Κωσταντῆς, ἀγκαλιάζονται καὶ στὸ ἀγκάλιασμα ἀπάνω μάννα καὶ κόρη ἐξεψύχισαν³⁰.

Ὅτι τὸ ᾠσμα τοῦτο ἐποιήθη κατὰ μίμησιν ἑλληνικῶν εἶναι πρόδηλον, ὥς καὶ ὁ Δοζὼν καὶ Βόλλνερ παραδέχονται. Ἄλλ' ὁ κ. Ψυχάρης εἰκάζει ὅτι διὰ τῶν Ἀλβανῶν, παραλαβόντων ἐκ τῶν Σλάβων, ἐγνώσθη ὁ μῦθος τοῖς Ἑλλήσι, διότι ἡ ἀλβανικὴ παραλλαγὴ περιέχει λεπτομερείας, ὧν τινὲς μὲν εἰσιν εἰλημμένοι ἐκ τῶν σλαβικῶν, τινὲς δ' ἐπαναλαμβάνονται ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς³¹. Λαμβανομένων ὁμοῦς ὑπ' ὄψιν πασῶν τῶν ἑλληνικῶν παραλλαγῶν, καταφαίνεται ὅτι οὐδεμίαν ἀξίαν λόγου διαφορὰν παρουσιάζει ἡ ἀλβανικὴ ἀπὸ τούτων πλὴν ἴσως τῆς λεπτομερείας, περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κωνσταντίνου ἀναπτομένων δύο ἀνθ' ἑνὸς κηρίων, λεπτομερείας ἀγνώστου τοῖς σλαβικοῖς ᾠσμασιν. Ἄλλως δὲ τοσαῦτα εἶναι τὰ τεκμήρια τὰ ἐλέγχοντα τὴν ἑλληνικὴν ἀρχὴν τοῦ ᾠσματος, ὥστε ἀσκοπὸν κρίνομεν νὰ ἐνδιατρίψωμεν διὰ μακρῶν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Τὰ ὀνόματα εἶναι ἑλληνικά, μικρὸν παραφθαρέντος μόνον τοῦ τῆς Ἀρετῆς³². Εὐρήται δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Κωσταντῆ καὶ ἐν ἄλλοις ἀλβανικοῖς ᾠσμασι, τὰ δὲ ᾠσματα ταῦτα ἐλήφθησαν ἐξ ἑλληνικῶν τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου³³. Καὶ οὐ μόνον ὀνόματα ὅμοια ἀπαντῶσιν, ἀλλὰ καὶ λέξεις ἑλληνικαὶ παρεντίθενται ἐν τοῖς τοιοῦτοις ᾠσμασιν ἀνευ ἀνάγκης, διότι ὑπάρχουσι ταυτόσημοι τούτων ἀλβανικαί³⁴. Ἐδεῖ δὲ νομίζομεν ὁ κ. Ψυχάρης νὰ ἐπιστήσῃ καὶ εἰς τοῦτο τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, ὅτι τὸ ᾠσμα τοῦ Κωσταντῆ καὶ τῆς Γαρεντίνας δὲν ψάλλεται ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς βορείου Ἀλβανίας, οἵτινες ἐνεκα τῆς πρὸς τοὺς Βουλγάρους γειτνιάσεως καὶ κοινωνίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ

30. Rada, Rapsodie d' un poema albanese, Firenze 1866, ἀρ. 17, σ. 29-33, μετ' ἰταλικῆς μεταφράσεως. Γαλλικὴ μετάφρασις παρὰ Dozon, σ. 327-331. Ἐτέρα ἐπὶ τῇ βάσει καὶ ἄλλης παραλλαγῆς, ὑπὸ Dora d' Istria ἐν Revue des deux Mondes, 15 Μαΐου 1866. Ἐν τῷ περιοδικῷ L' adolescence (Corigliano Calabro 1884 II, σ. 65 κέ) ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Cadicamo πραγματεία περὶ τοῦ ᾠσματος τούτου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν La leggenda di Garentina. Μὴ ἔχων ταύτην πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀγνοῶ ἂν προστίθῃσι τι εἰς ὅσα περὶ τοῦ ᾠσματος γινώσκομεν.

31. Psichari, σ. 26 κέ.

32. Αὕτη εἶναι καὶ τοῦ Dozon ἡ γνώμη (ἐνθ' ἀν., σ. 327), ἣν ἀσπάζεται ὁ Wollner (σ. 267).

33. Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Rada τοιαῦτα ᾠσματὰ εἰσι τὰ ἐπόμενα: ὁ γιὸς τῆς χήρας (σ. 28-29)· ἡ ἀρπαγὴ (σ. 61-64)· ὁ Γιάννης καὶ ὁ δράκος (σ. 46)· ὁ κόντες καὶ ἡ κλυσέδρα (σ. 71-72)· ἡ κακὴ γυναῖκα (σ. 73-74)· ἡ κακὴ πεθερὰ (σ. 81-82).

34. Ὡς proxenit (Rada, πολλαχοῦ), calhike (καλίκια, ὑποδήματα, ὅπερ μὴ ἐννοήσας ὁ ἐκδότης προσφεύγει εἰς γελοῖαν ἐτυμολογίαν), χρυσωνέννη (σ. 50), στολισνέι (στολισμένη, σ. 50) κ.λ.π.

τὸ παραλάβωσιν ἐκ τούτων καὶ νὰ τὸ μεταφράσωσι, κατὰ τὴν εἰκασίαν του· ἀλλὰ ψάλλεται ὑπὸ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ἀλβανῶν, τῶν ἐκ Πελοποννήσου μεταστάντων, οἵτινες, ὡς γινώσκει ὁ κ. Ψυχάρης, τηροῦντες ζωηράν τὴν μνήμην τῆς παλαιᾶς πατρίδος, ἀνήρχοντο κατὰ τὴν ἀνοιξιν μέχρις ἐσχάτων εἰς τὰ ὄρη, καὶ μετὰ πόθου στρεφόμενοι πρὸς τὸ μέρος τῆς Πελοποννήσου ἔψαλλον:

Μώρι ἐ μπούγκουρα Μώρεε κτλ.

*«Μωριᾶ, ωραῖε μου Μωριᾶ, δὲν θὰ σὲ ἴδω πλέον.
Ἐκεῖ ἔχω τὴν μάννα μου, ἐκεῖ τὸν ἀδελφὸ μου,
ἐκεῖ καὶ τὸν πατέρα μου στὴ μαύρῃ γῇ κρυμμένον»³⁵.*

Πλὴν τῶν ὁσῶν τῶν πατέρων των, ἡ Πελοπόννησος οὐδὲν ἴχνος διεφύλαξε τῆς βραχυχρονίου διόδου τῶν Ἀλβανῶν μεταναστῶν· ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι οὐδεμίαν ἔσχε ροπὴν ἡ δημόδης φιλολογία καὶ τὰ ἦθη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τὸ πνεῦμα ἐκείνων, οἵτινες τοσοῦτον προσφιλῇ διέσωσαν τὴν μνήμην τῆς θετῆς πατρίδος αὐτῶν, «τοῦ ωραίου Μωρέως»;

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀλβανικῆς οἰθῆς ἀρχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἄσματος. Ἀλλὰ δὲν εἶναι πειστικώτεροι καὶ οἱ προσαγόμενοι λόγοι πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης περὶ μιμήσεως σλαβικῶν πρωτοτύπων. Οἱ λόγοι οὗτοι εἰσιν διττοί· οἱ μὲν στηρίζονται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα φράσεων τινῶν πρὸς σλαβικάς, οἱ δὲ εἰς τὴν ἐκθεσιν τοῦ μύθου καὶ τὰς ἐν τῷ ᾄσματι ἀναπτυσσομένας ἐννοίας.

Ἐξετάσωμεν πρῶτον τοὺς στηριζομένους εἰς τὴν ὁμοιότητα φράσεων.

Δύο τοιαῦται ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Βόλλνερ καὶ τοῦ Ψυχάρη· ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐννέα ἀδελφῶν καὶ ἡ ἐπιφώνησις: «Θέ μου μεγαλοδύναμε μεγάλο θαῦμα κάνεις. Ὁ μὲν κ. Βόλλνερ φέρει ἀπλῶς καὶ ἐν παρόδῳ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ὑπὲρ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ σερβικοῦ ἄσματος, ὁμολογῶν ὅτι ἐνδεχόμενον ἡ ὁμοιότης νὰ εἶναι τυχαία³⁶. ἀλλ' ὁ κ. Ψυχάρης ἀποδίδωσι μεγάλην σημασίαν εἰς τοῦτο, μάλιστα ἐλέγχει πῶς τὸν Βόλλνερ, διότι δὲν ἐποίησε τὸ αὐτό³⁷. Ἀπορον ἀληθῶς φαίνεται ἡμῖν πῶς ἐπείσθησαν νὰ προσφύγωσιν εἰς τοιαύτην συκίνην ἐπικουρίαν· βεβαίως οὐδὲ λόγου θὰ ἡξιούμεν τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα, ἂν μὴ προσήγοντο ὑπὸ σπουδαίων ἀνδρῶν πρὸς ἐνίσχυσιν παρακεκινδυνευμένης εἰκασίας.

Πρὸ τεσσαράκοντα καὶ πλέον ἐτῶν ὑπεστήριξεν ὁ Σάνδερς, ὅτι τὸ ᾄσμα τοῦ Κωσταντῆ καὶ τῆς Ἀρετῆς ἐλήφθη ἐκ σλαβικῶν, διότι «οὐδαμοῦ τῶν ἑλληνικῶν ᾄσμάτων βλέπομεν ἀποδιδομένην ἰδιάζουσαν ἐννοίαν εἰς τὸν ἀριθμὸν ἐννέα, ἐνῶ τοῦναντίον παρατηρεῖται ἐν τοῖς σερβικοῖς»· καὶ ἔφερεν ἐκ σερβι-

35. Rada, σ. 91. Μέχρι σήμερον παρέμεινεν ἡ συνήθεια μόνον ἐν Casal-nuovo ἐν Basilicata.

36. Wollner, σ. 267.

37. Psichari, σ. 23 κέ.

κῶν ἁσμάτων τὰ ἐπόμενα παραδείγματα: ἐννιά χρόνια· ἡ Γελίτσα καὶ οἱ ἐννιά ἀδελφοί της· ἐννιά θυγατέρες· ἓνας γιὸς καὶ ἐννιά κόρες. Ὁ Βόλλνερ ὁμολογῶν ἴσως, ὅτι δὲν εἶναι ἄγνωστος ὁ ἀριθμὸς ἐννέα καὶ τοῖς Ἑλλήσι ἀναφέρει δύο χωρία τῆς συλλογῆς τῶν ἐλληνικῶν καὶ ἀλβανικῶν παραμυθίων τοῦ Hahn³⁸. Ἀλλ' ὁ κ. Ψυχάρης παρατηρεῖ, ὅτι δὲν ἔχουσι τὸν τόπο των ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει τὰ ἐλληνικὰ παραμύθια, ἐν οἷς ἀληθῶς ἀναφέρεται κάποτε ὁ ἀριθμὸς ἐννέα· διότι τὰ παραμύθια δὲν τηροῦσιν ὅσον τὰ δημώδη ἄσματα ἀκριβῶς καὶ πιστῶς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα· ἐν δὲ τοῖς ἐλληνικοῖς ἄσμασι σπανιώτατα γίνεται μνεία τοῦ ἀριθμοῦ ἐννέα, ἐνῶ τοῦναντίον ἐν τοῖς σερβικοῖς συχνότατα ἀπαντῶμεν αὐτὸν καὶ δὴ ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον, τῶν ἐννέα ἀδελφῶν. Φέρει δὲ καὶ τὰ ἐπόμενα παραδείγματα ἐκ τῆς συλλογῆς σερβικῶν ἁσμάτων τοῦ Δοζῶν: ἐννιά χρόνια· ἐννιά πλεξίδες· ἐννιά θυγατέρες· ἐννιά νέοι ἀδελφοί· ἐννιά γυναικαδέλφια· ἐννιά ἀδελφοί.

Ὅτι ὁ ἀριθμὸς ἐννέα, εἴτε ὡς σύμβολον, εἴτε ἀπλῶς, ἀναφέρεται ἐν μύθοις καὶ ἄσμασιν πολλῶν λαῶν, καὶ δὴ καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, εἶναι πάσης ἀμφιβολίας ἀνεπίδεκτον. Ἀρκούμεθα δὲ μόνον νὰ παραπέμψωμεν εἰς εἰδικῶς περὶ τούτου πραγματευθέντας³⁹. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ποιήσει τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ, ἀπαντᾷ συχνότατα ὁ ἀριθμὸς αὗτος, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἐπόμενα παραδείγματα, ὀλίγα ἐκ παμπολλῶν, ἐκ τοῦ προχείρου ἐσταχυολογημένα:

Ἐννιά ἀδελφοί ἐν διαφόροις ἄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου· ἐννιά ἀδελφοί τῆς Εὐγενούλας⁴⁰ ἢ τῆς Ἀρετῆς⁴¹· προσετι ἐννιά ἀδελφοί ἀναφέρονται ἐν ἄσματι τῆς Χάλκης⁴², τῆς Καρπάθου⁴³, τῆς Κερκύρας⁴⁴, τῆς Ἠπείρου⁴⁵. ὁμοίως καὶ ἐν ἄλλοις ἄσμασι τῆς Μονεμβασίας⁴⁶, τῆς Κρήτης⁴⁷, τῆς Καρπάθου⁴⁸, ἐννιά ἀδελφοί ἀντιτιθέμενοι πρὸς ἓνα⁴⁹. Προστεθείσθω δὲ ὅτι ὁ ἐλληνικὸς λαὸς θεωρεῖ εὐτυχῇ μητέρα, μητέρα «ἐπὶ τέκνοις εὐφραινομένην» κατὰ τὸ ρητὸν τοῦ Ψαλμωδοῦ⁵⁰, τὴν ἔχουσαν ἐννέα υἱοὺς καὶ μίαν κόρην. Τούτου ἐνε-

38. Hahn, Griech. u. alb. Märchen, τ. I, ἀρ. 4, σ. 186· τ. II, ἀρ. 100, σ. 124.

39. Nork, Etymologisch - mythologisches Wörterbuch, ἐν ἀρθρ. neun. J. Blochwitz, Kulturgeschichtliche Studien, Lpz. 1882, σ. 246-256 (neun). Stark, Niobe, σ. 28.

40. Passow, ἀρ. 413.414.415.417.

41. Εὐξείνου Πόντος, Τραπεζοῦς 1880, σ. 143.

42. Passow, ἀρ. 523.

43. Αὐτ., ἀρ. 525.

44. Ν. Δοσίου, Χαρτοφυλάκιον, Κέρκυρα 1880, σ. 51.

45. Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλην. φιλ. σύλλογος, τ. ΙΔ' σ. 269.

46. Deffner's, Archiv f. Mittel-u. Neugr. Phil., σ. 88.

47. Ε. Δ. Φραντζεσκάκη, Ἡ Ἀριάδνη, Ἀθ. 1883, σ. 58.

48. Wescher, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου, μετάφρ. Μανωλακάκη, ἐν Ἀθήναις 1878, σ. 81.

49. Ἰατρίδης, σ. 81.

50. Τὸ ρητὸν τοῦτο ἀναφέρει εἰς τὴν μάμμην τοῦ Διγενῆ ὁ ποιητὴς τοῦ ἔπους (στ. 166 κέ., ἐκδ. Σάθα καὶ Λεγρὰνδ).

κα συνήθης ἡ εὐχή εἰς νεογάμους ἐννιὰ γιούς καὶ μιὰ μηλιά, ἥτις καὶ ἐν γαμηλίῳ μεσσηνιακῷ ἄσματι ἐκφέρεται οὕτω:

*Νὰ κάμης τοὺς ἐννιὰ υἱοὺς καὶ μιὰ γλυκομηλίτσα*⁵¹.

Πλὴν τῶν ἀδελφῶν καὶ ἄλλα πράγματα εὐρίσκομεν κατ' ἐννεάδας ἀναφερόμενα ἐν δημοτικοῖς ἄσμασι τῶν Ἑλλήνων. Ἐν ἄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ἔχομεν: ἐννιὰ δράκους⁵², ἐννέα ἡμεροβράδια-ἐννεὰ χιλιάδες⁵³, ἐννιὰ τσοπάν', ἐννιὰ κοπάδι' ἀρνία (Τραπεζοῦντος)⁵⁴, ἐννιὰ θηριὰ (Τιμβρου)⁵⁵, ἐννιὰ λογίων πυργάρι⁵⁶, ἐννιὰ μηλιές⁵⁷, ἐννιὰ καρυές⁵⁸, ἐννιὰ πύργους ἀσήμι⁵⁹ κ.λ.π. Ἐν ἄλλοις δ' ἄσμασι: ἐννιὰ χιλιάδες ἄσπρα⁶⁰, ἐννιὰ μόδια λουάρι (Καρπάθου)⁶¹, ἐννέα πύρκους λοβάριν (Κύπρου)⁶², ἐκάλεσε ἐννιὰ χιλιάδες κόσμο (Τιμβρου)⁶³, ἐννιὰ χωριά-δέκα βιλαέτια (Εὐβοίας)⁶⁴ κ.τ.λ. Ἄν τὰ παραδείγματα ταῦτα, ἀντιτασσόμενα τοῖς ὑπὸ Σάνδερς καὶ Ψυχάρη παρατεθειμένοις σερβικοῖς, δὲν ἐπαρκούσι οὐχὶ νάποδείξωσι τὰ σερβικὰ ἐκ τῶν ἐλληνικῶν εἰλημμένα, ἀλλὰ νὰ πείσωσιν, ὅτι οὐδὲν μαρτυρεῖ ἡ χρῆσις ἐν τοῖς ἄσμασι τοῦ ἀριθμοῦ ἐννέα, τότε ὁ ἔχων ὑπομονὴν καὶ ὀρεξίν ἃς ἐπιχειρήσῃ ἀκριβῆ καὶ πλήρη ἀπαρίθμησιν τῶν σχετικῶν χωρίων, καὶ θὰ ταχθῶμεν προθύμως ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τοῦ μνημονεύοντος συχνότερον ἐν τοῖς ἄσμασί του τὸν ἀριθμὸν ἐννέα.

Οὐδ' ἡ ἐκ ἐπιφωνήσεως *Θέ μου μεγαλοδύναμε, μεγάλο θάμμα κάνεις* εἰλημμένη ἀπόδειξις εἶναι προσφουεστέρα. Ἡ σημειωμένη ὡς ἀντίστοιχος σερβικὴ *Mili Boje! tchouda velikoga!* σημαίνει *Εὐστολαχνε Θεέ! ὦ τοῦ μεγάλου θαύματος!* Εἶναι δὲ καθ' ἡμᾶς περίεργος οὐχὶ ἡ ὁμοιότης, ἀλλ' ἡ μακρὰ διαφορά τῆς σερβικῆς ἀπὸ τῆς ἐλληνικῆς ῥήσεως. Διότι βεβαίως φράσεις, ἐπαναλαμβανόμεναι συχνότατα ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις, τοῖς βίοις τῶν ἀγίων καὶ τοῖς διαφόροις ἄλλοις ἐκκλησιαστικοῖς βιβλίοις, ἅτινα πάντα εἰσὶν ἐκπαλαι μεταπεφρασμένα ἐκ τῆς ἐλληνικῆς εἰς τὰς σλαβικὰς γλώσσας, ἄπορον εἶναι πῶς οἰκειόταται γενόμεναι τῷ λαῷ δὲν διετηρήθησαν ἀπαράλλακτοι καὶ ἀναλλοίωτοι.

Ἄλλος ἐξωτερικὸς λόγος, ὃν φέρει ὁ κ. Ψυχάρης ὑπὲρ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ σερβικοῦ ἄσματος, εἶναι ἡ μνεῖα τῆς πανούκλας ἐν τῷ ἐλληνικῷ, μαρτυ-

51. Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλ. φιλ. σύλλογος, τ. Η', σ. 505.

52. Φιλολογ. συνέκδημος, σ. 431.

53. Εὐξείνιος Πόντος, 1880, σ. 126.

54. Passow, ἀρ. 505.

55. Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλ. φιλ. σύλλογος, τ. Η', σ. 538.

56. Νεοελλ. ἀνάλεκτα Α', σ. 79.

57. Αὐτ., σ. 85.

58. Αὐτ., σ. 87.

59. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρον δημοτικῶν ἄσμάτων, σ. 142.

60. Wescher, ἐνθ' ἀν., σ. 74.

61. Αὐτ., σ. 78.

62. Σακελλαρίου, Κυπριακά, τ. Γ', σ. 85.

63. Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλ. φιλ. σύλλογος, τ. Θ', σ. 345.

64. Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρείας, τ. Α', σ. 135.

ροῦσα κατ' αὐτὸν ἐπίδρασιν σλαβικήν. «Ἡ λέξις *θανατικό*, ἡ σημαίνουσα ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὴν ἐπιδημίαν ταύτην, δὲν εἶναι, λέγει, εὐχρηστος ἐν τῇ δημῳδῇ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ. Ἐγὼ τοῦλάχιστον σπανιώτατα ἐνέτυχον αὐτῇ. Ἐνῶ τοῦναντίον, ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Δοζῶν δις ἢ τρίς γίνεται μνεῖα τῆς πανώλους»⁶⁵. Ὁ κ. Ψυχάρης συνεπέρανεν ὅτι σπανιώτατα γίνεται μνεῖα τῆς πανώλους ἐν μνημείοις τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, διότι ἴσως δὲν εἶχε πρόχειρα καὶ ἐπαρκῆ βοηθήματα, ἢ ἠγνόει ὅτι ἡ πανώλης εἶναι ποικιλώνυμος ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, καὶ ἐπομένως ὅτι δὲν ἔπρεπε νάναζητῇ τὰς περὶ ταύτης ιδέας καὶ μυθικὰς παραστάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μόνον ὅπου ἐνετύγχανε τῇ λέξει *θανατικό*. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς οὐ μόνον πλείστους μύθους εἶχε περὶ τῆς πανώλους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προγόνων του παρέλαβε καὶ διετήρησε πρὸς ἀποτροπὴν αὐτῆς δεισιδαίμονας τελετάς, αἷς ὁμοίας ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ σλαβικοῖς λαοῖς⁶⁶.

Ἡ κορωνὶς ὁμως τῶν ὑπὸ τοῦ Βόλλνερ καὶ τοῦ Ψυχάρη προσαγομένων ἀποδείξεων τῆς πρωτοτυπίας τῶν σλαβικῶν ᾠσμάτων συνίσταται εἰς ἐσωτερικοὺς λόγους, μάλιστα εἰς τὴν κατίσχυσιν δῆθεν ἐν τούτοις τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς, αἰσθήματος, ὡς λέγουσιν, ἰδιάζοντος τοῖς σλαβικοῖς λαοῖς. «Τὸ ᾠσμα ὑπάγεται κατ' ἐμέ, παρατηρεῖ ὁ Βόλλνερ, ἔνεκα τῆς ἐν αὐτῷ κυριωτάτης ιδέας, εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐν τῇ σερβικῇ ἰδίῳ ποιήσει πολυπληθῶν ᾠσμάτων, τῶν ὑμνοῦντων τὴν στοργὴν ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς. Τὸ τοιοῦτο τῇ νοτιοσλαβικῇ ποιήσει ἰδιάζον αἰσθημα διαφαίνεται προδήλως ἐν τῷ σερβικῷ ᾠσματι, ὁμοίως καὶ ἐν τῷ βουλγαρικῷ, εἰ καὶ ἀσθενέστερον, ἐκλείπει δὲ παντελῶς ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀλβανικοῦ». Ὁ δὲ κ. Ψυχάρης ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι πρώτη γένεσις τῶν ᾠσμάτων εἶναι ἡ δοξασία περὶ ἐνοχλήσεως τῶν νεκρῶν ὑπὸ τῶν θρήνων καὶ τῶν δακρύων τῶν ζώντων, ἢ ἐν τοῖς ᾠσμασι καὶ τοῖς μύθοις τῶν γερμανικῶν λαῶν καὶ τοῖς σλαβικοῖς παραμυθίοις διατυπουμένη, εἰκάζει, ὅτι παραλαβόντες τὸ θέμα τοῦτο οἱ Σέρβοι προσήρμοσαν πρὸς τὰ ἥθη καὶ τὰς ιδέας αὐτῶν, ἀντικαταστήσαντες τὸν μνηστῆρα ἢ ἐραστὴν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ὑποθέντες δὲ καὶ τὸν γάμον τῆς ἀδελφῆς εἰς τὰ ξένα, οὐδὲν ἐνέχοντα τὸ ἀπᾶδον ταῖς συνηθείαις τοῦ σερβικοῦ λαοῦ. Τοῦναντίον οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες, μιμηθέντες τὸ ᾠσμα, ξένοι ὁμως πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ κατισχύοντα αἰσθήματα καὶ ιδέας, παρεμόρφωσαν αὐτό. Οὕτω δὲ παρίσταται ἡμῖν τὸ συνηθέστατον ἐν τῇ συγκριτικῇ ἐρευνῇ τῶν μύθων παρατηρούμενον φαινόμενον, τῆς βαθμιαίας ἐξασθενήσεως μύθου, καθ' ὅσον ἀπομακρύνεται τῆς ἀρχικῆς πηγῆς αὐτοῦ, μέχρις ὅτου ὀλίγα μόνον τηρεῖ ἀνεπίγνωστα ἴχνη τῆς πρώτης ἐμπνεύσεως. Οὕτω καὶ αὐτὸ τὸ σερβικὸν ᾠσμα, εἰ καὶ τὰ μάλιστα προσεγγίζει τῷ ἀρχικῷ μύθῳ, εἶναι ὁμως τούτου ἀσθενέστερον.

65. Psichari, σ. 25. Θνήσκουσιν οἱ ἀδελφοὶ ἐκ πανώλους κατὰ τὴν ΣΤ' καὶ τὴν Θ' παραλλαγὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ᾠσματος· ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς οὐδαμῶς γίνεται μνεῖα ταύτης.

66. Βλ. τὴν ἡμετέραν πραγματείαν περὶ τῶν ἀσθενειῶν κατὰ τοὺς μύθους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐν Δελτίῳ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἔθνολ. εταιρείας, τ. Α', σ. 10 κέ. 19 κέ.

Ταῦτα ὁ κ. Ψυχάρης, προσπαθὼν νὰ διίδῃ τὴν ἐν ἀρχῇ ἔννοιαν τοῦ μύθου, δι' ἑρμηνευτικῆς μεθόδου, ὡς φρονοῦμεν, πλημμελοῦς καὶ ἀκροσφαλεστάτης. Οἱ ἀρχέτυποι μῦθοί εἰσιν ἀπλούστατοι, τὴν ἔννοιάν των ἐν ἑαυτοῖς περιέχοντες, μόνον δ' ὅταν αὐτὴ λησμονηθῇ προστίθεται ἑτέρα, ἀλλοτρία τοῦ καθαυτοῦ μύθου, ἀπορρέουσα δὲ ἐκ τῶν δοξασιῶν καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ ἐπαναλαμβάνοντος τοῦτον λαοῦ. Ἐν τῷ προκειμένῳ ἡ πρώτη ἔννοια περιέχεται ἐν τῇ ἐπινόδῳ νεκροῦ ἑραστοῦ εἰς τὴν ἑρωμένην, καὶ τοιοῦτον ἀπλοῦν καὶ ἀπέριτον ἀνευρίσκομεν τὸν μῦθον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Λησμονήσαντες δὲ τὴν πρώτην ταύτην ἔννοιαν ἥτις ἐστὶν ἴσως ἡ κατὰ τὸ ἔαρ ἀναζωογόνησις τῆς πρὶν νεκρωμένης φύσεως, καὶ ἀκαταλήπτου καταστάντος αὐτοῖς τοῦ μύθου, οἱ παραλαβόντες αὐτὸν λαοὶ ἐξεῦρον ἰδίαν ἑκαστος ἐξήγησιν τούτου, ἣν ἠρύσθησαν ἐκ τῶν οἰκείων αὐτοῖς ἰδεῶν καὶ δοξασιῶν· οἱ μὲν γερμανικοὶ λαοὶ τὴν ἐκ τῶν θρήνων προξενουμένην τοῖς νεκροῖς ὁδύνην· ὁ δ' ἑλληνικὸς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκπληρώσεως καὶ πέραν τοῦ τάφου ἱερᾶς ὑποσχέσεως· καὶ οἱ σλαβικοὶ ἄλλος ἄλλην. Διατί δὲ ὁ κ. Ψυχάρης προτιμᾷ τὴν γερμανικὴν δοξασίαν καὶ ταύτην ὑπολαμβάνει ὡς τὴν πηγὴν τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς ὁμοίων μύθων; Μὴ καὶ ἡ ἐν τῷ νεοελληνικῷ ἄσματι ἀναπτυσσομένη ἰδέα δὲν εἶναι ἐπίσης ὠραία, καὶ μὴ δὲν προσηρμώσθη προσφυέστατα τῷ μύθῳ, ἀποτελεσθέντος ἐν τῷ ἄσματι ἐνιαίου καὶ καλλιτεχνικωτάτου συνόλου;

Τούτων οὕτως ἐχόντων καταπίπτουσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὰ ἐπιχειρήματα τῶν διαβλεπόντων ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἄσματι παρεορμημένην μίμησιν σλαβικῶν προτοτύπων, ἀγνοοῖαν δὲ παντελῆ τοῦ χαρακτήρος καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐλέγχουσιν οἱ ἰσχυρισμοὶ περὶ τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς ὡς αἰσθήματος τοῖς Σέρβοις μάλιστα ἰδιάζοντος, μονονοῦχ' δ' ἀγνώστου τοῖς Ἑλλησι. Δὲν ἔπρεπε, νομίζομεν, ὁ κ. Ψυχάρης οὕτω διαρρηθῆναι νάποφανθῇ, ὅτι οὐδὲν ὁμοιον ἀπαντᾷ ἐν τῇ δημῳδῇ ἑλληνικῇ ποιήσει⁶⁷. Τὸ αἶσθημα τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς εἶναι ἐπίσης καὶ ἑλληνικὸν κατ' ἐξοχὴν αἶσθημα, ὀρθότατα δὲ καὶ ἀληθέστατά εἰσι τὰ περὶ τούτου ὑπὸ τινος τῶν ἡμετέρων ποιητῶν γραφέντα⁶⁸. Ἄν συνήθης τοῖς Σέρβοις ὄρκος εἶναι ὁ κατὰ τῶν ἀδελφῶν, μὴ καὶ ἡμεῖς δὲν ἀκούομεν συχνότατα ὁμοίους ὄρκους;⁶⁹ Δὲν ἐξύμνησεν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τὴν

67. Psichari, σ. 23.

68. Σ. Ν. Βασιλειάδης, Ἀττικαὶ νύκτες, Ἀθ. 1873, τ. Α', σ. 35 κέ. «Τὸ αἶσθημα τῆς φιλαδελφίας εἶναι τὸ κυριεῦον καὶ τὸ ἔθνικώτερον αἶσθημα, ὡς ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι παρ' ἀπάσῃ τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ τὸ κυριεῦον καὶ ἔθνικώτερον αἶσθημα εἶναι τὸ αἶσθημα τοῦ ἔρωτος... Ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἡμῶν ἄσμασι τὸ αἶσθημα καὶ αἱ σκηναὶ τῆς φιλαδελφίας κατέχουσι τὴν εὐρυτέραν θέσιν εἰς τὰς μᾶλλον συγκινητικὰς καὶ περικαλεῖς εἰκόνας. Εἶναι τι ἀληθῶς ἑλληνικὸν καὶ κατανουκτικώτατον ἡ ἀδελφικὴ αὕτη στοργὴ ἐν πολλοῖς ἄλλοις δημοτικοῖς ἄσμασιν, ἀλλὰ μάλιστα ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις ἡ *Κλεφτοπούλα*, οἱ *Χαραμηδες*, ἡ *Γέφυρα τῆς Ἀρτας*, εἶναι τι μεστὸν τοσαύτης ἀρετῆς, περιπαθείας, ἀφοσιώσεως καὶ τοσαύτης θυσίας, ὥστε αἱ νέαι αὗται ἀδελφαὶ δύνανται εὐτόλμως νὰ δώσωσι τὰς χεῖρας εἰς τὰς μεγάλας ἐκείνας ἀδελφὰς των, οἷα ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἥλέκτρα κ.λ.π.»

69. *Νὰ χαρῶ τὰδέλφια μου· στὴ ζωὴ τῶν ἀδελφῶν μου.*

ἀδελφικὴν στοργήν, καὶ δὲν θεωρεῖ ταύτην ὕψιστον ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαθόν;

*Τρία πράγματα μ' ἀρέσασιν εἰς τὸν ἀπάνω κόσμον.
Τὸ κάτεργο ποῦ περπατεῖ καὶ τᾶλογο ποῦ τρέχει,
τὰ δυ' ἀδελφάκια τὰ καλά, σὰν εἶν' ἀγαπημένα*⁷⁰.

Καὶ δὲν κρίνει ἡ δημώδης ποίησις ἀναθέματος ἄξιον τὸν ἀμφισβητοῦντα τὴν ἰσχὺν τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης;

*Ἀνάθεμά τον ποῦ τὸ εἶπῃ τὰδέρφια δὲν πονοῦνται·
τὰδέρφια σκίζουν τὰ βουνὰ καὶ δέντρα ξερριζώνουν,
τὰδέρφια ἐκυνηγήσανε κ' ἐνίκησαν τὸ Χάρο*⁷¹.

Ἄνευ δὲ προκαταλήψεως περὶ μιμήσεως σλαβικῶν ἰδεῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐξετάζοντες τὸ σερβικόν, τὸ βουλγαρικόν καὶ τὸ ἑλληνικόν ᾠσμα, καταλήγομεν εἰς ἀντίθετα τῶν τοῦ κ. Ψυχάρη πορίσματα. Οὗτος καίπερ ἀνομολογῶν τὴν ποιητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ᾠσματος, ὁμῶς φρονεῖ, ὅτι ἐν τῇ βουλγαρικῇ, τῇ ἀλβανικῇ καὶ τῇ ἑλληνικῇ παραλλαγῇ, παρατηρεῖται τις διαφθορά καὶ ἐξασθένησις τοῦ ἐν ἀρχῇ αἰσθήματος, οὗ ἕνεκα μεταβληθεὶς ὁ πρωτόθετος μῦθος προσηρμόσθη εἰς τὰ ἥθη καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν Σέρβων. Οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες, λέγει ὁ κ. Ψυχάρης, ἤκιστα ἐννοήσαντες τὸ κατισχύον ἐν τῷ σερβικῷ αἰσθημα, ἀντικατέστησαν τὰς πρὸς τὴν ἀδελφὴν ὑποσχέσεις δι' ὅρκου πρὸς τὴν μητέρα· ἄλλως δὲ ὁ γάμος ἐν τῇ ξένῃ εἶναι τι ἄηθες τοῖς Ἕλλησιν, ἀπεχθανομένοις τὴν ξενιτειάν, ἐνῶ τοῦναντίον ἐν Σερβίᾳ μεγάλην τιμὴν ὑπολαμβάνουσιν αἱ νεανίδες τὴν ἀποκατάστασιν ἐν μακρινῇ χώρᾳ. Τοῦτου ἕνεκα πάντες οἱ ἀδελφοί, ἐν τῷ σερβικῷ ᾠσματι, ἐκ φιλαδελφίας στέργουν τὸν ἐν τῇ ξένῃ γάμον τῆς ἀδελφῆς, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες, ἀγνοοῦντες τὸ ἔθιμον ἐκεῖνο, παρέλαβον ἑτοιμον τὸ θέμα, χωρὶς καλὰ καλὰ νὰ ἐννοήσωσι περὶ τίνος ἐπρόκειτο⁷².

Τί ὁμῶς συνάγομεν ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐρεῦνης τῶν σλαβικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν ᾠσμάτων, ἂν μὴ σκοτιζώμεθα ἐκ τῆς πεπλανημένης γνώμης, ὅτι ἐν τοῖς τελευταίοις δάνεια αἰσθήματα ἀναπτύσσονται καὶ ἰδέαι ἄγνωστοι παρὰ τῷ λαῷ; Ἐν τῷ ἑλληνικῷ ᾠσματι βλέπομεν ἀρμονικὸν καὶ ἄρτιον ὅλον, ἐνῶ δραματικώταται περιπέτειαι, μετὰ δυνάμεως καὶ τέχνης θαυμαστῆς ἐκτιθέμεναι, εἰς ἓνα μόνον τείνουσι σκοπόν, εἰς τὴν κατάδειξιν τῆς ἱερότητος ὑποσχέσεως, ἧς τὸ βάρος καὶ ἐν τῷ τάφῳ αἰσθάνεται ὁ δούς. Ἡ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἀδιάσπαστος καὶ ἑλλογος τῶν γεγονότων ἀλληλουχία χαλαροῦται καὶ ἐκλείπει ἐν τοῖς σλαβικοῖς, τὰ δ' ἀμίμητα ἐπεισόδια, ἐν οἷς εἰδυλλιακὴ χάρις ἀβιάστως συγκιρνᾷται μετὰ φρίκης τραγικῆς, ἡ ἄψυχος μίμησις ἀμαυροῦσα καθίστησι ψυχρὰ καὶ

70. Passow, ἀρ. 467.

71. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημοδῶν ᾠσμάτων, σ. 275.

72. Psichari, σ. 27-28.

ἀγνώριστα. Ἐν τῷ ἐλληνικῷ ᾠσματι, ὁ μῦθος ἀπῆτει, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, νὰ νυμφευθῇ ἡ κόρη εἰς Βαβυλῶνα. Ἡ μήτηρ ἐν τοῖς γαμηλίοις ἐλληνικοῖς ᾠσμασι, παρίσταται πάντοτε, ἐν μόνον διαβλέπουσα ἐν τῷ γάμῳ, τὸν ἀπὸ τῆς κόρης χωρισμόν, καὶ διὰ τοῦτο μὴ θέλουσα νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ⁷³. Ὅθεν καὶ ἐν τῷ ᾠσματι τοῦτω δὲν στέργει τὸν γάμον, ἀφ' οὗ μάλιστα οὗτος πρόκειται νὰ γίνῃ μετὰ ξένου ἐκ μακρινῆς χώρας· δὲν στέργουσι δέ, διὰ τὴν πρὸς τὴν ξενιτειάν ἀντιπάθειαν τοῦ Ἑλλήνου, καὶ οἱ ἀδελφοί, πλὴν τοῦ Κωσταντῆ, ὁστις δὲν ὀρμᾶται εἰς τοῦτο ἐκ φιλαυτίας, ὡς ὑπέλαβεν ὁ Βόλλνερ⁷⁴. Αἱ παρακελεύσεις τοῦ Κωσταντῆ πρὸς νύμφευσιν τῆς ἀδελφῆς εἰς τὰ ξένα, παντελῶς ἄλλην ἐμποιοῦσιν ἐντύπωσιν τῷ Ἑλληνι ἀκροατῇ· ὁ νοῦς τοῦτου προσηλοῦται μόνον εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ξενιτευομένου ἀδελφοῦ, τοῦ μακροταξειδά-
 ρη· τὸ αἶσθημα τῆς ἰδιοτελείας ἐξαφανίζεται πρὸ τοῦ πόθου, τοῦ ἐλληνικωτάτου πόθου, τῆς μειώσεως τῶν ἀφορήτων δεινῶν τῆς ξενιτειᾶς. Ὁ Κωσταντῆς θὰ εὐρίσκη παρηγορίαν ἐν τῇ χώρᾳ, ἐν ἣ ὁ οἶκος τῆς ἀδελφῆς, καὶ αὕτη δὲν θὰ αἰσθανθῇ τὸν πόνον τῆς ξενιτειᾶς, συχνότατα βλέπουσα τὸν ἀδελφόν. Ἄλλ' ἡ μήτηρ φέρει ἄλλην ἀντίρρῃσιν, ἀπορρέουσιν ἐξ ἀκραιφνοῦς ἐλληνικοῦ αἰσθήματος, τοῦ οἰκογενειακοῦ φίλτρου, τοῦ ἐπιτάσσοντος τὴν συμμετοχὴν πάντων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ἐν τοῖς εὐτυχήμασι καὶ ἐν τοῖς δυστυχήμασι. Καὶ ὁ Κωσταντῆς ὑπόσχεται ὅτι ἐν τυχῇ λύπῃ ἢ χαρᾷ, πάντως θὰ φέρῃ τὴν ἀδελφὴν εἰς τὴν μητέρα, ἐπιλαθόμενος νὰ μνησθῇ τῆς ὑπὸ τοῦ θανάτου λύσεως τῆς ὑποσχέσεως, ἐνοχὸς οὕτω γενόμενος ὕβρεως, κατὰ τὰς ἐλλη-
 νικὰς δοξασίας, ὕβρεως ἣν ἀμειλίκτης τιμωρεῖ τὸ θεῖον. Ὑβρις εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τῆς μητρὸς πρόσκλησις τοῦ νεκροῦ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ὑποσχέσεως, τῆς ὕβρεως δὲ ταύτης δίδωσι δίκην θνήσκουσα. Ἐπῆλθε χρόνος δύστυχος, ἀπέθανον οἱ ὀκτὼ ἀδελφοί, ἐφονεύθη καὶ ὁ Κωσταντῆς, διότι μόνον οἱ βιαίως θανόντες ἐγείρονται τοῦ τάφου, κατὰ τὰς προλήψεις, ἃς ὁ λαὸς ἡμῶν ἐτήρησε μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὁ Κωσταντῆς ἔταξεν ἐγγυητὴν τῆς ὑποσχέσεως τὸν Θεόν⁷⁵, καὶ οὗτος ἐφορᾷ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ταύτης. Ἀνίσταται τοῦ τάφου ὁ νεκρὸς, πορεύεται εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδελφῆς, καὶ

73. Γαμήλιον ᾠσμα Πελοποννήσου ἐν Λελέκου, Δημοτικῇ ἀνθολογίᾳ, σ. 142.

*Ὅλοι ἠθέλανε, ὅλοι ἀγαπᾶνε,
καὶ ἡ μαννοῦλά της, κείνη δὲ θέλει.*

Ἔτερον ἡπειρωτικὸν ἐν Χασιώτου, Συλλογῇ, σ. 43.

*Ὅλοι βούλονται νὰ μᾶς τὴ δώσουν
κι ὁ ἀφεντούλης της δὲν μᾶς τὴ δίνει·
ὅλοι δύνονται νὰ μᾶς τὴ δώσουν
κ' ἡ μαννοῦλά της δὲ μᾶς τὴ δίνει.*

74. Wollner, σ. 268.

75. Ὅμοιον τύπον ὑποσχέσεως ἀπαντῶμεν καὶ ἐν ἑτέροις ᾠσμασι.

*Βάλλω τὸν ἥλιον νηγγυστὴ καὶ τὰ βουνὰ μαρτύρους
(Τραπεζούντιον· Φιλολ. συνέκδημος, 1849, σ. 431).*

ἐκτυλίσσονται πρὸ ἡμῶν σκηναὶ ἀπαραμίλλου κάλλους, ἡ συνάντησις ἐν τῷ χορῷ, ἡ ὑπὸ τῶν πτηνῶν ἀποκάλυψις τῆς φρικτῆς ἀληθείας, ἡ ἀγωνία τῆς ἀδελφῆς προσπαθούσης νὰ ἐξακριβώσῃ ταύτην καὶ ἡ συνάντησις τῆς μητρὸς καὶ τῆς κόρης. Μόνον παράχορδον καὶ ψεκτέον ἐν τῇ ὅλῃ οἰκονομίᾳ τῆς διηγήσεως εἶναι ὁ θάνατος ταύτης, ἀνεξήγητος ὢν καὶ ἀδικαιολόγητος. Ἄλλ' ἴσως εἶναι τοῦτο προσθήκη μεταγενεστέρα, ἡ δὲ λύσις ἐν τῷ ἀρχετύπῳ ἄσματι ἦν διάφορος, καὶ δὴ ἡ ἐν τῇ Δ' παραλλαγῇ μεταμόρφωσις τῆς ἀδελφῆς εἰς γλαῦκα, τὸ δυσοίωνον πτηνὸν τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς καταστροφῆς. Ἡ μεταμόρφωσις φέρεται καὶ ἐν ἑτέρᾳ μεσσηνιακῇ παραλλαγῇ, ἧς τοὺς τρεῖς τελευταίους στίχους ἐδημοσιεύσαμεν πρὸ ἐτῶν.

Παρακαλιέται στὸ Θεὸ ἡ Ἀρετὴ καὶ λέει.

— «Θέ' μου καὶ κάμε με πουλί, κάμε με κουκουβάγια,
νὰ περπατῶ στὶς ἐρημιές, νὰ κλαίῃ τοὺς ἀδελφούς μου»⁷⁶.

Τοιαύτη λύσις καὶ τεχνικωτέρα εἶναι, καὶ σύμφωνος καθόλου ταῖς μυθολογικαῖς παραστάσεσι τοῦ ἡμετέρου λαοῦ, καθ' ἃς ἡ μεταμόρφωσις ἐπέρχεται ἢ πρὸς τιμωρίαν στυγεροῦ ἐγκλήματος ἢ πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀναξιοπαθοῦντος ἀπὸ μεγίστης ὀδύνης καὶ θλίψεως.

Τοιοῦτο μὲν τὸ ἑλληνικὸν ἄσμα· τὰ δὲ σλαβικὰ ἀμοιροῦσι τῶν κατὰ μέρος καλλονῶν τούτου ἢ διατηροῦσι μόνον ἴσχνη παραμεμορφωμένα αὐτοῦ, ἐλλείπει δ' ἐξ αὐτῶν καὶ ἡ τεχνικὴ συναρμογὴ τῶν καθ' ἑκάστον, ἢ τὴν ἐνότητα τοῦ συνόλου ἀπαρτίζουσα, καὶ ἡ ἐσωτερικὴ δικαιολογία τῶν ἐκτεθειμένων γεγονότων. Τὴν κόρην ζητοῦσιν εἰς γάμον ἀπὸ τὰ ξένα, ἀορίστως καὶ ἀσαφῶς, οὐχὶ ἐξ ὠρισμένης χώρας, καὶ δὴ ἐκ τῆς Βαβυλωνος, ὡς ἐν τῷ ἑλληνικῷ. Στέργουσιν οἱ ἀδελφοί, οὐχὶ ὁμως καὶ ἡ μήτηρ· ἀκατάληπτον τοῦτο, ἀφ' οὗ ὁ γάμος ἐν τῇ ξένῃ οὐδὲν ἔχει τὸ ἀπαῖδον πρὸς τὰ σλαβικὰ ἔθιμα· μόνον ἐν τῇ δευτέρᾳ παραλλαγῇ τοῦ βουλγαρικοῦ ἄσματος, τῇ μάλιστα προσεγγιζούσῃ τῷ ἑλληνικῷ, δὲν δέχονται οἱ ἄλλοι ἀδελφοί, πλὴν τοῦ Δημητάρ, συνηγοροῦντος ὑπὲρ τοῦ γάμου. Ὑπισχνοῦνται οἱ ἀδελφοί ὅτι θὰ ἐπισκέπτονται τακτικῶς τὴν ἀδελφήν των· ἀλλὰ θνήσκουσιν ἐκ πανώλους. Διατί; Τὸ σερβικὸν ἄσμα καὶ ἡ δευτέρα παραλλαγὴ τοῦ βουλγαρικοῦ οὐδαμῶς ἐξηγοῦσι τοῦτο· ἀλλ' ἡ πρώτη τοῦ βουλγαρικοῦ παραλλαγὴ ἀναφέρει τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου εἰς κατάραν τῆς μητρὸς, κατάραν σκληροτάτην καὶ ἀδικαιολόγητον· διότι χωρὶς νὰ φανῇ ἐναντιουμένη εἰς τὴν ὁμόφωνον θέλησιν τῶν υἱῶν, ἐπικαλεῖται ὁμως κατ' αὐτῶν τὴν πανώλη, ὅπως θερίσῃ καὶ τοὺς ἐννέα υἱοὺς καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν· δη-

Βάλαν τὸν ἥλιο μάρτυρα καὶ τὸ φεγγάρ' ἐγγύη
(Ιατρίδης, σ. 66).

καὶ παρὰ τῷ βυζαντίῳ χρονογράφῳ Γεωργίῳ τῷ ἀμαρτωλῷ (Χρονικὸν Δ' 248, σ. 630 Muralt): «δέδωκεν ἐγγυητὴν τὸν μεγαλομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Θεόδωρον».

76. Πανδώρα, 1867, τ. ΙΗ', σ. 94.

λονότι διὰ τὴν ὑπανδρείαν τῆς θυγατρὸς τῆς εἰς τὰ ξένα ζητεῖ τὸν ὄλεθρον συμπάσης τῆς οἰκογενείας αὐτῆς.

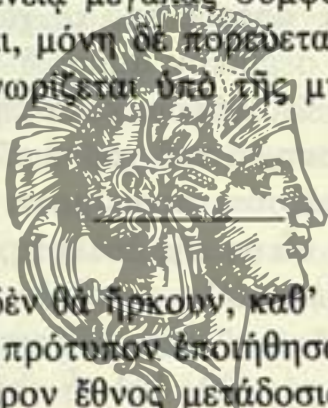
Ἡ θυγάτηρ ἐν τῇ ξένῃ θλίβεται μὴ βλέπουσα τοὺς ἀδελφούς· ὁ Θεὸς τὴν εὐσπλαγχνίζεται καὶ διατάσσει ἀγγέλους τοῦ νὰ ζωογονήσωσιν ἓνα τῶν ἀδελφῶν, ἵνα τὴν ἐπισκεφθῇ. Ὅποια ἡ διαφορὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἄσματος ἀπὸ τῶν σλαβικῶν! Ἐν ἐκείνῳ ὁ Θεός, ὡς ἐγγυητὴς τῆς ὑπὸ τοῦ Κωσταντῆ δοθείσης τῇ μητρὶ ὑποσχέσεως, μεριμνᾷ περὶ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς. Δὲν παρίσταται ὁμῶς αὐτοπροσώπως δρῶν, διότι οἰοσδήποτε λόγος θὰ ἦτο ταπεινότερος τῆς περὶ τοῦ θείου μεγαλείου ἰδέας· ἀλλ' ἐκ τῆς τοιαύτης ἀποσιωπήσεως τὸ ἄσμα προσκτᾶται δύναμιν καὶ ὕψος· τὰ πάντα μαρτυροῦσιν, ὅτι ἐκτελεῖται βουλὴ Θεοῦ, εἰ καὶ μόνα τὰ πτηνὰ ὑποδηλοῦσι τοῦτο, τὰ διὰ τοῦ κελαδήματος ἐκφράζοντα τὴν φρίκην ἐπὶ τῷ θεάματι τοῦ πρὸ αὐτῶν παρελαύνοντος ζεύγους καὶ ἀναφωνοῦντα ὅτι διορῶσι μέγα θαῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἐν τοῖς σλαβικοῖς ὁμῶς ἄσμασιν ὁ Θεὸς δὲν ἀπαξιοῖ νὰ ὀρίσῃ μετὰ πολλῆς λεπτολογίας πάντα ὅσα ἠθελον συντελέσῃ πρὸς ἐπίτευξιν, οὐχὶ τῆς ἐκτελέσεως ἱερᾶς ὑποσχέσεως, ἀλλὰ τῆς προσκαίρου παραμυθίας θλιβομένης ἀδελφῆς. Διατάσσει τοὺς ἀγγέλους τοῦ νὰ ἐμβάλωσι ψυχὴν εἰς τὸν ἀδελφόν, καὶ καθοδηγεῖ αὐτοὺς πῶς νὰ κατασκευάσωσι δῶρα βλεδυρώτατα· ἄρτους ἀπὸ τῶ χῶμα τοῦ τάφου καὶ χαρίσματα ἀπὸ τὸ σάβανον, κατὰ τὸ σερβικὸν ἄσμα· ἡ κίτταν ἀπὸ ἓν πέταλον καὶ ἀγγεῖον οἴνου ἀπὸ τὴν πλάκα τοῦ τάφου, κατὰ τὴν πρώτην τοῦ βουλγαρικοῦ παραλλαγὴν. Αἱ ἀποτρόπαιοι σκηναὶ τοῦ χοροῦ τῶν Μακαβρῶν τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης, οὐδὲν παρομοιάζουσι προσομοίον τοιαύτῃ εἰδεχθεῖ εἰκόνι.

Φθάνει ὁ ἀδελφὸς εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδελφῆς, αὕτη περιπτυσσομένη ἐλέγχει αὐτὸν τρυφερῶς διότι τὴν ἐγκατέλειπε καὶ τὸν ἐρωτᾷ ἀποτόμως διατί ἐγένη τόσον μαῦρος, ὡς νὰ ἐξῆλθε ἐκ τοῦ τάφου. Τοιαύτας ἐρωτήσεις ποιεῖται καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἄσματι ἡ ἀδελφὴ· ἀλλ' ἀφ' οὗ πρῶτον τὰ πτηνὰ ἐνέβαλον αὐτῇ τὰς δεινὰς ὑπονοίας. Ἐν τῷ σερβικῷ ἡ ἀδελφὴ θέλει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον, ὅπου βεβαίως δὲν τὴν ἀναμένει ἡ μήτηρ· οὐδένα λόγον ἔχει ἡ τοιαύτη ἀπόφασις, μόνον ὑπὸ τῆς δευτέρας βουλγαρικῆς παραλλαγῆς ἀτελῶς δικαιολογουμένη· οἱ ἀδελφοὶ εἶχον ὑποσχεθῇ νὰ τὴν φέρωσιν εἰς τὰ περβίτια, ἔθιμον βουλγαρικόν, οὗ ἀντίστοιχον σερβικόν δὲν ἤξεύρομεν. Ἄλλ' ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀδελφοῦ ἔληξε· τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα ἦτο νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ἀδελφήν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτὴν εἰς τὴν μητέρα· ὅθεν ἡ ἐπάνοδος οὐ μόνον ἄνευ λόγου γίνεται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁμῶς ὁ ἀδελφός, καίπερ εἰδὼς ὅτι εἰς ὄλεθρον ἄγει τὴν ἀδελφήν, ἀσθενῶς ἀποτρέπει ταύτην, εἶτα δὲ πειθόμενος τὴν παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ· τὸ ἀσυνείδητον ὄργανον τῆς θείας βουλήσεως παρίσταται ἀντιστρατευόμενον ταύτῃ. Ἐναγκαλισθεῖσα τὴν μητέρα ἡ θυγάτηρ θνήσκει, θνήσκει δὲ καὶ ἐκείνη ἄνευ αἰτίας.

Τοιαύτη ἡ οἰκονομία τοῦ σερβικοῦ μάλιστα ἄσματος, ὃ ὑπέρτερον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνεκήρυξεν ὁ Βόλλνερ. Τὰ πάντα ἐλέγχουσιν, ὅτι ἐποιήθη κατὰ μίμησιν βουλγαρικοῦ προτύπου, διότι τὰ βουλγαρικὰ ἄσματα, μᾶλλον προσεγγίζοντα τοῖς ἑλληνικοῖς, διετήρησαν εἰ καὶ οὐχὶ πλήρη καὶ ἀδιάφθορον τὴν ἐσω-

τερικὴν δικαιολογίαν τῶν γεγονότων, ἅπερ ἀφηγοῦνται. Διεφύλαξαν δὲ τὰ βουλγαρικὰ καὶ πλείονα ἴχνη τῆς ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως. Τὸ ὄνομα τοῦ Κωσταντῆ παρέμεινεν ἐν τῇ πρώτῃ βουλγαρικῇ παραλλαγῇ. — Οἱ ἀδελφοὶ πάντες, καὶ οὐχὶ μόνος ὁ Κωσταντῆς, ὑπισχνοῦνται τῇ ἀδελφῇ ἀπ' εὐθείας⁷⁷ νὰ τὴν φέρωσιν εἰς τὰ περβίτια· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ παραλλαγῇ μόνος ὁ Δημητὰρ ὑπισχνεῖται τοῦτο, μὴ στεργούσης τῆς μητρὸς νὰ νυμφεύσῃ μακρὰν τὴν κόρην τῆς, ὥς ἐν τῷ ἑλληνικῷ. — Ἡ μάννα καταρᾶται τοὺς ἀδελφοὺς πάντας. — Ἡ μάννα, κατὰ τὴν πρώτην παραλλαγὴν, μετὰ τὸν θάνατον τῶν υἱῶν, ἐγένετο μαῦρος κοῦκκος, ἥτοι ἔκραζεν ὥς κοῦκκος, ἀλλὰ δὲν μετεμορφώθη· (ἐν τῷ σερβικῷ ἀκούεται ἐκ τῆς οἰκίας τὸ μοιρολόγι τῆς μάννας ὥς λάλημα κούκκου). — Ἐν τῇ Α' καὶ τῇ Β' παραλλαγῇ ἡ ἀδελφὴ ἀποτόμως ἅμα ἰδοῦσα τὸν ἀδελφὸν ἐρωτᾷ, διατί εἶναι κίτρινος, ἢ διατί μυρίζει χῶμα, καὶ ἀπαντᾷ ἐκεῖνος προφασιζόμενος. — Ὅμοίως ἐν ταῖς αὐταῖς παραλλαγαῖς πτηνὸν ἀπορεῖ βλέπον διερχόμενον νεκρὸν μετὰ ζῶντος. — Ἐν τῇ Γ' παραλλαγῇ ἀναφέρεται ξηρὰ ἡ ἐρώτησις τῆς ἀδελφῆς περὶ ἀλλαγῆς τῆς ἐσθῆτος, ἐλλείπει δὲ ἡ ἐν τῷ ἑλληνικῷ φερομένη ἀπόκρισις τοῦ ἀδελφοῦ, μετὰ λεπτότητος ὑπαινισσομένου τὰς ἐπισυμβάσας τῇ οἰκογενεῖᾳ μεγάλας συμφοράς. — Μένει ὁ ἀδελφὸς πρὸ τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἀφανίζεται, μόνη δὲ πορεύεται εἰς τὴν ἔρημον κεκλεισμένην οἰκίαν ἢ ἀδελφῇ. — Ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς μητρὸς καὶ θνήσκουσιν ἀμφοτέραι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Οἱ λόγοι ὁμῶς οὗτοι δὲν θὰ ἦρκον, καθ' ἡμᾶς, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνώμης ὅτι κατὰ τὸ ἑλληνικὸν πρότυπον ἐποιήθησαν τὰ σλαβικά ἄσματα. Ἵνα βεβαιωθῇ ἡ ἀπὸ ἐνὸς εἰς ἕτερον ἔθνος μετάδοσις ἁσμάτων ἢ ἄλλων μνημείων τῆς δημώδους ἀγράφου φιλολογίας δεόν νὰ προσεπικουρῶσι καὶ λόγοι ἱστορικοί, ἀποδεικνύοντες ὅτι ὑπῆρχε ποτε φιλολογικὴ ἐπικοινωνία τῶν ἐθνῶν ἐκείνων, ὅτι μνημεῖα τοῦλάχιστον τῆς γραπτῆς φιλολογίας μετεφράσθησαν ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην γλῶσσαν. Ὅθεν καὶ ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἄλλο τεκμήριον τῆς πρωτοτυπίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἁσματος, πάλιν δυσκόλως θὰ συνετασσόμεθα τῇ γνώμῃ τοῦ κ. Ψυχάρη, εἰκάζοντος ὅτι τοῦτο ἐποιήθη κατὰ μίμησιν σλαβικῶν, διότι βέβαιον εἶναι, ὅτι οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες παρέλαβόν τι ἐκ τῆς σλαβικῆς φιλολογίας, ἥκιστα δὲ ἄσματα δημῶδη. Ἐκ τῶν βυζαντίων συγγραφέων μόνος Νικηφόρος ὁ Γρηγοράς, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ποιεῖται μνεῖαν σλαβικῶν ἁσμάτων. «Τῆς γε μὴν ἐπομένης θεραπείας.... ἦσαν οἱ φωναῖς ἐχρῶντο καὶ μέλεσι τραγικοῖς· ἦδον δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν, ὧν οἶον κλέος ἀκούομεν, οὐδέ τοι ἴδμεν»⁷⁸. Σφόδρα δὲ καταφρονητικῶς λαλεῖ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὁμνῶν τῶν Βουλγάρων ὁ αὐτὸς συγγραφεύς. «Λῆρος γὰρ τοῖς ἐκεῖ παίδευσις ἀ-

77. Καὶ ἐν τῇ Η' ἑλληνικῇ παραλλαγῇ ὁ Κωσταντῆς ὑπισχνεῖται εἰς τὴν ἀδελφὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν μητέρα.

78. Νικηφ. Γρηγορά Η' 18, σ. 377 Bonn.

πασα καὶ ρυθμὸς καὶ μοῦσα ἐμμελὴς ἱερᾶς ὕμνωδίας, βάρβαρον ἡσκηκόσι γλῶτταν ὥς τὰ πολλὰ καὶ ἦθη μάλα γέ τοι εὐφυῶς προσήκοντα σκαπάνη. Οὐ γὰρ μιξοβάρβαρον μέν, εὐρυθμον δὲ τὸν ἦχον προῦφερον, ἀλλ' ὅλον βοσκηματώδη καὶ ὄρειον καὶ ὁποῖον ἂν οἱ νομάδων ἄσαιεν παῖδες, ὁπότε πρὸς τὰς ραχίας καὶ τὰς νάπας τὸ ποίμνιον ἄγοιεν ὥρῃ ἐν εἰαρινῇ, ὅτε τε γλάγος ἄγγεα δεύοι»⁷⁹. Πάνυ ἄρα ἀμφίβολον, ὅτι τοιαῦτα ἄσματα ἐξήλωσαν οἱ βυζάντιοι, καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μετέφρασαν.

Δὲν συμβαίνει ὁμως τὸ αὐτὸ τοῖς Σλάβοις· τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια εἶναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἔθνων ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μιμήσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ Ἰ' ἰδία αἰῶνος καὶ μετέπειτα Ἑλλήνας ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, λειτουργικά καὶ ἀσκητικά βιβλία, καὶ πληθὺν ἄλλων ἔργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ρῶσσοι καὶ Σέρβοι⁸⁰. Ἐν τοῖς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων μεταφρασθεῖσιν ἑλληνικοῖς ἔργοις συγκατελέγετο πιθανῶς καὶ τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, πρὸς ὃ στενωτάτην ἔχει σχέσιν τὸ δημῶδες ἄσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, εἰς τὸν ἀκριτικὸν ἀναμφηρίστως ὑπαγόμενον κύκλον. Τὸ κείμενον τῆς βουλγαρικῆς μεταφράσεως δὲν περιεσώθη μέχρις ἡμῶν, ἀλλ' ἡ σωζομένη ρωσικὴ ἐγένετο, κατὰ τοὺς σλαβολόγους, ἐκ νοτιοσλαβικῶν καὶ ὁ σερβικῶν μεταφράσεων⁸¹. οἱ δὲ Σέρβοι τὰ πλεῖστα ἐν τῇ φιλολογίᾳ τῶν ἑλληνικῶν ἔργων δὲν μετέφρασαν ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλ' ἐκ βουλγαρικῶν μεταφράσεων⁸².

Ἄλλ' ὑπάγεται ἀληθῶς εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον τὸ δημῶδες ἄσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ; Διότι τούτου ἀποδεικνυμένου καὶ ἡ πηγὴ τῶν σλαβικῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ γίνεται κατάδηλος⁸³.

Τὴν γνώμην ταύτην ἐξήνεγκον πρῶτοι οἱ ἐκδότες τοῦ ἔπους κ.κ. Σάθας καὶ Λεγρὰνδ⁸⁴, ἀλλὰ πλὴν τοῦ Rambaud⁸⁵ πάντες οἱ μνημονεύσαντες ταύτης τὴν ἐθεώρησαν ἀπίθανον καὶ ἀβάσιμον⁸⁶. Καὶ ἦτο εὐκολος ἡ ἀνασκευή αὐτῆς. Πρὸς ἀπόδειξιν ἔφερον δύο μόνον λόγους, οὐχὶ πολὺ ἰσχυροὺς ἀναμφιβόλως. Τὴν ταυτότητα (ἐν τῇ Ἰ' παραλλαγῇ) τοῦ ὀνόματος τῆς ἀδελφῆς τοῦ Κων-

79. Αὐτ., σ. 379.

80. B. Jirecek, Geschichte der Bulgaren, Prag 1876. A. N. Pypin u. V. D. Spasovich, Geschichte der slavischen Literaturen, Leipzig 1880, τ. I.

81. Wesselofsky, Bruchstücke des byzantinischen Epos in russischer Fassung ἐν Russischen Revue, 1975, τ. VI, σ. 540. Βλ. καὶ Pypin, ἐνθ' ἀν., σ. 212.

82. Pypin, αὐτ., σ. 202 κέ.

83. Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν ἑκδοσιν τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους (σ. XLIX) οἱ κ.κ. Σάθας καὶ Λεγρὰνδ λέγουσιν ὅτι «πολλοὶ βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀναφέρουσιν, ὅτι δημῶδη ἑλληνικὰ ἄσματα ἦσαν κοινότατα ἐν σλαβικαῖς χώραις», οὐδεμίαν ὁμως ἐπάγουσιν μαρτυρίαν τούτου.

84. Sathas - Legrand, αὐτ.

85. Ἐν Revue des deux Mondes, 1875, τ. X, σ. 933.

86. Σ. Π. Λάμπρου, Βιβλιοκρισία περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Σάθα καὶ Λεγρὰνδ, σ. 2, καὶ ἐν Ἀθηναίῳ. F. Liebrecht, Zur Volkskunde, 1879, σ. 196. Wollner, σ. 264 κέ. Psichari, σ. 12 κέ.

σταντίνου Εὐδοκίας καὶ τῆς συζύγου τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, καὶ ἔπειτα τὴν ἄρνησιν τῆς συζύγου τοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα νὰ νυμφεύσῃ τὴν θυγατέρα τῆς τῷ ἐμίρῃ Μουσούρ. Ὅθεν μετὰ πολλῆς εἰρωνείας μνημονεύων καὶ ἀνασκευάζων τοὺς λόγους τούτους ὁ Βόλλνερ ἀποφαίνεται, ὅτι παντὶ ἔχοντι ὀφθαλμοὺς εἶναι πρόδηλον ὅτι οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὸ ἔπος καὶ τὸ δημῶδες ἄσμα· ὁ δὲ κ. Ψυχάρης ὅτι ὅλως διάφορα τῶν ἐν τῷ ἄσματί εἰσι τὰ ἐν τῷ ἔπει ἐκτιθέμενα γεγονότα, καὶ ὅτι αὕτη ἡ περίληψις τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἔπους καταδείκνυσι τὸ ἀβάσιμον τῆς εἰκασίας τῶν ἐκδοτῶν αὐτοῦ.

Ἡ ἐκδοσις καὶ ἄλλων κειμένων τοῦ βυζαντιακοῦ ἔπους, διευκολύνουσα καὶ σπουδαίως ὑποβοηθοῦσα τὴν μελέτην τῆς σχέσεως τούτου πρὸς τὴν δημῶδη ποίησιν⁸⁷ καὶ ἡ γνῶσις πλειόνων παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος, καθιστᾷσιν ἡμῖν δυνατὴν τὴν ἀπόδειξιν τῆς γνώμης περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ἣν μετὰ πολλῆς ὀξυνοίας ἐξήνεγκον οἱ πρῶτοι ἐκδότης τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα. Οἱ πολεμήσαντες τὴν γνώμην ταύτην δὲν εἶχον ὁμολογουμένως ἄδικον, κρίνοντες ἀνεπαρκῆ τὰ προσαγόμενα πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῆς ἐπιχειρήματα. Ἀλλ' αἱ μὴ ἐξετάσθαι παραλλαγαὶ τοῦ δημοτικοῦ ἄσματος καὶ τὰ δημοσιευθέντα κατόπιν κείμενα τοῦ ἔπους παρέχουσιν ἡμῖν ἀποδείξεις πειστικωτάτας περὶ τῆς σχέσεως τούτου πρὸς ἐκεῖνο. Οὐδεμίαν δὲ ροπήν ἔχει νομίζομεν, εἰς τὸ ζητήμα ἡ ἐξέτασις περὶ τοῦ πότερά εἰσι τὰ παλαιότερα καὶ ἀρχέτυπα, τὰ δημοτικά ἄσματα ἢ τὸ ἔπος, εἴτε ἐκ τοῦ κύκλου τῶν ἀκριτικῶν ἁσμάτων τοῦ λαοῦ ἐποιήθη τὸ ἔπος, εἴτε ἐξ ἐπεισοδίων τοῦ ἔπους μεταβαλλομένων ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ παραφθειρομένων διεπλάσθησαν τὰ ἄσματα, προδήλου οὐσης τῆς πρὸς ἄλληλα ὁμοιότητος τοῦ ἔπους καὶ τῶν ἁσμάτων, οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ταῦτα ἐποιήθησαν κατὰ μίμησιν σλαβικῶν. Πιθανώτατον ἀπ' ἐναντίας, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς μῦθος μετεδόθη τοῖς Σλάβοις διὰ τῆς αὐτῆς καὶ τὸ ὑπὸ τούτων μεταφρασθὲν ἑλληνικὸν ἔπος ὁδοῦ, ἂν μὴ ἐλήφθη ἐξ αὐτῶν τῶν σλαβικῶν τούτου μεταφράσεων.

Εἰσὶ δ' αἱ ὁμοιότητες τοῦ ἔπους καὶ τοῦ ἄσματος αὗται:

Α'. Τὰ ὀνόματα τῶν δρώντων προσώπων· ὁ ἀδελφὸς ὀνομάζεται Κωνσταντῖνος ἐν πάσαις ταῖς παραλλαγαῖς τοῦ ἑλληνικοῦ ἄσματος καὶ ἐν τῇ Α' τοῦ βουλγαρικοῦ, πρεσβύτερος δὲ τῶν ἀδελφῶν ἐν τῇ Ζ' ἑλληνικῇ παραλλαγῇ. Ἐν τῷ ἔπει ὁ πρεσβύτερος τῶν ἀδελφῶν λέγεται ἐπίσης Κωνσταντῖνος⁸⁸. Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος εἶναι συνηθέστατον ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου.

87. Ὁ πρῶτος τόμος συλλογῆς τῶν δημοτικῶν ἑλληνικῶν ἁσμάτων, ἣν σκοποῦμεν νὰ ἐκδώσωμεν, περιέχει ὑπὲρ τὰ ὀκτακόσια ἄσματα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ἐκδεδομένα τε καὶ ἀνέκδοτα. Τὸ μέγα πλῆθος αὐτῶν καταφαίνεται ἐκ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὴν συλλογὴν τοῦ Passow, ἥτις καίπερ περιλαμβάνουσα σχεδὸν πάντα τὰ μέχρι τοῦ 1860 γνωστὰ ἄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, περιέχει ἑπτακόσια περίπου ἄσματα παντοίας ὅλης, ὧν ὀλίγα μόνον τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου.

88. Σάθα - Λεγράνδ, στ. 303. Lambros, Collection des romans Grecs, P. 1880, στ. 187. Μηλιαράκη, Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, ἐν Ἀθ. 1881, στ. 320.

Τὴν ἀδελφὴν ὀνομάζει Εἰρήνην (κὺρ Ἑρὴν) ἢ τραπεζουντία Η' παραλλαγή. Εἰρήνη δὲ καλεῖται ἡ ἀδελφὴ καὶ ἐν τῷ ἔπει⁸⁹.

Ἐν ταῖς πλείσταις ὁμῶς τῶν παραλλαγῶν ὀνομάζεται Ἀρετὴ, τὸ δ' ὄνομα τοῦτο δὲν εἶναι σπάνιον ἐν ἄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου⁹⁰. Ἐπίσης ἐν τοῖς αὐτοῖς ἄσμασι ἀναφέρεται συχνάκις καὶ τὸ ὄνομα τῆς Εὐδοκίας⁹¹.

Β'. Ἡ μάννα εἶναι χήρα. Ρητῶς ἀναφέρεται τοῦτο ἐν τῇ ΙΓ' καὶ τῇ ΙΔ' παραλλαγῇ· αἱ λοιπαὶ ὑποδηλοῦσι τὴν χηρείαν τῆς μητρὸς, μὴ μνημονεύουσαι τὸν πατέρα, πλὴν τῆς ΙΕ' ἐν ἣ γίνεται καὶ πατρὸς μνεῖα. Κατὰ τὸ ἔπος, ὅτε ἡρπάγη ἡ Εἰρήνη ὁ πατὴρ ἦτο εἰς τὸν πόλεμον⁹², ἢ εἰς ἐξορίαν⁹³, ἢ

εἰς κάποιον ταξίδι,

*σ' ἐκεῖνο ποῦ τὸν ἐξώρισαν λαὸν νὰ συναθροίσῃ*⁹⁴

ὄθεν καὶ μόνης τῆς μητρὸς ζητεῖται ἡ συγκατάθεσις διὰ τὸν γάμον⁹⁵. Ἐν τῇ ρωσικῇ ὁμῶς μεταφράσει τοῦ ἔπους, ἡ μάννα εἶναι πτωχὴ χήρα ἐκ βασιλικοῦ γένους⁹⁶.

Γ'. Ἀριθμὸς ἀδελφῶν. Εἶπομεν ἀνωτέρω, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ποδοθῇ ἰδιάζουσα τις ἔννοια εἰς τὸν ἀριθμὸν ἐννέα τῶν ἀδελφῶν. Δύο τῶν παραλλαγῶν (ἡ Η' καὶ ἡ ΙΓ') ἀναφέρουσιν ὀκτὼ ἀδελφοὺς. Κατὰ τὸ ἔπος πέντε ἦσαν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀνδρονίκου⁹⁷, κατὰ δὲ τὴν ρωσικὴν μετάφρασιν τρεῖς⁹⁸.

Δ'. Τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν κ' ἥλιος δὲ σοὺ τὴν εἶδε⁹⁹. σὰ σκοτεινὰ τὴν εἶδους κτλ. Τὴν ἐξηγήσιν τούτων παρέχει τὸ ἔπος. Μάντις ἢ ἀστρολόγοι προεῖπον τῷ πατρί, ὅτι θ' ἀρπάσῃ ὁ Αἰμῶν τὴν κόρην, ὅταν γίνῃ δώδεκα

89. Ἐν τῷ κειμένῳ οὗ μνημονεύει ὁ Δαπόντες. (Lambros, σ. C). Μηλιαράκη, στ. 68. Λάμπρος, στ. 67.

90. Μανούσου Β', σ. 29. Legrand, Recueil, ἀρ. 138. Ἐθνικ. Ἡμερολ., 1865, σ. 42 κέ, τοῦ 1866, σ. 258-259. Βύρων, τ. Β', σ. 191-192 κλπ. Ἐν τραπεζουντίοις ἄσμασι τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἡ θνήσκουσα μνηστὴ τοῦ Κωνσταντῆ λέγεται Ἀρετὴ (Εὐξείνου Πόντος, 1880, σ. 143. 224. 239) ἢ Εἰρήνη (Deffner's, Archiv, σ. 123).

91. Βλ. πλὴν τῶν ἀφηγουμένων τὴν ἀρπαγὴν τῆς Εὐδοκίας ὑπὸ τῶν Ἀπελατῶν καὶ ἐν ἱμβριον ἄσμα ἐν τῷ ἐν ΚΠ. ἑλλ. φιλ. συλλ., τ. Θ', σ. 359.

92. Λάμπρ., στιχ. 121.

93. Ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Κρυπτοφέρρης. (Lambros, σ. XCII).

94. Μηλιαράκη, στ. 290. 508.

95. Μηλιαράκη, στ. 576 κέ. Λάμπρ., στ. 507. Σάθα-Λεγράνδ, στ. 138.

96. Wesselofsky, ἐνθ' ἀν., σ. 546.

97. Σάθα-Λεγράνδ, στ. 67 κέ. Μηλιαρ., στ. 32. 502 κέ. Λάμπρ., στ. 23 κέ. Κείμενον παρὰ Δαπόντε (Λάμπρ., σ. C). Ἐν καππαδοκικῷ ἄσματι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ἀναφέρονται ἐννέα υἱοὶ τοῦ Ἀνδρονίκου, ὧν ὁ εἰς ὀνομάζεται Κωνσταντίνος. (Δελτίον τῆς Ἱστορ. Ἑταιρείας, τ. Α', σ. 719.

98. Wesselofsky, σ. 546.

99. Πρβλ. Δούκα, κεφ. 39, σ. 291 Bonn: «παρθένοι, ἃς οὐχ ἑώρα ἥλιος». Μηλιαράκη, στ. 1757: «ἐκείνην [Εὐδοκίαν] ὅπου ὁ ἥλιος, οὐποτε δὲν εἶδεν ὁλως». στ. 1766: «νὰ μάθῃ δὲν ἐδύνετον ὁ ἥλιος ἂν τὴν εἶδεν».

ἐτῶν· καὶ διὰ τοῦτο ἔκτισεν ἐκεῖνος πρὸς κατοικίαν τῆς Ἰδίου παλάτιον καὶ ἐπιμελῶς τὴν ἐφρούρει¹⁰⁰.

Ε'. Προξενιά ἀπὸ τῆ Βαβυλῶνα. Ἐν τῷ ἔπει ὁ Ἀμιράς, ὁ νυμφευθεὶς τὴν Εἰρήνην λέγεται κύριος Συρίας, καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ Μηλιαράκη ἐκδοθεῖσαν διασκευὴν τοῦ Εὐσταθίου

*ἐπράφη εἰς τὴν Συρίαν,
στὴν Βαβυλῶνα τὴν καλὴν, τὴν πόλιν τὴν μεγάλην¹⁰¹.*

Αἱ πλεῖσται τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἄσματος ἀναφέρουσιν ὀνομαστί τὴν χώραν, ὁπόθεν ἐζητεῖτο εἰς γάμον ἢ κόρη· τὰ σλαβικά δὲ ὁρίστως λέγουσιν, ὅτι ἐνυμφεύθη εἰς τὰ ξένα. Ἡ ὁριστία αὕτη ἰδιάζει καὶ τῇ ρωσικῇ μεταφράσει τοῦ ἔπους. «Πάντες οἱ τοπικοί, οἱ γεωγραφικοὶ καὶ οἱ ἱστορικοὶ προσδιορισμοὶ ἐλλείπουσιν ἐκ ταύτης, ἢ γενικῶς καὶ ὁρίστως ὑποδηλοῦνται. Τὸ γεωγραφικὸν μάλιστα μέρος περιορίζεται εἰς ἀπλὴν μνείαν τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ἀραβικῆς χώρας, τῆς ἑλληνικῆς πόλεως, τοῦ Εὐφράτου καὶ τῶν τοιούτων»¹⁰².

ΣΤ'. Ἡ μήτηρ δυσφορεῖ νὰ νυμφεύσῃ τὴν κόρην τῆς εἰς τὰ ξένα. Ἐν τῷ ἔπει φοβεῖται μὴ ὁ γαμβρός, ὡς ἐθνικός, ἀποδειχθῇ ἄστοργος, ἐστερημένος εὐγενῶν αἰσθημάτων¹⁰³.

Ζ'. Βάνει ἐγγυητὴν τὸν Θεὸν ὅτι θὰ φέρῃ τὴν ἀδελφήν. Ἐν τῷ ἔπει ὁ Ἀμιράς, ὁ νυμφευθεὶς ταύτην, τὸν Θεὸν δίδει μάρτυρα νὰ ὑποστρέψῃ πάλιν¹⁰⁴.

Η'. Κατάρα τῆς μητρὸς. Ἐν τῷ ἔπει ἡ μήτηρ παρακελεύουσα τοὺς υἱοὺς ὅπως σπεύσωσι νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν ἀδελφήν, ἀπειλεῖ ὅτι θὰ τοὺς καταρασθῇ, ἂν μὴ ποιήσωσι τοῦτο· ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Κρυπτοφέρρης:

*καὶ τὴν κατάραν τὴν ἐμὴν λήψεσθε καὶ πατρώαν,
εἰ τοῦτο οὐ ποιήσητε καθὼς ὑμῖν ὑπέσχον¹⁰⁵.*

Ἐν τῇ τοῦ Εὐσταθίου διασκευῇ ἡ μήτηρ ἀποτείνει τὸν λόγον πρὸς τὸν υἱὸν Κωνσταντῖνον:

μὴν φοβηθῆς τὸν θάνατον παρὰ μητρὸς κατάραν·

100. Μηλιαράκη, στ. 51 κέ. Λάμπρ., στ. 45 κέ. Κείμενον παρὰ Δαπόντε (Λάμπρ., σ. C).

101. Μηλιαράκη, στ. 302-303.

102. Wesselofsky, σ. 45.

103. Μηλιαράκη, στ. 588 κέ. Σάθ. - Λεγρ., στ. 150 κέ. Σημειωτέον ἐν παρόδῳ, ὅτι μετὰ τὸν 157 στίχον οὐδὲν λείπει ὡς ἐσφαλμένως ἐσημειώσαντο οἱ ἐκδόται, διότι τὸ «ταῦτα» ἀναφέρεται εἰς τὰνωτέρω. Ὅθεν ἀβάσιμος ἡ εἰκασία τοῦ κ. Ψυχάρη καὶ τὰ πορίσματα ταύτης περὶ Βυζαντινῶν καταφρονούντων τὰ δημῶδη ἄσματα. Τοῦναντίον πᾶσαι αἱ διασκευαὶ τοῦ ἔπους, μάλιστα δὲ ἡ ὑπὸ Μηλιαράκη, εἰσὶν ἀνάπλεοι δημωδῶν ἄσμάτων ἢ στίχων τοιούτων, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ θάποδεῖξωμεν.

104. Σάθ. - Λεγρ., στ. 414. Μηλιαράκη, στ. 866.

105. Λάμπρ., σ. XCI.

μητρός κατάραν φύλαγε, κομμάτια κατακόπτου·
καὶ ὅταν ἀποθάνετε ἐσεῖς οἱ πέντε ὅλοι,
τότες ἄς τὴν (ε) πάρουσιν ἐκεῖνοι πάντες ὅλοι¹⁰⁶.

Θ'. Ἡ μήτηρ ζητεῖ τὴν θυγατέρα ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον. Καὶ ἐν τῷ ἔπει ἀπὸ αὐτὸν ζητεῖ τὴν θυγατέρα ἢ μήτηρ, αὐτὸς πρωταγωνιστεῖ ἐν τῇ λυτρώσει τῆς ἀδελφῆς, οἱ δὲ λοιποὶ τέσσαρες ἀδελφοὶ σκιάζονται ἐξ ὀλοκλήρου ὑπ' αὐτοῦ. Ἐν τῇ διασκευῇ τοῦ Πετρίτζη ἡ μήτηρ λέγει τῷ Κωνσταντίνῳ:

Ἐπαρε τὰ ἀδέλφια σου, νιέ μου Κωνσταντῖνε,
καὶ σῦρε καὶ πολέμα τον σ' ὅποιον τόπον εἶναι·
καὶ ἐλπίζω εἰς τὸν Θεὸν νὰ φανῇς ἀντρειωμένος
καὶ Ἀμιράς ὁ ἄπιστος νὰ βγῇ ἐντροπιασμένος.
Ἐλπίζω καὶ τὴν κόρη μου καὶ σένα ἀδελφή σου
νὰ τηνε φέρης γλήγορα στὴ συνοδιὰ μαζί σου...
Καὶ παρευθὺς ὁ Κωνσταντῆς τὴν κεφαλὴ του γέρνει
καὶ τῆς μητρός του τὴν εὐχὴ μὲ ὑπακοὴ παίρνει,
καὶ σὰν ἐπῆρεν τὴν εὐχὴ σελλώνει τὸ φαρί του
ὁμοίως κ' οἱ ἐπίλοιποι καὶ ἄλλοι ἀδελφοὶ του¹⁰⁷.

Ἐν δὲ τῇ διασκευῇ τοῦ Εὐσταθίου:

Αὐτὸς (Κωνσταντῖνος) δ' ἀκούσας τῆς μητρός τοὺς λόγους παραυτίκα
τὸν μαῦρον ἐπιπάλησε στὸν Ἀμιράν ἐπῆγεν
καὶ μετ' αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ ἐφθάσαν κατόπιν·
ἄλογα ἐκαβαλλικεύσασιν ἀρματωμένοι οὗτοι.
Καὶ ὥς εἶδεν ὁ Ἀμιράς τὸν νέον Κωνσταντῖνον,
τῆς κόρης τὸν αὐτάδελφον, πούρχετον πρὸς ἐκεῖνον κτλ.¹⁰⁸

Γ'. Ἄλογον τοῦ νεκροῦ Κωσταντῆ. Ἐν τῷ ἔπει περιγράφεται θαυμασίως ὁ ἵππος τοῦ Κωνσταντίνου:

Φαρὶν ἐκαβαλλίκευεν φητιλόν, ἀστεράτον,
ἐμπροσθεν εἰς τὸ μέτωπον χρυσὸν ἀστέρα εἶχε,
τὰ τέσσαρά του νύχια ἀργυροτζάπωτ' ἦσαν,
καλλιγοκάρφια ἀργυρᾶ ἦτον καλλιγωμένον κτλ.¹⁰⁹

Καὶ κατὰ τὴν διασκευὴν τοῦ Πετρίτζη:

Τὸ ἄλογο τοῦ Κωσταντῆ ἔτρεχεν στὸν ἀέρα
εἰς τὸ κεφάλι εἶχενε ἕναν χρουσοῦ ἀστέρα κτλ.¹¹⁰

106. Μηλιαράκη, στ. 325 κέ. Βλ. καὶ στ. 854 κέ. Σάθ. — Λεγρ., στ. 402 κέ.

107. Λάμπρ., στ. 187 κέ.

108. Μηλιαράκη, στ. 332 κέ.

109. Μηλιαράκη, στ. 338 κέ.

110. Λάμπρ., στ. 201 κέ.

ΙΑ'. Ὁ Κωνσταντῆς ἐπανάγει τὴν ἀδελφὴν εἰς τὴν μητέρα. Ἐν τῷ ἔπει ὁ Κωνσταντῖνος νικήσας ἐν μονομαχίᾳ τὸν ἄρπαγα Ἀμιράν ἀνακτᾷ τὴν κόρην, ἣν πάντες οἱ ἀδελφοὶ ἐπανάγουσιν εἰς τὴν μητέρα.

Ἵσως τις ἀντείπῃ, ὅτι εἰ καὶ τοσαύτη καταπληκτικὴ ὁμοιότης παρατηρεῖται ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον, ὅμως ὁ μῦθος τοῦ ἄσματος καὶ τοῦ ἐν τῷ ἔπει ἐπεισοδίου οὐδὲν ἔχουσι κοινὸν πρὸς ἄλληλα. Διότι οὐδαμοῦ τοῦ ἔπους ἀναφέρεται ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ὑποσχέσεως ὑπὸ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ἡ ἐπάνοδος τῆς κόρης εἰς τὴν μητέρα καὶ ὁ θάνατος ταύτης, ἅπερ ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τοῦ μύθου ἐν τῷ δημοτικῷ ἄσματι. Ἀλλ' οὐδαμῶς ἄπορον, οὐδὲ δυσεξηγήτον θάφαν ἡ τοῦτο τοῖς μελετήσασιν τὴν σχέσιν τῶν δημοτικῶν ἁσμάτων καὶ τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα. Ἐν μὲν τοῖς δημοτικοῖς ἄσμασιν ἐκτίθενται εἰς τὸν Διγενῆ ἡ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀναφερόμενοι μῦθοι καὶ παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πλούσια λείψανα τῆς παλαιᾶς τῶν προγόνων μυθολογίας, οἱ δ' εὐημερίζοντες διασκευασταὶ τοῦ ἔπους ἀποφεύγουσι τοῦναντίον ἐφ' ὅσον δύνανται πᾶν τὸ μυθῶδες καὶ ἀπίθανον, πρότυπον ἔχοντες τὰς βυζαντιακὰς ἐμμέτρους χρονογραφίας. Ἀπλῇ σύγκρισις διαφόρων κλάδων τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου πρὸς παραπλήσια τοῦ ἔπους ἐπεισόδια οὐδεμίαν καταλείπει περὶ τούτου ἀμφιβολίαν. Παραδείγματα πρόκεινται ἡμῖν τὰ κατὰ τὴν μνηστείαν τοῦ Διγενῆ καὶ τῆς Εὐδοκίας, τὰ κατὰ τὴν ἄρπαγην ταύτης ὑπὸ τῶν Ἀπελατῶν, τὰ κατὰ τὴν πάλιν τούτου καὶ τῶν Ἀπελατῶν ἡ τοῦ Χάρου καὶ πλεῖστα ἄλλα. Οὕτως ἐν τῷ δημῳδῷ ἄσματι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ ἔχομεν νέαν ποιητικὴν διασκευὴν μύθου ἑλληνικοῦ ἀρχαιοτάτου, ἐν τῷ ἔπει ὅμως ἀνευρίσκομεν ἐκεῖνα μόνον τὰ στοιχεῖα τούτου, ὅσα ἦσαν ἐπιτηδεύετα εἰς προσαρμογὴν πρὸς ἱστορικὴν ἀφήγησιν.

Εἶναι δ' ὁ ἑλληνικὸς μῦθος, ὁ περὶ ἐπινότου νεκροῦ ἔραστοῦ εἰς τὴν ἐρωμένην. Τὴν νεωτάτην τούτου διάπλασιν ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν θαυμασιῶν διηγήσεων Φλέγοντος τοῦ Τραλλιανοῦ, καθ' ἣν ἡ νεκρά Φιλίννιον, νύκτωρ προσέρχεται εἰς τὸν ἀγνοοῦντα τὸν θάνατον αὐτῆς μνηστήρα· προσέρχεται δὲ θεία βουλήσει· «οὐ γὰρ ἄνευ βουλήσεως ἦλθον ἐνταῦθα» ὑποτίθεται λέγουσα¹¹¹. Παραπλήσιος εἶναι ὁ μῦθος τοῦ Πρωτεσιλάου, ὅστις «καὶ μετὰ θάνατον ἐρῶν τῆς γυναικὸς κατὰ μῆνιν Ἀφροδίτης ἠτήσατο τοὺς κάτωθεν ὄντας ἀνελθεῖν, καὶ ἀνελθὼν εὗρεν ἐκείνην ἀγάλματι αὐτοῦ περικειμένην. Αἰτήσαντος δέ, φασί, μὴ ὑστερεῖν αὐτοῦ ξίφει διεχρήσατο ἑαυτήν»¹¹². Ὁ ἀρχέτυπος δὲ μῦθος, εἶναι ὁ τοῦ Ἀδώνιδος, τοῦ μετὰ θάνατον διὰ τὸν ἔρωτα

111. Φλέγοντος Τραλλιανοῦ, Περὶ θαυμασιῶν Α', I.

112. Εὐσταθ. εἰς Ἰλιάδ. Β, 701, σ. 325. Λουκιαν., Νεκρ., διάλ. 23. Σχόλ. εἰς Ἀριστείδ. Κοινὴν ἀπολογίαν, σ. 374 C: «τοὺς κάτω δαίμονας ἠτήσατο καὶ ἀφείθη μίαν ἡμέραν, καὶ συνεγένετο τῇ ἑαυτοῦ γυναικί». Πρβλ. Φιλοστράτ., Ἡρωικ. 2, σ. 663. Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν τοῦ μύθου ὁ Πρωτεσίλαος ἀναβιοῖ προσκαίρως, δεήσει τῆς γυναικὸς. (Hygin., Fab. 103: "Quod uxor Laodamia Acasti filia cum audisset eum perisse, flens petit a diis, ut sibi cum eo tres horas colloqui liceret. Quo impetrato a Mercurio reductus [tres horas cum eo colloquuta] est. Quod iterum cum obisset Protesilaus [dolorem pati non potuit Laodamia]. Βλ. καὶ Fab. 104.

τῆς Ἀφροδίτης ἀνιόντος εἰς τὴν γῆν καὶ δύο μοίρας τοῦ ἐνιαυτοῦ παρὰ ταύτη διάγοντος¹¹³.

Οὕτω τὴν πρώτην ἀρχὴν τοῦ ἐν τῷ δημῳδεῖ ἑλληνικῷ ᾄσματι μύθου, εὐρίσκομεν οὐχὶ ἐν σλαβικοῖς προτύποις, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μυθολογίᾳ. Ἐν δὲ πειραθῶμεν νάναζητήσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ μύθου τούτου ἐν τοῖς φυσικοῖς φαινομένοις, δέον νὰ μὴ συνταυτίσωμεν αὐτὸν τοῖς σεληνιακοῖς, ὥς ἐποίησεν ὁ κ. Ψυχάρης¹¹⁴, ἀλλὰ τοῖς παγκοίνοις πᾶσι σχεδὸν τοῖς λαοῖς μύθοις περὶ ἀναζωογονήσεως τῆς φύσεως ἐν τῷ ἔαρι.

ΔΗΜΩΔΗ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ἈΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Α'

(Ἀθῆναι)¹¹⁵

Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιούς καὶ μετὰ τὴν μὴ σου κόρη...

Πραγματευτὴς τὴν γύρεψε, πραγματευτὴς τὴν θέλει

ὁποῦχε πύργους τὸ φλωρὶ καὶ μῦθια τὰ κομάρια.

Τὴν Ἀρετὴν ἐγύρεψε, γυναῖκα γὰρ νὰ πάρῃ.

5 — «Καὶ πῶς νὰ τήνε δώσω γὰρ τὴν Ἀρετὴν στὰ ξένα,

ὅπ' ἔχω γιούς ἀρματωλοὺς καὶ πάντες αὐτὸ σκεῖρι

κι ἂν τύχη λύπη ἢ χαρὰ ποῖός πάει νὰ σοῦ τὴν φέρῃ;»

Πετάχτηκε ὁ Κωσταντῆς, ὁ μικροκωσταντάκης,

ὅπ' ἦτανε μικρότερος ἀπ' ὅλα του τ' ἀδέλφια.

10 — «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἀρετὴν στὰ ξένα·

κι ἂν τύχη λύπη ἢ χαρὰ καὶ τὴν ἀναζητήσης,

νεκρὸς ἂν εἶμαι ἢ ζωντανὸς θὰ πάω νὰ σοῦ τὴν φέρω».

Κ' ἡ μάννα τ' ἀπεφάσισεν στὰ ξένα νὰ τὴ δώσῃ.

Σαράντα πᾶνε κ' ἔρχονται στῆς Ἀρετῶς τὴν πόρτα·

15 κόβουν τῆς νύφης τὰ προικιά καὶ τοῦ γαμπροῦ τὰ ροῦχα.

Κ' ἡ Ἀρετὴ καθότανε κοντὰ στὸ παραθύρι,

καμάρωνε καὶ κένταγε ὁλόχρυσον μαντήλι.

Μιχ. Ἀκομηνάτ., τ. Α', σ. 334 ἔκδ. Λάμπρου: «Οὐκουν πάνυ τι μυθῶδες λογίζομαι, εἰ Πρωτεσίλεως ἢ εἰ τις ἄλλος ἔρωτι γυναικὸς ἰδίας ἀναβιδῶναι λέγεται, ὅποτε καὶ νῦν ταυτὸν τι σχεδὸν καινοτομηθὲν ἔγνωμεν»).

113. Ἡ πρώτη μνεία τοῦ μύθου τούτου παρὰ Πανυάσιδι (Ἀπολλοδώρ., Γ', ιδ', 4). Βλ. ἐν ἐκτάσει G. Greve, De Adonide, Lips. 1877, σ. 13 καὶ W. H. Roscher, Ausführliches Lexikon der Mythologie, L. 1884, σ. 70. 72.

114. Psichari, σ. 40.

115. Παρὰ τῆς κυρίας Μαρίας Γρ. Καμπούρογλου.

- Τὴν Ἀρετὼ παντρέψανε, τὴν στείλανε στὰ ξένα.
 Μά 'τυχε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνας μαυρισμένος,
 20 τοῦ βασιλιᾷ βουλήθηκε καὶ σήκωσε σεφέρει...
 Κ' ἡ μάννα τους σὰν τό 'μαθε ἔπεσε ν' ἀποθάνῃ·
 τὴν Ἀρετὼ ἐγύρευε τὴν Ἀρετὼ γυρεύει.
 — «Ἄχ, ποῦ 'σαι, Κωσταντάκη μου, τὴν Ἀρετὼ νὰ φέρῃς,
 ὁποῦ τηνε παντρέψαμε πολὺ μακριὰ στὰ ξένα,
 25 καὶ τώρα τὴν ἀναζητῶ τὰ μάτια μου νὰ κλείσῃ».
 Κι ὁ Κωσταντῆς τινάχτηκε στὸ χῶμα τοῦ ἀπὸ κάτω·
 κ' ἔπιασε τὸ στρατὶ στρατί, στρατὶ καὶ μονοπάτι
 στὸ σπίτι τους ἐβρέθηκε κ' ἔλυσε τ' ἄλογό του
 κ' εὐθὺς ἐκαβαλλίκεψε στὴν Ἀρετὼ πηγαίνει,
 30 στὴν πόρτα τῆς ἐστάθηκε κ' ἡ πόρτα ἦταν κλεισμένη
 τῆς πόρτας ἔδωσε κλωτσιὰ καὶ στὴν αὐλὴ εὐρέθη.
 — «Καλῶς τονε τὸν Κωσταντῆ, πῶς ἦλθες τέτοιαν ὥρα;
 — Σήκ', Ἀρετῶ μου κι ἄλλαξε κ' ἡ μάννα σὲ γυρεύει.
 — Πές μου, ἂν εἶναι γιὰ χαρὰ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου
 35 κι ἂν εἶναι γιὰ λυπητερά τὰ μαῦρα νὰ φορέσω.
 — 'Ελ', Ἀρετῶ, νὰ φύγωμε, καλὴ εἶσαι ὅπως εἶσαι».
 Στὴ στράτα ποῦ πηγαῖνε, πουλάκια κηλαῖδουσαν,
 δὲν κηλαδοῦσαν σὰν πουλιὰ μήτε σὰν χελιδόνια,
 μόν' κηλαδοῦσαν κ' ἔλεγαν ἀνθρώπινη λαλίτσα.
 40 — «Ποιὸς εἶδε τέτοιο θάμνασμα, ποιὸς εἶδε τέτοιο θάμνα,
 νὰ περπατοῦνε ζωντανοὶ μὲ τοὺς νεκροὺς ἀντάμα;
 — Ἀκοῦς, ἀκοῦς, κύρ Κωσταντῆ, τί λένε τὰ πουλάκια;
 — Πουλάκια 'ναι κι ἄς κηλαδοῦν, πουλάκια 'ναι κι ἄς λένε.
 — Θαρρῶ, θαρρῶ, κύρ Κωσταντῆ, πῶς χωματιᾶς μυρίζεις.
 45 — Στὴ στράτα ποῦ ἐρχοῦμανε μ' ἔπιασε μιὰ βροχοῦλα
 καὶ βράχηκαν τὰ ροῦχα μου καὶ χωματιᾶς μυρίζω.
 — Θαρρῶ, θαρρῶ, κύρ Κωσταντῆ, πῶς λιβανιᾶς μυρίζεις;
 — Στὴ στράτα ποῦ ἐρχόμανε μπῆκα σ' ἐρημοκκλήσι
 καὶ στέγνωσα τὰ ροῦχά μου καὶ λιβανιᾶς μυρίζω».
 50 Ἐφτασε στῆς μαννούλας τοῦ τὸ μαυρισμένο σπίτι,
 τὴν Ἀρετὼ τὴν ἄφησε στῆς μάννας τῆς τὴν πόρτα.
 Ἀπέρασ' ὅλες τὶς αὐλὲς χωρὶς νὰ βρῇ κανένα,
 ἐπῆγε καὶ ἐστάθηκε σὲ μιὰ μικρὴ πορτοῦλα·
 ἀκούει τὴ μάννα νὰ βογκᾷ νὰ λέῃ τ' ὄνομά της.
 55 — «Ἄχ, ποῦ εἶσαι, ποῦ εἶσαι Ἀρετῶ, τὰ μάτια μου νὰ κλείσῃς;
 — Νὰ ποῦρθα γὼ μαννοῦλά μου, γιὰ νὰ μὲ ἰδῇς νὰ γιάνῃς.
 — Ἄχ, καλῶς ἦρθες, Ἀρετῶ, ποιὸς σ' ἔφερε παιδί μου;
 — Ὁ Κωσταντῆς μας μ' ἔφερε, καὶ κάτω ξεπεζεύει.
 — Δὲ θά ἦτανε ὁ Κωσταντῆς, θά ἦταν κανένας ἄλλος
 60 καὶ ὁ Κωσταντῆς σκοτώθηκε δῶ καὶ σαράντα μέρες.

τὸ περασμένο σάββατο τοῦ 'καμα τὰ σαράντα.

— Καλὰ τὸ λέγαν τὰ πουλιὰ στὴ στράτα ποῦ περνοῦσα,
ποιὸς εἶδε τέτοιο θάμμασμα, ποιὸς εἶδε τέτοιο θᾶμμα
νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς νεκροὺς ἀντάμα;»

- 65 Κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε μάννα καὶ θυγατέρα,
καὶ μ' ἓνα ἀναστεναγμὸ δύο ψυχὲς ἐβγήκαν.

Β'

(Ὀλυμπος)¹¹⁶

Μάννα μὲ τοὺς ἐννιὰ υἱοὺς, τῇ μιὰν τῇ θυγατέρα,
στον ἥλιο τὴν ἐχτένιζε καὶ στὸ φεγγάρ' τὴν πλέγει.

Προξενητάδες ἔρχονται 'πὸ μέσ' ἀπὸ τὴν Πόλι,
ρωτοῦσαν καὶ ξαναρωτοῦν, ποῦ ναῦρουν τέτοια κόρη,

- 5 τέτοια ψηλὴ, τέτοια λιγνὴ, τέτοια μαυροματωμένη,
πῶχει τὸ μάτι σὰν ἐλιά, τὸ φρύδι σὰ γαϊτάνι,
τὸ δόλιο τὸ ματόφυλλο σαλονικιὸ μπαρμάλι.

Τὰ δέροια τῆς δὲν τ' ἔδιναν, ἡ Κώστα μόν' τῇ δίνει.

— «Ἐγὼ, μάννα μ', τὴν Ἀρετὴ θὰ σ' φέρῃ ἀπὸ τὰ ξένα,

- 10 τὸ καλοκαίρ' ἐννιὰ φορὲς καὶ τὸ χειμῶνα πέντε.
'Ἦλθε καιρὸς ἀδύστευτος κι ἀδύστευτες ἡμέρες,
πεθαίνουν τὰ ὀχτῶ δερφιά, πεθαίνει κι ἡ Κωσταντῖνος.
Κ' ἡ μάνν' τ' τὸν ἀναθέμιζε καὶ τὸν ἀναθεμοῦσεν.

— «Ἀνάθεμά σε, Κωνσταντὴ μ', καὶ μικροκωσταντῖνέ μ',

- 15 ποῦ μ' ἔδωκες τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα».
Πουλάκι πάησε κ' ἔκατσε πάν' στὸ μνημόρ' τοῦ Κώστα,
μὰ δὲ λαλοῦσε σὰν πουλί, σὰν τᾶλλα τὰ πουλάκια,
μόν' ἐλαλοῦσε κ' ἔλεγε ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.

— «Σήκω καλέ μ', σήκω Κώστα μ', ἡ μάννα σου σὲ θέλει.

- 20 ἡ μάννα σου σ' ἀναθεμάει, σὲ πικροαναθεμάει,
ποῦ ἔδωκες τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα».

Σηκώθηκεν ἡ Κωσταντῆς, κ' ἡ μικροκωσταντῖνος,
καὶ πάησε στὴν Ἀρετὴ, νὰ πάνη νὰν τὴ φέρῃ.

Καὶ κίνησε καὶ πάγαινε 'π' ὄξω μεριά 'π' τὴ χώρα.

- 25 Ἐκεῖ εὔρηκε τὴν Ἀρετὴ, μέσ' στὸ χορὸ χορεύει.

— «Ἄιντ' Ἀρετὴ μ', ἄιντε καλὴ μ', κ' ἡ μάννα σου σὲ θέλει.

— Κώστα μ', ἂν εἶναι γιὰ κακὸ νὰ πάνω νὰ ξαλλάξω,

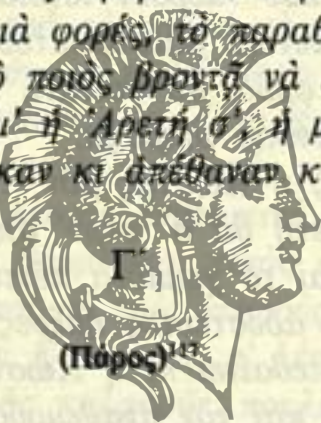
Κώστα μ' ἂν εἶναι γιὰ καλὸ νὰ ἔρθω ὅπως εἶμαι.

— Ἄιντ' Ἀρετὴ μ', ἄιντε καλὴ μ', κ' ἔλα κατὰ πῶς εἶσαι».

116. Παρὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ κ. Δ. Ὀλυμπίου, καθηγητοῦ.

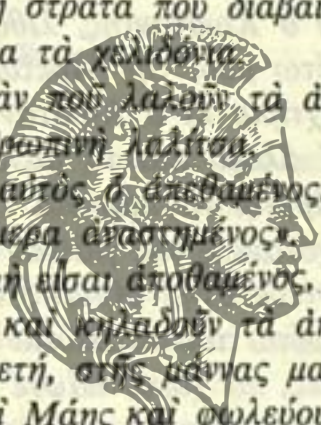
- 30 Στὸ δρόμον ὅπου πάγαιναν, στὴν στράτα ποῦ παγαίνουν,
 ἢ Ἀρετὴ τὸν ἔλεγε κ' ἢ Ἀρετὴ τὸν λέγει.
 — «Κώστα μου, γιατί μαύρισες, τί εἶς' ἀραχνιασμένος;
 — «Ἐννιά χαρὲς παραίτησα καὶ τὴ δική μου δέκα».
 Στὴν στράταν ὅπου πάγαιναν, στὴν στράτα ποῦ παγαίνουν,
 35 πουλάκι πάησ' κ' ἐκάθησε ἐπάν' σ' ἀραιὸν κλαδάκι·
 οὐδὲ λαλοῦσε σὰν πουλί, σὰν τᾶλλα τὰ πουλάκια,
 μόν' ἐλαλοῦσε κ' ἔλεγε ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
 — «Τ' εἶν' τὸ κακὸ ποῦ γίνεται τὸν φετεινὸ τὸ χρόνο,
 νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
 40 — Κώστα μ', τί λέει τὸ πουλί, τί λέει τὸ πουλάκι;
 — Ἄιντ' Ἀρετὴ μ', ἄιντε καλὴ μ', πουλάκ' εἶναι κι ἄς λέη».
 Καὶ κίνησαν καὶ πάγαιναν 'π' ὄξω μεριά 'π' τὴ χώρα.
 — «Σῦρ' Ἀρετὴ μ', σῦρε καλὴ μ', κ' ἡ μάννα σου σέ θέλει.
 Τὸ μαντηλάκι μ' ἔχασα νὰ πάνω νὰ τὸ εὔρω».
 45 Καὶ κίνησεν ἡ Ἀρετὴ ὄξω μεριά 'π' τὴν πόρτα.
 Βροντᾷ τὴν πόρτα ἐννιά φορές, τὸ παραθύρι πέντε.
 — «Τὸ ποιὸς εἶναι, τὸ ποιὸς βροντᾷ νὰ κατεβῶ νανοίξω;
 — Ἐγώ, μάννα μ', εἴμ' ἡ Ἀρετὴ σ', ἡ μικροθυγατέρα σ'».
 Κατέβηκ', ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κ' οἱ δύο.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

- Μιὰ μάννα μὲ τσ' ἐννιά της γιούς καὶ μονοθυγατέρα,
 στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, στὸ φέγγος τήνε πλέκει,
 νὰ μὴ τὸ μάθῃ ἡ γειτονιά, πῶς ἔχει θυγατέρα.
 Ἀπ' τὴ Σουδιὰ τὸ μάθανε καὶ προξενιά τῆς φέρα.
 5 Καὶ οἱ ὀχτῶ δὲν θέλασι κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 — «Μάννα κι ἄς τὴν παντρέψωμεν τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 νᾶχω κ' ἐγὼ παρηγοριὰ ποῦμαι ταξειδεμμένος,
 ὅπου τὸ διάβα μ' εἶναι ἐκεῖ πηγαίνοντας κ' ἐρχόντας·
 κι ἂν εἶναι πίκρα καὶ χαρὰ ἐγὼ νὰ τήνε φέρνω».
 10 Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε καὶ πέρασεν ὁ γάμος,
 ἦρχεν ὁ χρόνος βίσεκτος καὶ οἱ ὀχτῶ πεθάναν,
 ἐπέθανε κι ὁ Κωσταντῆς ὁ μακροταξειδάρης.
 Καὶ τῶν ὀχτῶ τὰ μνήματα ἐβγάλανε χορτάρια
 καὶ τοῦ καίμένου Κωσταντῆ στράτες καὶ μονοπάτια.
 15 Πάει κ' ἐρχέται ἡ μάννα του, τὸν ἀναθεματίζει.

- «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, ὦ μύρια ἀνάθεμά σε,
 πῶς θέλησες καὶ πάντρεψες τὴν Ἀρετὴν στὰ ξένα».
 Κι ὁ Κωσταντῆς τ' ἀνάθεμα πολὺ τὸ ἐφοβεῖτο·
 τὸ Θιὸ ἐπαρεκάλεσε τὸ μέγα ἅγιο Γιώργη.
- 20 Ἡ πλάκα γένηκε ἄλογο κι ἀτός του καβαλλάρης
 καὶ πῆγε καὶ τὴν εὗρηκε μέσα στ' ἀρχοντικόν της.
 Εὗρηκέ την καὶ χόρευε μὲ δεκοχτὼ κοράσια.
 — «Καλῶς τονε τὸν Κωσταντῆ τὸν μακροταξειδάρη.
 — Σκόλασε, ἀδελφι μ', τὸ χορὸ στῆς μάννας σου νὰ πᾶμε.
- 25 — Πές μου, ἀδελφέ μου Κωσταντῆ, τί εἶναι τόση βία,
 ἂν εἶναι θλιῖψι νὰ θλιφτῶ κι ἂν εἴν' χαρὰ νάλλάξω
 νὰ βάλω ἀπὸξω τὰ χρυσὰ καὶ μέσα τὰ βελουῖδα.
 — Δέν εἶναι θλιῖψις νὰ θλιφτῆς μηδὲ χαρὰ νάλλάξης.
 Πὸ μέσα βάλε τὰ χρυσὰ κι ἀπόξω βάλε μαῦρα.
- 30 Ἐλα ἀδελφή μου Ἀρετὴ στῆς μάννας μας νὰ πᾶμε».
 Στὸ δρόμο ποῦ πηγαίνανε, στὴ στράτα ποῦ διαβαίνα,
 ἐκηλαδοῦσαν τὰ πουλιὰ κι ὅλα τὰ κηλιδόνια.
 Δέν κηλαδοῦνε σὰν πουλιά, σὰν ποῦ λαλοῦν τὰ ἀηδόνια,
 μόν' κηλαδοῦν κ' ἐλέγασι ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
- 35 — «ὦ θᾶμμα ποῦ τὸ ἔκαμεν αὐτός ὁ ἀπεθαμένος.
 Ἐχτές ἦτο στὴ γῆ νεκρὸς σήμερὰ ἀναστημένος.
 — Ἀχ, ἀδελφέ με Κωσταντῆ, μὴ εἶσαι ἀποθαμένος,
 τί 'ναι ποῦ λέγουν τὰ πουλιὰ καὶ κηλαδοῦν τὰ ἀηδόνια;
 — Ἐννοια σου, ἀδελφι μ' Ἀρετῆ, στῆς μάννας μας ἃς πᾶμε.
- 40 Ἀπρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μᾶης καὶ φωλεύουν».
 Κι ὅτε ἀντιγναδιάσανε ἐμπρὸς στὸν ἅγιο Γεώργη
 ἔλειωσ' ὁ νιὸς σὰν τὸ κερί κι ἔσβυσε σὰν λαμπάδα.
 — «Πήγαιν', ἀδελφι μ' Ἀρετῆ, εἰς τὴν καλὴ σου μάννα.
 — Τώρα πιστεύω, Κωσταντῆ, πῶς εἶσαι ἀπεθαμένος»...
- 45 — «Ἄν εἶσαι φίλος διάβαινε, ἂν εἶσ' ἐχθρός μου. πέρνα,
 ἂν εἶσ' ὁ Πικροχάροντας δὲν ἔχω πλιά νὰ πάρης,
 μόνον τὴν Ἀρετοῦσά μου καὶ κείν' εἶναι στὰ ξένα.
 — Σήκω, μάννα μου, κι ἄνοιξε κ' ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἀρετοῦσα
 ποῦ μ' ἔφερε ὁ Κωσταντῆς ὁ μακροταξειδάρης».

Δ'.

(Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν)¹¹⁸

Θέλτε νάκοῦστε κλάιματα, δάκρυα καὶ μοιρολόγια,
 ἐβγαῖτ' ἀπὸν Ἀη Λιά, στὸν Ἅγιο Κωσταντῖνο,

118. Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ κ. Γ. Δροσίνη.

- νὰ ἰδῇτε τὴν Κωσταντινιά, πῶς στρώνει, πῶς κοιμᾶται,
 μὲ τοὺς ἐννιά της τοὺς ὕγιους, μὲ τὴν Ἀρέτω δέκα.
- 5 Δέτε π' ἀρραβωνιάζουνε τὴν Ἀρετὼ στὰ ξένα.
 Κανένας δὲν τὴ θέλησε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 μόνον ὁ Κώστας ὁ μικρὸς ἤθελε νὰν τὴ δώσουν.
- «Μαννουῖλα, νὰν τὴ δώσουμε τὴν Ἀρετὼ στὰ ξένα,
 ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πρᾶμματευτῆς, ποῦ εἶμαι καὶ πεζοδρόμος,
- 10 νὰ τρώῃ τᾶλογο ταή, νὰ τρώω κ' ἐγὼ μαντᾶτα.
 — Κώστα μ', ἂν μ' εὖρη θάνατος, ποιὸς θὰ 'θελε τὴ φέρῃ;
 — Ἐγὼ παγαίνω κ' ἔρχομαι δέκα φορὲς τὸ χρόνο.
 Παγαίνω δυὸ τὴν ἄνοιξι καὶ τρεῖς τὸ καλοκαίρι
 καὶ δύο τὸ φθινόπωρο καὶ πέντε τὸ χειμῶνα».
- 15 Μὰ 'ρθε καιρὸς κ' ἐπέθαναν οἱ ἐννιά της γιοὶ κι ὁ Κώστας,
 κ' ἡ μάννα τους ἀπέμεινε στὸ σπίτι κουκουβάγια.
 Ὅλο τὸν Κώστα καρτερεῖ, τὸν Κώστα καταριέται.
- «Πέτρα νὰ γίνῃ ὁ Κωσταντῆς, λιθάρι νὰ μὴ λειώσῃ,
 πῶστειλε τὴν Ἀρέτω μου, τὴν Ἀρετὼ στὰ ξένα».
- 20 Κ' ἡ γῆς ἀνεταράχτηκε κι ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε.
 Βάνει τὸ μνημεῖον τ' ἄλογο καὶ τὰ σανίδια σέλλα,
 νὰ πάῃ γιὰ τὴν Ἀρετὴ, νὰ πάῃ γιὰ τὴν Ἀρέτω.
 Μπαλτά καὶ τὸν θεχότανε ἡ γῆς γιὰ νὰν τὸν λειώσῃ.
 Ἀπάνω ποῦ ἀγνάντευε στῆς Ἀρετῆς τὸ σπίτι,
- 25 βλέπει καὶ τὴν Ἀρέτω τοῦ σταλῶντα ποῦ χορεύει.
 — «Πάψτε, γυναῖκες, τὸ χορὸ, πάψτε καὶ τὰ τραγούδια.
 Βλέπω τὸν Κώστα κ' ἔρχεται, πολ' εἶναι λερωμένος.
 — Γειά σου, χαρά σου, Ἀρέτω μου. — Καλῶς τονε τὸν Κώστα.
 Κώστα μου, τί εἶσαι κίτρινος καὶ τί εἶσαι λερωμένος;
- 30 — Ἀρέτω μου, ἤμουν ἄρρωστος, τώρα πέντ' ἔξῃ χρόνους.
 — Κώστα μου, ἂν εἶναι γιὰ καλὸ νάρθῃ ὅπως κι ἂν εἶμαι,
 ἂν ἴσως ἦλθες γιὰ κακὸ τὰ μαῦρα νὰ φορέσω.
 — Σήκω, Ἀρετῆ, νὰ φύγωμε κι ἄς εἶν' ὅπως κι ἂν εἶναι».
- Στὸ δρόμο ποῦ παγαίνανε, στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα:
- 35 — «Τράβ', Ἀρετῶ, στὸ σπίτι μας κ' ἐγὼ κοντὰ θελά 'ρθω,
 κ' ἐγὼ θὰ πάω στὴν ἐκκλησιά, θὰ πάω νὰ προσκυνήσω».
- Κι ἀκόμη δὲν ἐπρόφθασε στὸ σπίτι γιὰ νὰ πάῃ,
 ἀκούει τὸ μνημεῖον κι ἄνοιξε, τὴν πλάκα καὶ βροντάει.
 Σὲ ὑποψία βάλθηκε, σὲ ὑποψία μεγάλη,
- 40 ποῦ ὁ Κώστας δὲν ἐφάνηκε πίσω γιὰ νὰ γυρίσῃ.
 Στὴν πόρτα πῆγε κ' ἔκατσε τῆς μάννας της μιλάει.
- «Ἄνοιξε, μάννα, γιὰ νὰ μπῶ, νὰ μπῶ γιὰ νὰ καθήσω.
 — Ἀρέτω μου, ποιὸς σ' ἔφερε τὸν τόσο δρόμο ποῦ 'ρθες;
 — Μάννα μ', ὁ Κώστας μ' ἔφερε καὶ πίσω κουβεντιάζει.
- 45 — Ἀρέτω, ὁ Κώστας πέθανε ἐδῶ καὶ τόσους χρόνους.

- Ἄνοιξε, μάννα, γὰ νὰ μπῶ, γὰ θὰ λιγοθυμήσω.
 — Ὁ δρόμος ὁποῦ σ' ἔφερε, πίσω νὰ σὲ γυρίσῃ.
 Κ' ἡ Ἄρετὼ ἀπελπίστηκε, τὴν προσευχὴ της κάνει.
 — «Θέ μου γὰ κάνε με πουλί, κάνε με κουκουβάγια,
 50 νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνὰ καὶ δίπλα τὰ λαγκάδια,
 νὰ κλαίω τοὺς ἐννὶ' ἀδερφούς, τὸν Κωσταντῖνο δέκα».
 Κι ἀμέσως ἔγινε πουλί, ἔγινε κουκουβάγια.
 Στὴν ἐκκλησιὰν ἐπέταξε, στοῦ Κωσταντῆ τὸ μνήμα,
 κι ἄρχισε νὰ μοιρολοᾷ, κι ἄρχισε καὶ νὰ κλαίῃ.
 55 — «Ἐγὼ εἶμαι ἡ στρίγγλα ἡ Ἄρετὴ κ' ἡ στρίγγλα ἡ Ἄρετοῦσα,
 ποῦ εἶχα τοὺς ἐννὶ' ἀδελφούς, τὸν Κωσταντῖνο δέκα.
 Σήκω, καίμένε Κωσταντῆ, σήκω νὰ φιληθοῦμε».

Ε'

(Βάρνα)

- Μάννα, μαννά, καλὴ μαννά, σὰν τὴ γλυκεῖά μου μάννα.
 Μάννα, μαννά, καλὴ μαννά, τῆς Ἄρετῆς ἡ μάννα,
 ποῦ εἶχε τὶς ἐννὶα τοὺς παῖδες, τὴν Ἄρετὴ τὴν κόρη.
 Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουε, στᾶστρη τὴν ἔχιενίλει.
 5 στᾶστρη καὶ στὸν αὐγερινὸν ἐπλέκε τὰ μαλλιά της.
 Κανεῖς καὶ δὲν τὴν ἤξευρε ἀπὲ τὴ γειτονιά της,
 τοῦ Βασίλη ὁ γιὸς τὴν ἤξευρεν ἀπὲ τὴν Βαβυλῶνα.
 Προξενητάδες ἔστελνε τὴν Ἄρετὴ γυρεύουν.
 Τὰ ὀχτῶ ἀδέρφια δὲν τό ἔστερξαν, μόν' Κωσταντῆς τὸ στρέει.
 10 — «Δὸς τηνα, μάννα μ', δὸς τηνα τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα,
 στὰ ξένα καὶ στὴν ξενητεῖά, μέσα στὴ Βαβυλῶνα,
 νὰ ἔχω κ' ἐκεῖ παρηγοριά, νὰ ἔχω κ' ἐκεῖ κονάκι,
 ὄντας πάγω στὴν πρᾶμματειά ἐκεῖ καὶ νὰ κονέψω.
 — Καλὰ τὸ λέγεις, Κωσταντῆ μ', καλὰ τὸ βάνει ὁ νοῦς σου.
 15 μ' ἂν ἔρτη ὁ χρόνος δίσεχτος κ' ἡ ἡμέρα πικραμένη,
 ποιὸς νὰ μὲ τήνε φέρῃ;
 — Ἐγὼ πηγαίνω, μάννα μου, ἐγὼ καὶ σὲ τὴ φέρνω».
 Ἦρθεν ὁ χρόνος δίσεχτος κ' ἡ ἡμέρα πικραμένη,
 τὰ ὀχτῶ ἀδέρφια πέθαναν κι ὁ Κωσταντῆς ποθνήσκει.
 20 Ἡ μάννα, ἡ καλὴ μαννά, τῆς Ἄρετῆς ἡ μάννα,
 σ' οὐλα τὰ μνήματα ἔκλαιε, σ' οὐλα παρηγοριούνταν,
 στοῦ Κωσταντίνου ἔκλαιγε, ἔκλαιε κ' ἐβλαστημοῦσε.
 — «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, καὶ μυριανάθεμά σε,

- ὁπῶδωσες τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα,
 25 στὰ ξένα καὶ στὴν ξενητεία, μέσα στὴ Βαβυλῶνα.
 Ἀπὲ τὰ κλαῖτα τὰ πολλὰ κι ἀπὲ τὶς βλαστημιές της
 τὰ μνήματα βαρέθηκαν κι ὁ Κωσταντῆς βαρέθηκε.
 Κάνει τὸ κιβούρι του ἄλογο, τὸ σάβανό του σέλλα,
 σύρνει καὶ πάει στὴν ξενητεία, μέσα στὴ Βαβυλῶνα.
 30 Τὴν ἡϋρ' ἐκεῖ ποῦ χόρευε, καὶ στὸ χορὸ πιασμένη.
 — «Ἄιντε Ἀρετῇ, μωρ' Ἀρετῇ, γλυκειά μου ἀδερφή μου.
 — Ποιὸς ξένος εἶν' αὐτὸς ἐδῶ, ποῦ ξέρεи τ' ὄνομά μου;
 — Δὲν εἶμαι ξένος, Ἀρετῇ, μόν' εἶμαι ὁ ἀδερφός σου,
 ἄιντε Ἀρετῇ κ' ἡ μάννα μας γιὰ νὰ σὲ ἰδῇ γυρεύει.
 35 — Πές μου κι ἂν εἶναι γιὰ καλὸ μὲ τὰ χρυσά μου νᾶρθω,
 πές μου κι ἂν εἶναι γιὰ κακὸ τὰ μαῦρά μου νὰ βάλω.
 — Ἄν θέλῃς βάλ' τὰ μαῦρά σου, κι ἂν θέλῃς τὰ χρυσά σου».
 Πῆραν τὸ δρόμο τὸ δρομὶ, τὰ δυὸ τὸ μονοπάτι.
 Στὸ δρόμον ὅπου πῆγαιναν, στὴ στρατά ποῦ διαβαίνουν,
 40 τὰ δυὸ πουλάκια κελαῖδου, μοιρολογοῦν καὶ λένε.
 — «Γιὰ διὲς θᾶμμα κι ἀντίθᾶμμα ποῦ γίνεται στὸν κόσμον,
 νὰ περπατῇ ἡ ζωντανὴ μετὰ τὸν ἀπεθᾶμενο.
 — Ἄκουσε, ἄκ'σε, Κωσταντῇ μ', τι τὰ πουλάκια λένε.
 — Πουλάκια ἔτσι κι ἄς κελαῖδου, πουλάκια καὶ ἄς λένε.
 45 Ἄιντε νὰ πᾶμε, Ἀρετῇ, γιατί μεύαμε πῖσω».
 Βρίσκει τὶς πόρτες μὲ κλειδιά, καὶ τὰ κλειδιά μὲ μούχλια.
 Χτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατὰ τὰ παραθύρια τρίζουν.

ΣΤ'

(Βάρνα)¹²⁰

- Σὰν τὴ μαννά, σὰν τὴ μαννά, σὰν τὴ γλυκειὰ τὴ μάννα,
 ὁποῦχε τοὺς ἐννιά της γιούς, τὴν Ἀρετῇ θαῦτέρα.
 Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουε, στᾶστρο καὶ στὸ φεγγάρι,
 κ' ἡ γειτονιά δὲν τοῦ ἔξερε, πῶχει τέτοια ὦρη κόρη,
 5 μόνε τοῦ βασιλὲ ὁ γιὸς ἀπὲ τὴ Βαβυλῶνα.
 Προξενητάδες ἔστελνε, τὴν Ἀρετῇ γυρεύει.
 Τὰ ὀχτὼ τὰ δέρφια δέ στρεουν, κι ὁ Κωσταντῖνος στρέει.
 — «Δός τηνα, μάννα, δός τηνα, τὴν Ἀρετῇ στὰ ξένα,
 στὴν ξενητεία ποῦ πορπατῶ, στὴν ξενητεία ποῦ τρέχω,
 10 κ' ἐκεῖ σπíti νὰ ἔχουμε, κ' ἐκεῖ σπíti νὰ κάμω.

120. Παρὰ τοῦ αὐτοῦ.

- Καλά, παιδί μ', νὰ δώκουμε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα·
μ' ἂν ἔρθῃ τὸ θανατικὸ κ' ἡ ἔρημη πανοῦκλα,
ποιὸς θελὰ πάῃ καὶ ποιὸς θάρθῃ, τὴν Ἀρετὴ νὰ φέρει.
— Ἐγὼ πααίνω κ' ἔρχουμαι, τὴν Ἀρετὴ σοῦ φέρνω».
- 15 Ἦρθεν ὁ χρόνος δίσεχτος κ' ἡ ἡμέρα πικραμένη,
τ' ὄχτῳ τὰδέρφια πέθαναν κι ὁ Κωσταντῆς ποθνήσκει.
Κ' ἡ μάννα, ἡ καλὴ μαννά, τῆς Ἀρετῆς ἡ μάννα,
σ' οὔλα τὰ μνήματ' ἔκλαιε, σ' οὔλα παρηγοριούνταν,
καὶ πῆγαινε στοῦ Κωσταντῆ, παρηγοριὰ δὲν εἶχε.
- 20 — «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, καὶ μυριανάθεμά σε,
ποῦ ἔδωσες τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα».
Καὶ ὁ Κωσταντῆς σὰν τᾶκουσε βαρειά τοῦ κακοφάγκε,
μιὰ τᾶκουσε, δυὸ τᾶκουσε, στὸ τρίτο δὲν 'πομένει.
Κάνει τὸ κιβούρι τ' ἄλογο καὶ σέλλα του τὸ μνήμα,
- 25 καὶ πῆρε τὸ δρομὶ δρομί, στὴν Ἀρετὴ πηγαίνει.
— «Ἄιντε Ἀρετῆ, κερά Ἀρετῆ, κ' ἡ μάννα σὲ φωνάζει.
— Γιὰ διὲς τῆς σκύλας τὸν ὑγιό, ποῦ ἔχει τὸ νομά μου.
— Ἐγὼ δὲν εἶμαι σκύλας γιός, μόν' εἶμαι ὁ Κωσταντῆς.
— Ἄ μὲ φωνάζεις γιὰ καλὸ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
- 30 κι ἂν μὲ φωνάζεις γιὰ κακὸ νὰ βάλω τὰ λερά μου.
Ἄ θέλεις μὲ τὰ μαῦρά σου, ἢ θέλεις μὲ τὰ χρυσά σου».
Στὸ δρομον ὅπου πάγαιναν, στὴ στρατὰ ποῦ διαβαίνουν,
καὶ τὰ πουλάκια κελαῖδου, καὶ κελαῖδου καὶ λένε.
— «Πῶς περπατεῖ ὁ ζουντανὸς μὲ τὸν ἀποθαμένο.
- 35 — Ἀκοῦς, ἀκοῦς, κύρ Κωσταντῆ, τί λένε τὰ πουλάκια;
— Πουλιά 'ναι κι ἄς τὸ κελαῖδου, πουλιά 'ναι κι ἄς τὸ λένε».
-

Ζ'

(Μάδυτος)

- Μιὰ μάννα ἦταν ἡ καλὴ, μιὰ μάννα καλομάννα,
ποῦ εἶχενα τ'ς ἐννιά τσι γιοί, τὴν Ἀρετὴ τὴν κόρη.
Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουνε, στὴ φέξι τὴ χτενίζει,
στάστρο καὶ στὸν αὐγερινὸ κάθεταί καὶ τὴν πλέκει.
- 5 Προξενητάδες ἦρθαν ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα,
νὰ πάρωνε τὴν Ἀρετὴ στὰ μακριὰ τὰ ξένα.
Γοὶ ὄχτῳ τ'ς οἱ γιοὶ δὲ θέλανε κι ὁ Κωσταντῆς γυρεύει.
— «Μάννα μ', κι ἄς τηνε δώσωμε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα.
— Σὰ γένη θλίψι καὶ χαρὰ ποιὸς πάγει νὰ τὴν φέρῃ;
- 10 — Σὰ γένη θλίψι καὶ χαρὰ γὼ πάγω καὶ τὴ φέρνω.

- Σὰ γένη θλίψι μοναχὴ ποιὸς πάγει νὰ τὴν φέρῃ;
 — Σὰ γένη θλίψι μοναχὴ γὼ πάγω καὶ τὴ φέρνω».
 Ἦρθε ὁ χρόνος δύστυχος κι ὁ μῆνας ἄνω κάτω,
 πεθάνανε γοῖ ὀχτὼ τ'ς οἱ γιοί, κι ὁ Κωσταντῆς ἀτός του·
 15 κ' ἡ μάννα του μπαινόβγαине με τὰ μαλλιά στὰ χέρια.
 Τ'ς ὀχτὼ τση γιοὶ τοὺς ἐκλαιε, τὸν Κωσταντῆ βλαστήμα.
 — «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, ἐσὲ καὶ τὸ καλὸ σου,
 ποῦ μ' ἔκαμες καὶ ἔδωσα τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα».
 Κι ὁ Κωσταντῆς τὸ ἐννοίωσε 'πὸ μέσ' ἀπὸ τὸ μνημα·
 20 Κάνει τὴν πέτρα ἄλογο, τὴ σέλλα σαλιβάρι,
 καὶ τὰ ξανθά του τὰ μαλλιά τὰ κάνει μαξιλάρι.
 — «Χριστέ μου, νὰ τὴν εὑρίσκα στὸ χορὸ νὰ χορεύῃ».
 Δῶκε ὁ Θεὸς κ' ἡ Παναγιά, εἰς τὸ χορὸ χορεύει.
 — «Ἐλα ἐδῶ, μωρ' Ἀρετῆ, ἔλα νὰ πορπατοῦμε.
 25 — Γιὰ δέτε τὸ μαργέλο γιό, ποῦ ξέρει τ' ὄνομά μου.
 — Δὲν εἶμαι γὼ μαργέλος γιὸς τοῦ ξέρω τ' ὄνομά σου,
 μόν' εἶμαι γὼ ὁ Κωσταντῆς, τὸ πρῶτό σου τὰδέρφι.
 — Σὰν εἶσαι σὺ ὁ Κωσταντῆς, τὸ πρῶτο μου τὰδέρφι,
 ποῦ 'ν' τὰ ξανθά σου τὰ μαλλιά κ' ἡ μαύρη σου γενάδα;
 30 — Στὴν πόρτωστιά μ' ἐπέσανε εἴκοσι θανάτα μέρες.
 Αἰντε Ἀρετῆ μ', νὰ πηαίνουμε, αἰντε νὰ περπατοῦμε.
 — Ἄν εἶναι θλίψι ἢ χαρὰ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
 ἂν εἶναι θλίψι μοναχὴ νὰ βάλω μαύρα νὰ 'ρθω.
 — Αἰντε Ἀρετῆ, νὰ πηαίνουμε, κι ἄς εἶσαι καθὼς εἶσαι».
 35 Στὴ στράτα ποῦ πηγαίνουνε κι ὅπου περιπατοῦνε,
 ἀκοῦν τὰηδόνια καὶ λαλοῦν καὶ τὰ πουλιὰ καὶ λένε.
 — «Δὲν εἶδαμε τοὺς ζωντανοὺς με τοὺς νεκροὺς νὰ λειῶνται;
 — Ἀκοῦς, ἀκοῦς, βρε Κωσταντῆ, καὶ τὰ πουλιὰ τί λένε;
 Δὲν εἶδαμε τοὺς ζωντανοὺς με τοὺς νεκροὺς νὰ λειῶνται.
 40 — Αἰντε Ἀρετῆ μ', νὰ πηαίνουμε, αἰντε νὰ περπατοῦμε.
 Πουλάκια 'ναι κι ἄς κελαδοῦν, πουλάκια 'ναι κι ἄς λένε.
 Αἰντε Ἀρετῆ στὴ μάννα σου, τὴν πολυαγαπημένη,
 νὰ πάω κ' ἐγὼ στὸ μνημά μου, τὸ καταραχνιασμένο».
 Κτυπᾷ τὴν πόρτα ἡ Ἀρετῆ, κ' ἡ μάννα τῆς κατ'βαίνει,
 45 σφιχτὰ ἀγκαλιάζει τὴν Ἀρ'τὴ καὶ πέφτει ἀποθαμένη.

Η'

(Τραπεζοῦς)

(Σάβ. Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος, ἐν Κ/πόλει 1870, σ. 283-284, ἀρ. 15).

- Βαί τὴν μάνναν, βαί τὴν μάνναν, βαί τὴν καλὴν τὴν μάνναν,
 ποῖ 'χ'σεν τσοῖ ὀκτὼ τσοῖ υἱοὺς καὶ τὴν Ἐρὴν τὴν κόρην.
 Τὴν κὺρ Ἐρὴν προξέναναν βαρεῖα μακρὰ σ' σὰ ξένα,
 σ' σὰ ξένα, σ' ἀνεγνώριμα, σ' σὸ μ'γάλ' τῇ Ρωμανίαν.
 5 καὶ οἱ ἐφτὰ 'κ ἐθέλεσαν καὶ ὁ Κωσταντῖνον θέλει.
 — «Ἄγωμ', ἀδέλφη μ', ἄγωμεν σ' σὴν καλλορριζικίαν». Ἐρὴν κλαίει καὶ θλίφκεται. — «Ἐγὼ μακρὰ 'κὶ πάγω.
 Ναί, ψύ' μ', ἔμμορφέ μ' Κωσταντῇ, ἄσκεμα συντυχαίνεις.
 ἂν ποίγν τὰδέλφα μου χαράν, ἐμὲν τσι στηχαριάζ' με,
 10 καὶ ἂν ἀποθάν' ἡ μάννα μου, ἐμὲν ποῖός κ' ἀλεῖ με;»
 Ὁ Κωσταντῖνον ὤμοσεν σ' σ' αἰα καὶ σ' σὰ βαγγέλια.
 — «Ἄν κάμ' τὰδέλφια μουν χαρά, ἐγὼ σὲν στηχαριάζω,
 ἂν ἀποθάν' ἡ μάννα μουν, ἐγὼ εἰσὲν λαλῶ σε». Ἐρθεὶν ὁ χρόνος δόισεχτον, τὰ μῆνας ὠρητισμένα.
 15 ὁλ' ἔνταμιν ἐπέθαναν, ὁλ' ἔνταμιν ἐθάψαν.
 Κλαίει ἡ μάννα τοὺς ἐπτά, κλαίει καὶ τὸν Κωσταντῖνον,
 π' ἐπαῖρεν ὄρκον καὶ ὁμοσμαν καὶ 'κῆρεν ὠμνυσμένος.
 Ὁ Κωσταντῖνος ὁ καλὸν ἀφκά γῆς 'κ ἐνεπέμεν.
 αὐτὸν ἡ γῆ 'κ ἐδέχτηκεν, [οὐδὲ καὶ τὰ θερία.]
 20 Ἄ Γιώρ'ς δί' ἄττον ἄλογον καὶ ἡ Παναγία σέλλαν,
 ὁ ποιητῆς δι' ἄ πνοὴν καὶ ἀτὸς λογκεύ' καὶ σ'κοῦται.
 Ἐπῆγεν καὶ 'πεκούμπηξε σ' σὴ κὺρ Ἐρὴν σ' σὴν πόρταν.
 Καὶ ἀτ' ἐλουζεν τὸ νήπιον, καὶ σ' σὴν κλίνην ἐβάλνεν.
 — «Καλό, καλῶς τὸν ἀδελφό μ', καλῶς καὶ ἀπ' ὀθεν ἔρθεις,
 25 ἂν ἐν καὶ ἔρθεις ἰὰ χαράν, χρυσὰ ἄς ἀνελλάζω,
 καὶ ἂν ἐν κ' ἔρθεις ἰὰ πίκρεμαν, ἄς ἐμπαινῶ σὲ μαῦρα.
 — Εἰὰ ἄφ'ς, εἰὰ ἄφ'ς, κάλε ἀδελφὴ μ', σεῖτ' στέκεις ἄγ' τ' ἄς πᾶμε.
 — Καὶ ντ' ἔπαθες, ναὶ ἀδελφε μ', καὶ κούφαναν τ' ἐμμάτα σ';
 — Τῶμματά μ' ἐκούφαναν ἀπὲ τὴν ἀγρυπνίαν.
 30 — Καὶ ντ' ἔπαθες, ναὶ ἀδελφε μ', καὶ ζάγκωσαν τὰ δόντια σ';
 — Τὰ δόντια μου ἐζάγκωσαν ἄς τὴν ἀνοφαγίαν.
 — Καὶ ντ' ἔπαθες ξαν', ἀδελφε μ', καὶ νέλλαξεν τὸ χρῶμά σ';
 — Ἀτὸ 'δὲν 'κ ἐν· ἐλέρωσα ἄς σὴν ἀναπλυσάδαν.
 — Ἄς τρώγουμεν καὶ ἄς πίνουμε, ἄς κεῖμεν καὶ κοιμοῦμεν,
 35 ἄς πλύσκουμεν καὶ ἀθθίσκουμεν καὶ ἀέτς σ'κοῦμεν καὶ πᾶμεν.

- Εἰὰ σοῦς, εἰὰ σοῦς, καλὲ ἀδελφή μ', σεῖτ' εἶμες ἄειτε ἄς πᾶμε...
- Ἀπ' ἔμπρου πάει τὸ κόρα 'σον, καὶ ἀποὺν 'πίσ' τὸ βλεμύριν.
- Ἀκοῦς, ἀκοῦς, ναὶ ἀδελφέ μ', ντὸ λέγ' νε τὰ πουλόπια,
- 40 — Εἰὰ ἄφες, σοῦς, καλ' ἀδελφή μ', ἀτ' ἴνταν θέλ'νε λέγ'νε.
Εἶναι μικρὰ καὶ παλαλά· πορπάτ' καὶ ἄειτ' ἄς πᾶμε».
Ἐπῆγαν καὶ 'νταμώθανε σ' σοῦ Ἀ Γιωργῇ τὴν πόρταν.
Δεῖ τὸν Ἀ Γιώρη τᾶλογον, τὴν Παναϊὰν τὴν σέλλαν,
καὶ τὸν ποιητὴν τὸ πνοή, καὶ κεῖνος ἐξηπνοῖσεν.

Θ'

Fauriel, Chants populaires, P. 1825 II, σ. 406 κέ. [Γερμ. μετάφρ. μετὰ τοῦ κειμένου Fauriel-Müller, Lpz. 1825, τ. II, σ. 64 κέ. Ellissen, Versuch einer Polyglotte der Europäischen Poesie, 1846, σ. 367 κέ. E. F. v. Schmidt - Phiseldeck, Auswahl neugriechischen Volkspoesien, 1827, σ. 20-25. Ἀγγλική μετάφρ. ὑπὸ Ch. Brinslay Sheridan: Fauriel, The songs of Greece, 1826, σ. 207-210 Ἰταλική μετάφρ. Tommaseo, Canti popolari, Ven. 1842, τ. III, σ. 342 κέ. Γαλλικὴ ἐλευθέρᾳ ἑμμετρος μετάφρ. Belloc, Bonaparte et les Grecs, P. 1826, σ. 147-150]. Ζαμπελίου, Ἄσματα δημοτικά, Κέρκ. 1852, σ. 713. Passow; Carm. popul., Lips. 1860, ἀρ. 517. Εὐτέρπη, τ. Ζ', σ. 380. Χρυσάλης, 1863, τ. Α', σ. 276. A. Vlachos, Neugr. Chrestomathie, Lpz. 1870, σ. 96-97. Μετ' ἑμμετροῦ γερμ. μεταφράσεως Th. Kind, Anthologie neugriechischer Volkslieder, Lpz. 1861, σ. 96 κέ. ἑμμετρος ἀρχαία ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ Φιλίππου Ἰωάννου, Φιλολογικὰ παρέργα, 1865 καὶ ἐν Λελλέκῳ, Δημοτικὴ ἀνθολογία, σ. 203 κέ.

- Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιουὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυαγαπημένη,
τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν, κ' ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε.
Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζες¹²¹, στὸ φέγγος¹²² τὴν ἐπλέκες,
5 στᾶστρο καὶ στὸν αὐγερινὸ τ'ς ἔφκιανες τὰ σγουρά της.¹²³
Ὅπου σοῦ φέρναν¹²⁴ προξενιά ἀπὸ τὴ Βαβυλώνη,
νὰ τὴν παντρέψης μακριά¹²⁵, πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
Οἱ ὀχτὼ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
— «Δὸς τηνε, μάννα, δὸς τηνε, τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
10 στὰ ξένα κεῖ ποῦ περπατῶ, στὰ ξένα ποῦ παγαίνω,¹²⁶
νᾶχω κ' ἐγὼ παρηγοριά, νᾶχω κ' ἐγὼ κονάκι.
— Φρόνιμος¹²⁷ εἶσαι, Κωσταντή, κι ἄσχημ' ἀπηλογήθης.

121. ἡλουγες F.

122. στᾶφεργα Ζαμπ. Pass. K.

123. Τὴν ἐσφικτοκορδέλλιαζες ἔξω στὸ φεγγαράκι.

124. στείλα F.

125. τὰ μακρυὰ P.

126. στὴν στράτα ποῦ διαβαίνω F.

127. φρένιμος F.

- Κι ἃ μῶρτη, γιέ μου, θάνατος, κι ἃ μῶρτη, γιέ μου, ἀρρώστια,
 κι ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, ποιὸς θὰ μοῦ τήνε φέρη;»
- 15 Τὸ Θιὸ τῆς ἔβαλ'¹²⁸ ἐγγυτὴ καὶ τοὺς ἀγιοὺς μαρτύρους,
 ἂν τύχη κ' ἔρτη θάνατος, ἂν τύχη κ' ἔρτη ἀρρώστια,
 κι ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, νὰ πάη νὰ τήνε φέρη.
 Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 κ' ἐμπῆκε χρόνος δίσεφτος καὶ μῆνας ὠργισμένος,
- 20 κ' ἔπεσε τὸ θανατικό, κ' οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ πεθάναν¹²⁹,
 βρέθηκε ἡ μάννα μοναχὴ, σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.
 Στὰ ὀχτῶ μνήματα δέρνεται, στὰ ὀχτῶ μοιριολογáει¹³⁰,
 στοῦ Κωσταντίνου τὸ θαφτὸ τίς πλάκες ἀνασκώνει.
 — «Σήκου, Κωσταντινάκη μου, τὴν Ἀρετὴ μου θέλω.
- 25 Τὸ Θιὸ μοῦ βάλες ἐγγυτὴ καὶ τοὺς ἀγιοὺς μαρτύρους,
 ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρὰ νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴ φέρης».
 Τανάθεμα τὸν ἔβγαλε μέσ' ἀπὸ τὸ κιβούρι.
 Κάνει τὸ σύγγνεφ' ἄλογο καὶ τᾶστρο σαλιβάρι,
 καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιά καὶ πάει νὰ τήνε φέρη¹³¹.
- 30 Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστὰ του,
 βρίσκει τὴν κ' ἐχτενίζονταν ὄξου στὸ φθινοπώρι.
 Ἀπὸ μακριὰ τὴν χαιρετᾷ κι ἀπὸ μακριὰ τὴν λένει.
 «Περβάτση, Ἀρετοῦλά μου¹³², κοράνα μας σε θέλει.
 — Ἀλλοῖμον', ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τοῦτη ἡ ὥρα·
- 35 ἀνίσως κ' εἶναι γιὰ χαρὰ¹³³ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
 κι ἂν εἶναι πίκρα, πές μου το, νᾶρτω κατὰ πῶς εἶμαι¹³⁴.
 — Περβάτση, Ἀρετοῦλά μου, κ' ἔλα κατὰ πῶς εἶσαι¹³⁵».
 Στὴ στράτα ποῦ διαβαίνανε, στὴ στράτα ποῦ παγαίνουν,
 ἀκοῦν πουλιὰ καὶ κελαδοῦν, ἀκοῦν πουλιὰ καὶ λένε.
- 40 — «Ποιὸς εἶδε κόρην ὁμορφή νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος¹³⁶.
 — Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια¹³⁷,
 ποιὸς εἶδε κόρην ὁμορφή νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος.
 — Λωλὰ πουλιὰ κι ἄς κηλαδοῦν, λωλὰ πουλιὰ κι ἄς λένε¹³⁸».
 Καὶ παρεκεῖ ποῦ πάγαιναν, κι ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε.

128. τῆς βάζει F.

129. κ' ἔρχεται χρόνος δύσεφτος, καὶ οἱ ἐννεὰ πεθάνει F.

130. ἀνέσπα τὰ μαλλιά της F.

131. Καὶ μέσα τὰ μεσάνυχτα πάγει νὰ τῆς τὴν φέρει F.

132. Γιά ἔλα, Ἀρετοῦλα μας F.

133. Ἄν ἡ χαρὰ στὸ σπῖτι μας F.

134. Κ' ἂν πίκρα, ἀδελφάκι μου, νὰ ἔρθ' ὡς καθὼς εἶμαι F.

135. Μηδὲ πίκρα, μηδὲ χαρὰ, ἔλα F.

136. Γιά δὲς κοπέλλαν εὐμορφήν νὰ σύρν' ἀπαιθαμμένον F.

137. Ἄκουε — καὶ τὰ πουλιὰ τί λένε; F.

138. Πουλάκια 'ναι κ' ἄς — πουλάκια 'ναι κ' ἄς λ. F.

- 45 — «Τί βλέπομε τὰ θλιβερά, τὰ παραπονεμένα,
 νὰ περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
 — Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια,
 πῶς περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
 — Πουλάκια εἶναι κι ἄς κηλαδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἄς λένε.
- 50 — Φοβοῦμαί σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιὲς μυρίζεις.
 — Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν¹³⁹ Ἄη Γιάννη,
 κ' ἐθύμιασέ μας ὁ παπᾶς μὲ περισσὸ λιβάνι¹⁴⁰.
 Καὶ παρεμπρὸς ποῦ πήγανε, κι ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε.
 — «ὦ Θεὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
- 55 τέτοια πανώρηα λυγερὴ νὰ σέρνῃ πεθαμένος». *Τᾶκουσε πάλε ἡ Ἀρετὴ κ' ἐρράγισε ἡ καρδιά της.*
 — «Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
 Πές μου, ποῦ εἶν' τὰ μαλλάκια σου, τὸ πηγورὸ μουστάκι;
 — Μεγάλῃ ἀρρώστια μ' εὔρηκε, μ' ἐρριξε τοῦ θανάτου,
- 60 μου¹⁴¹ πέσαν τὰ ξανθὰ μαλλιὰ, τὸ πηγورὸ μουστάκι». *Βρίσκουν τὸ σπῖτι κλειδωτό, κλειδομανταλωμένο,
 καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα ποῦ ἦταν ἀρραχιασμένα.*
 — «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, καὶ νὰ τὴν Ἀρετὴ σου.
 — Ἄν εἶσαι Χάρος, διαβαίνε, κι ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω¹⁴²,
- 65 ἢ δόλια¹⁴³ ἢ Ἀρετοῦλᾶ μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα.
 — Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, κ' ἐγὼ εἶμι' ὁ Κωσταντῆς σου.
 Τὸ Θεὸ σοῦ βάλα ἐγγυτὴ¹⁴⁴ καὶ τοὺς ἀγίους μαρτύρους,
 ἂν τύχῃ πίκρα γῆ χαρά, νὰ πάω νὰ σοῦ τὴ φέρω». *Κι ὥστε νὰ βγῇ στὴν πόρτα της, ἐβγῆκεν ἡ ψυχὴ της¹⁴⁵.*

Γ'

(Α. Μανούσου, Τραγούδια ἔθνικα, Κέρκυρα 1850 Β', σ. 73-76. [Γαλλικὴ μετάφρασις ἐν Sathas - Legrand, Les exploits de Digénis Akritas, σ. 4 κέ. Psichari, σ. 7-9])¹⁴⁶.

*Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιουὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
 τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν καὶ ἥλιος δὲν τὴν εἶδε.*

139. ἔξω στὸν F.

140. μὲ τὸ πολὺ λ. F.

141. Ποῦ Z.

142. ἱερός — κ' ἂν εἶσαι ἱερός διάβα F.

143. Καυμένη F.

144. Ἐγγυτὴ σῶβαλα τὸ Θιὸ Z.

145. νάνοιξη τὴν πόρτα της ἐξέβγεν ἡ ψυχὴ της. Ἐκ τῆς παρὰ Faugier παραλλαγῆς ἐλλείπουσιν οἱ στίχοι 2. 3. 7. 8. 10. 13. 16. 18. 20-22. 28-30. 42-48. 53-62.

146. Τὰ ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ χάσματα συνεπλήρωσε προδήλως ὁ ἐκδότης ἐκ τῆς παρὰ Φωριέλφ Θ' καὶ τῆς παρὰ Τωμασαίφ II' παραλλαγῆς.

- Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζες, στὸ φέγγος τὴν ἐπλέκες,
 στᾶστρο καὶ στὸν ἀειμερινὸ τ'ς ἔκανες τὰ σγουρά της.
- 5 Ποῦ προξενιά σου φέρνανε γιὰ νά τηνε παντρέψης,
 νὰ δώσης τὸ παιδάκι σου πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
 Οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 — «Δὸς τηνε, μάννα, δὸς τηνε, τὴν Εὐδοκιά στὰ ξένα,
 στὰ ξέν' αὐτοῦ ποῦ περβατῶ, στὰ ξέν' αὐτοῦ ποῦ πάω,
- 10 ναῦρω κ' ἐγὼ παρηγοριὰ στὴ στράτα ποῦ διαβαίνω.
 — Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, κι ἄσχημ' ἀπηλογήθης.
 Ἄ μῶρθη, γιέ μου, θάνατος, ἄ μῶρθη, γιέ μου, ἀρρώστια,
 κι ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, ποιὸς θὰ μοῦ τήνε φέρη;»
 Τὸ Θιὸ τῆς βάζει ἐγγυτὴ καὶ τοὺς ἀγιοὺς μαρτύρους,
- 15 ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, νὰ πᾶ νὰ τῆς τὴν φέρη.
 — «Ἐγὼ σ' τὴ φέρνω, μάννα μου, τὴν Εὐδοκιά νὰ βλέπης
 τὸ καλοκαίρι τρεῖς φορὲς καὶ τὸ χειμῶνα δύο».
 Κι ἀφόντις τὴν παντρέψανε τὴν Εὐδοκιά στὰ ξένα,
 ἔρχεται χρόνος δίσεφτος καὶ μῆνας ἀργισμένους,
- 20 κ' ἔπесе τὸ θανατικὸ, τὸ δόλιο τὸ κουκανδὶ,
 κ' ἐξάλειψε τ'ς ὀχτῶ ἀδελφούς, τὸν Κωσταντὴ ἐσκοτῶσαν.
 Ἡ Εὐδοκιά τ'ς ἀπόμεινε πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
 Εὐρέθη ἡ μάννα μοναχῇ, σὰν καλαμὰ στὸν κάμπο,
 σὰν ἐκκλησιὰ ἀλειτούργητη, σὰ χώρα κούρσεμένη.
- 25 Κι ἀπὸ τὴ θλίψι τὴν πολλὴ ἔπесе τοῦ θανάτου,
 τὴν Εὐδοκιά πεθύμησε νὰ ἰδῇ στὴν ἀρρώστιά της.
 Σ' οὐλα τὰ μνήματα ἐκλαιγε καὶ σ' ὅλα ἐμοιρολόγα,
 στοῦ Κωσταντίνου τὸ θαφτὸ ἀνέσπα τὰ μαλλιά της.
 — «Γιὰ σήκου, Κωσταντάκη μου, τὴν Εὐδοκιά μου θέλω.
- 30 Τὸ Θιὸ μοῦ βάλες ἐγγυτὴ καὶ τοὺς ἀγιοὺς μαρτύρους,
 ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴ φέρης,
 τὸ καλοκαίρι τρεῖς φορὲς καὶ τὸ χειμῶνα δύο».
 Τανάθεμα τὸν ἔβγαλε μέσ' ἀπὸ τὸ κιβούρι.
 Ἡ πλάκα ἐγίνηκε ἄλογο, τὸ χῶμα ἐγίνη σέλλα,
- 35 τῶραιοξανθὰ του τὰ μαλλιά γινῆκαν σαλιβάρι,
 κι ὁ σκούληκας ἀπὸ τὴν γῆ ἐγίνη ὁ Κωσταντῖνος.
 Φτερνιά δίνει τοῦ μαύρου του, στὴν Εὐδοκιά προφτάνει.
 Ἐπῆγε καὶ τὴν εὗρηκε σ' ἐννιά χοροὺς πιασμένη,
 ἐννιά χοροὶ χορεύανε κι ἀπὸ τ'ς ἐννιά κρατιότουν.
- 40 Κι ἀπὸ μακριὰ τσῆ σαλαγᾶ κι ἀπὸ σιμὰ τσῆ λέει.
 — «Προβάτησ', Εὐδοκοῦλά μου, στὴ μάννα μας νὰ πᾶμε.
 — Ἀλλοίμονο, ἀδελφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα;
 ἂν ἡ χαρὰ στὸ σπίτι μας νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
 κι ἂν πίκρα εἶναι, ἀδελφάκι μου, νὰ ἔρθω. ὥς μ' ἡῦρε ἡ ὥρα.
- 45 — Ἐλα, Εὐδοκιά, στὸ σπίτι μας, ἔλα ὅπως σ' ἡῦρε ἡ ὥρα».

- Στὴ στράταν ὅπου διάβαιναν, στὸ δρόμο ὅπου παγαῖναν,
 ἓνα πουλάκι ἀρχίνησε κελαϊδιστὰ νὰ λέγη.
 — «ὦ Θεὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
 νὰ προβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀποθαμένους.
- 50 — Ἄκουσες, Κωσταντῖνέ μου, τί λέγει τὸ πουλάκι,
 πῶς περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
 — Λωλὸ πουλὶ κι ἄς κηλαδᾷ, λωλὸ πουλὶ κι ἄς λέη,
 λωλὸ πουλὶ κι ἄς χαίρεται μὲ τὸν κελαϊδισμό του». Πιλιὸ παράξω ἐπήγανε, κι ἄλλο πουλὶ τοὺς λέει.
- 55 — «Τί βλέπω τὸ βαριόμοιρο, τὸ παραπονεμένο,
 νὰ περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
 — Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λέγει τὸ πουλάκι;
 — Πουλάκια εἶναι κι ἄς κελαδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἄς λένε.
 — Φοβοῦμαί σε, ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιὲς μυρίζεις.
- 60 — Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν Ἄη Γιάννη,
 κ' ἐθύμιασέ μας ὁ παπᾶς μὲ τὸ πολὺ λιβάνι». Καὶ παρεμπρὸς ἐπήγανε, κι ἄλλο πουλὶ τοὺς λέει.
 — «ὦ Θεὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
 τέτοια πανώρηα κορασιά νὰ σύρῃ ἀπεθαμένο».
- 65 Τᾶκουσε πάλι ἡ Εὐδοκιά κ' ἐρράϊσε ἡ καρδιά της.
 — Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λέγει τὸ πουλάκι;
 Που εἶν' τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιά, τὸ πηγورὸ μουστάκι;
 — Μεγάλῃ ἀρρώστια μ' ἐδῆκε, καὶ μ' ἐρριξε θανάτου,
 ἐφύγαν τὰ ξανθὰ μαλλιά, τὸ πηγورὸ μουστάκι.
- 70 Σύρε, Εὐδοκιά μου, σπίτι σου, τώρα σύρε ἀδερφή μου,
 τί ἐγὼ θὰ πάω νὰ κοιμηθῶ, γιατί εἶμαι ἀγρυπνισμένος,
 κι ἀπὸ τὴ στράτα τὴν πολλὴ εἶμαι ἀγανακτισμένος.
 — Ἐλα νὰ πᾶμε, Κωσταντῆ, ἀντάμα εἰς τὸ σπίτι.
 — Ἐγὼ μυρίζω λιβανιὲς καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἔρθω».
- 75 Ἐκίνησε κ' ἐπήγαινε μονάχη της στὸ σπίτι.
 Βρίσκει τὸ σπίτι κλειδωτό, καὶ τὰ κλειδιὰ σπασμένα,
 καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα κλειδομανταλισμένα.
 Σκύφτει φιλεῖ τὴν κλειδωνιά καὶ δάκρυα τὴ γεμίζει,
 καὶ παίρνει πέτρα ἀπὸ τὴν γῆ, στὰ κεραμίδια ρίχνει.
- 80 Σὰν τᾶκουσεν ἡ μάννα της, βογγᾷ κι ἀναστενάζει.
 — «Ἐβγα χτικιὸ ἀπ' τὴν πόρτα μου, χτικιὸ ἀπ' τὴ γειτονιά μου,
 τί μένα μου ζεμάτισες τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου.
 Ἐξάλειψές μου τοὺς ὑγιούς, καὶ μ' ἐρμιασες τὸ σπίτι,
 μόν' ἡ Εὐδοκιά μ' ἀπόμεινε πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
- 85 Ἀνάθεμα τὸν Κωσταντῆ καὶ μυριοανάθεμά το,
 ὅπου μου τὴν ἐπάντρεψε τὴν Εὐδοκιά στὰ ξένα.
 — Ἄνοιξε, μάννα μου, ἄνοιξε, κ' ἐγὼ εἶμαι ἡ Εὐδοκιά σου.

- Ἄν εἶσαι Χάρος¹⁴⁷ διάβαινε, κι ἂν εἶσαι Χάρος διάβα,
καϋμένη ἢ Εὐδοκουλά μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα.
- 90 — Ἄνοιξε, μάννα μου, ἄνοιξε, νὰ ἰδῇς τὴν Εὐδοκιά σου...
Καλῶς σ' εὐρῆκα, μάννα μου. — Καλῶς τὴν Εὐδοκιά μου.
Καὶ ποιὸν ἤρθες ἐδῶ νὰ ἰδῇς, νὰ ἰδῇς τὰ ἐννιά σου ἀδέρφια;
Τὰ ὀχτῶ σου ἀδέρφια ἀπέθαναν, τὸν Κωσταντὴ ἐσκοτῶσαν.
— Τώρα, μάννα, μὲ ἤφερεν ὁ Κωσταντῆς στὸ σπίτι».
- 95 Κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε μάννα καὶ θυγατέρα,
κ' ἐπέσανε κ' οἱ δυὸ μαζὶ στὴν γῆν ἀπεθαμένες.
Κ' ἐπῆγαν καὶ τὶς ἔθαψαν στάραχνιασμένο χῶμα.

ΙΑ'

(Κρήτη)

(Jeannarakí, Ἄσματα Κρητικά, σ. 229-231, ἀρ. 293).

- Μιά μάννα εἶχ' ἐννιά τοῖ γιουὺς καὶ μιὰ τὴ θυγατέρα,
στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουγε, στὸ φῆγος τὴ χτανίει,
στὸ φεγγαράκι τὰ γυρὰ τήνε σκουραδολέκει.
Κ' ἡ γειτονια δὲν τὸ 'ξευρε πῶς εἶχε θυγατέρα
- 5 καὶ προξενιά τσῆ μπέψανε ἀπὸ τὸ Σαλονικί.
Οἱ ὀχτ' ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῆνος θέλει.
— «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
νᾶχω κ' ἐγὼ παρηγοριά στὰ ξένα νὰ γυρίζω.
— Δὲν τήνε δούδω, Κωσταντῆ, τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
- 10 κι ἂν τύχη ὁ χρόνος βίσεχτος ποιὸς πᾶ νὰ μοῦ τὴ φέρῃ;
— Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα
κι ἂν τύχη ὁ χρόνος βίσεκτος ἐγὼ πᾶ νὰ τὴ φέρω».
Καὶ δούδει τὴν ἢ μάνναν τσῆ τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα.
Τυχαίνει ὁ χρόνος βίσεχτος, οἱ ἐννι' ἀδερφοὶ ποθαίνουν.
- 15 Κ' εἰς τῶν ὀχτῶ τὰ μνήματα βιόλες καὶ ματζιοράνες
κ' εἰς τοῦ καϊμένου Κωσταντῆ, στράτες καὶ μονοπάθια.
Κ' ἐπέρασε κ' ἡ μάνναν του κι ἀναθεμάτισέν τον.
— «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, κ' ἐσὲ καὶ τὸ καλὸ σου,
ἀποῦ μοῦ τὴν ἐξώριζες τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα».
- 20 Καὶ πάλι ξαναπέρασε κι ἀναθεμάτισέν τον.
— «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, κ' ἐσὲ καὶ τὸ καλὸ σου,
ἀποῦ μοῦ τὴν ἐξώριζες τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα».

147. Παρὰ Μανούσῳ γέρος.

- Τὸ τόσο μυριανάθεμα ὁ Κωσταντῆς βαρέθη.
 Κάνει τὸ μνημάν τ' ἄλογο καὶ τὸ λαζάρι σέλλα,
 25 καὶ τὰ κιβουροχάλικα σκάλες καὶ χαλινάρια.
 Παίζει τοῦ μαύρουν του βιτσιά, στὸ Σαλονίκι φτάνει,
 βρίσκει τὴν κόρη στὸ χορὸ μὲ τρεῖς παπαδοπούλες.
 — «Καλῶς τονε τὸν Κωσταντῆ ποῦ φέρνει τὸ μαντᾶτο.
 Ἄν εἶναι θλιῖψι νὰ θλιφτῶ κι ἂν εἶν' χαρὰ ν' ἀλλάξω,
 30 κι ἂν εἶναι γιὰ τὸ γάμο σου ὁλόχρουσα νὰ βάλω.
 — Δὲν εἶναι θλιῖψι νὰ θλιφτῆς, μηδὲ χαρὰ ν' ἀλλάξης,
 μηδὲ καὶ γιὰ τὸ γάμο μου ὁλόχρουσα νὰ βάλῃς.
 Ἡ μάννα σου σ' ἐζήτηξε καὶ θέλει σε νὰ πάῃς».
 Ἀποὺ τῇ χέρα τὴν ἀρπᾶ, στὸ μαῦρο τὴν καθίζει,
 35 παίζει βιτσιὰ τ' ἀλόγουν του, σὰν τὸν ἀέρα πάει.
 Καὶ ὄντεν ἐπερνούσανε κοντὰ στὸν Ἄη Γιώργη,
 γροικᾶ ἡ κόρη μιὰ μιλιὰ παράξενη καὶ λέει.
 — «Γιὰ ἰδὲ κοράσιον ὁμορφον τὸ σέρνει ὁ ἀποθαμένος!»
 — «Γροικᾶς το, Κωσταντῖνο μου, τ' ἀηδόνι ἴντα λέει;
 40 — Γροικῶ το, Ἀρετοῦσά μου, καὶ τὸ γνωρίζω κιόλας».
 Καὶ ὄντεν ἐπερνούσανε στὰ μνηματ' ἀποπάνω:
 — «Κατὲς τῶρ', Ἀρετοῦσά μου, στὸ σπίτι μας νὰ πάῃς,
 γιὰ τὴν χρωστῶ τ' Ἀγιοῦ κερί, τοῦ μαῖκρου μου λαμπάδα.
 Κατέχω, Κωσταντῖνό μου, στὸ σπίτι μας νὰ πᾶω.
 45 Μὰ γιάντα, ἀδερφάκι μου, μ' ἀφήνεις εἰς τὸ δρόμο;»
 Ἡ κόρη δὲν ἐπρόφταξε νὰ πῇ νὰν ἄλλο λόγο,
 κι ὁ Κωσταντῆς ἐχάθηκε στὴ μέση τῶ μνημάτων.
 Παίρνει τὴν παραπόμεσι στὸ σπίτιν τση καὶ πάει.
 Βρίσκει τσι πόρτες σφαλιχτές καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα
 50 καὶ τὰ πορτοπαράθυρα σφιχτὰ περατωμένα.
 Φωνιάζει τσῇ μαννούλας τση ὀγιά νὰ τῆς ἀνοίξῃ.
 — «Ἄν εἶς' ἀέρας πῆγαινε κι ἂν εἶς' ὁ Χάρος διάβα,
 ἂν εἶς' ὁ πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιὸ παιδάκια,
 ὅξω τὴν Ἀρετοῦσά μου κ' εἶναι μακριὰ στὰ ξένα.
 55 — Ἄνοιξε, μάννα μ', ἀνοιξε, μὰ ἡ γι Ἀρετοῦσά σου 'μαι.
 — Ἄν εἶς' ἀέρας πῆγαινε κι ἂν εἶς' ὁ Χάρος διάβα,
 ἂν εἶς' ὁ πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιὸ παιδάκια,
 ὅξω τὴν Ἀρετοῦσά μου κ' εἶναι μακριὰ στὰ ξένα.
 — Ἄνοιξε, μάννα μ', ἀνοιξε, μὰ ἡ γι Ἀρετοῦσά σου 'μαι.
 60 — Ἄν εἶς' ἀέρας πῆγαινε κι ἂν εἶς' ὁ Χάρος διάβα,
 ἂν εἶς' ὁ πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιὸ παιδάκια,
 ὅξω τὴν Ἀρετοῦσά μου κ' εἶναι μακριὰ στὰ ξένα.
 — Ἄνοιξε, μάννα μ', ἀνοιξε, μὰ γὼ 'μ' ἡ γι Ἀρετοῦσα.
 — Δεῖξε τὸν ἀρραβωνά σου ἀποὺ τῇ κλειδωνιάστρα,
 65 κι ἂν εἶς' ἡ γι Ἀρετοῦσά μου ἐγὼ θὰ σὲ γνωρίσω».

Δείχνει τὸν ἀρραβῶνάν τση ἀπὸ τὴν κλειδωνιάστρα
 70 κι ἡ μάνναν τ'ς ὥστε νὰ τὸ ἰδῇ ἀνοιξ' εὐτὺς τὴν πόρτα,
 κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε κ' εὐτὺς ἐξεψυχήσαν.

Οἱ στίχοι 31-36 ἐπαναλαμβάνονται ὑπὸ τινῶν τρίς. Τὸ ἄσμα ψάλλεται ἐν Κρήτῃ κατὰ τοὺς γάμους.

IB'

(Κρήτη)

([Ἐλπίδος Μελαίνης], Κρητικὴ μέλισσα, ἐν Ἀθ. 1873, σ. 20-22)

- Μιά μάννα μὲ τ'ς ἐννιά της γιούς, μὲ μιά της θυγατέρα,
 στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουε, στὸ φέγγος τὴ χτενίζει,
 καὶ στάποξημερώματα τήνε σειραδοπλέκει.
 Καὶ προξενιὸν τῆς μπέψανε ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη.
- 5 Οἱ ὄχτ' ἀδερφοὶ δέ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 — «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 κι ἂν τύχη θλίψι γιὰ χαρά, ἐγὼ θὰ σοῦ τὴ φέρω».
 Ἔρχεται χρόνος βίσεχτος κ' οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ ποθαίνουν.
 Κ' ἡ μάννα συχνοπηγαίνε στῶν γιῶν της τὰ μνημόρια,
- 10 κ' εἰς τῶν ὄχτῶ τὰ μνήματα φύτευσε κυπαρίσσια,
 κ' εἰς τοῦ καϊμένου Κωσταντῆ στρατὸς καὶ μονοπάθια,
 γιὰτὶ αὐτὸς ἐξώρισε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα.
 Κι ὁ Κωσταντῆς τὴν ἄκουσεν ἀπὸ τὸν Ἄδην μέσα.
 — «Σιώπασε, μάννα, σιώπασε, μὰ γὼ θὰ σοῦ τὴν φέρω».
- 15 Κάνει τὸν Ἄδην ἄλογο, τὴν πλάκα κάνει σέλλα,
 τὰ πανωπλάκια τῶν πλακῶν σκάλες καὶ χαλινάρια.
 Παίζει βιτσιὰν τοῦ μαύρου του, στὴ Σαλονίκη φτάνει,
 κ' εὐρίσκει τὴν καὶ χόρευε στὸν κάμπο ξεζωνάτην.
 — «Καλῶς τονε τὸν Κωσταντῆ, ἂν εἴν' χαρὰ μεγάλη,
- 20 κι ἂν εἶναι γιὰ τὸ γάμο του ὁλόχρυσα νὰ βάλῃ.
 — Δὲν εἶναι θλίψι νὰ θλιφτῆς, μηδὲ χαρὰ νὰλλάξης,
 μηδὲ καὶ γιὰ τὸν γάμο μου ὁλόχρυσα νὰ βάλῃς».
 Κι ἀπὸ τὸ χέρι τὴν ἀρπᾷ, στὸ μαῦρο τὴν καθίζει.
 — «Προπάτει δά, Ἀρετοῦσά μου, στὸ σπίτι μας νὰ πᾶμε».
- 25 Στὴ στρατά ποῦ πηγαίνασι πουλάκια κελαδοῦσαν.
 — «Γιὰ δὲ κοράσιον ὁμορφον τὸ σύρνει ἀποθαμένος».
 — «Γροικᾷς το, Κωσταντῖνε μου, καὶ τὰ πουλιὰ ἴντα λέσι;
 — Προπάτει, Ἀρετοῦσά μου, πουλάκια ἔναι κι ἄς λέσι,
 προπάτει, Ἀρετοῦσά μου, στὸ σπίτι μας νὰ πᾶμεν,

30 καὶ μὴ των ἀφρουκάζεσαι, μὰ ψέμματα τὸ λέσι».

(Ἐφθάσανε στὸν Ἅγιον Γιάννη.)

— «Κατέχεις δά, Ἀρετοῦσά μου, στὸ σπίτι μας νὰ πάγης;

— Ἄ δὲν ἀλλάξαν οἱ αὐλές, κ' οἱ στράτες δὲ ρημάξαν.

— Χρωστῶ δὰ τ' ἁγίου κερί, χρωστῶ του καὶ λιβάνι,
χρωστῶ καὶ τὴν ψυχουλά μου γιὰ νὰ τοῦ τηνε πάγω.

35 Προπάτει, Ἀρετοῦσά μου, μὰ ὀλοῖδιες εἶναι».

(Ἡ Ἀρετοῦσα κρούει τὴν θύραν τῆς μάννας της.)

— «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, κ' ἡ Ἀρετοῦσά σου ἔναι.

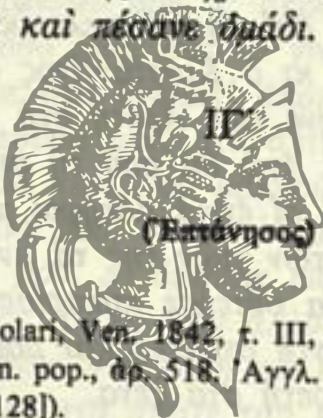
— Ἐμένα ἡ Ἀρετοῦσά μου στὰ ξένα ἔν' παντρεμμένη.

— Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, μὰ ἡ Ἀρετοῦσά σου ἔναι.

Δὲ μοῦ πιστεύεις, μάννα μου, ἡ Ἀρετοῦσά σου ἔμαι.

40 — Βγάλε τὴν ἀρραβωνά σου ἀπὸ τὴν κλειδαρίτσα,
δειξέ μου σημαδάκι...»

Κ' εὐτὺς ὥς εἶδ' ἡ μάννα της τὸ χρυσὸ σημαδάκι,
ἄνοιξ', ἀγκαλιαστήκανε καὶ πέσανε ἀμάδι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

(Tommaso, Canti popolari, Ven. 1842, t. III, σ. 347-348 μετ' ἑμμέτρου ἰταλ. μεταφράσεως. [Passow, Carm. pop., αρ. 518. Ἀγγλ. μετάφρ. ἑμμετρ. ὑπὸ L. Garnett, Greek Folk-songs, σ. 126-128]).

Τῇ καλομάννας τὸ παιδί, τῇ χήμας θυγατέρα,
ποῦ προξενιὰ ἐφέρανε μέσα ὅχ τὴ Βαβυλῶνα.

Τὰ ἐφτὰ ἀδέρφια δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.

— «Μάννα, ἄς τὴν παντρέψωμε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα.

5 — Καὶ ποιὸς θὰ μοῦ τὴ φέρνῃ ἐδῶ τὴν Ἀρετὴ νὰ βλέπω;

— Ἐγὼ στὴ φέρνω, μάννα μου, τὴν Ἀρετὴ νὰ βλέπῃς,
τὸ καλοκαίρι τρεῖς φορὲς καὶ τὸ χειμῶνα δύο».

Κι ἀπότσι τὴν παντρέψανε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,

τὰ ἐφτὰ ἀδέρφια ἐπεθάνανε, τὸν Κωσταντᾶ ἐσκοτώσαν,

10 κ' ἔμεινε ἡ μάννα θλιβερή, σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.

Μέρα καὶ νύχτα ἐκλαιγε ἀπάνου ἀπὸ τὸ μνημα,
καὶ μάλιστα στὸν Κωσταντᾶ ἐβγανε τὰ μαλλιά της.

— «Ἀσὴκω ἀπάνου Κωσταντᾶ, νὰ πᾶ νὰ μοῦ τὴ φέρῃς,
ὁποῦ μῶνιπενιάριζες¹⁴⁸, τὴν Ἀρετὴ νὰ φέρῃς,

148. μῶνιπενιάριζες = μοὶ ὑπέσχεσο. Λέξις παρεφθαρμένη ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ ρήματος m' impugno.

- 15 τὸ καλοκαίρι τρεῖς βολές καὶ τὸ χειμῶνα δύο». Ἀπὸ τὴν κλάψα τῇ πολλῇ ὁ Θεὸς τῇ συνακούει.
Κ' ἐγὶν' ἡ πλάκα ἄλογο, τὸ χῶμα ἐγίνη σέλλα,
καὶ τὸ σκουλήκι ὁ Κωσταντῆς νὰ πᾶ νὰ τήνε φέρῃ¹⁴⁹.
— «Καλῶς σὲ ἠύρηκ', Ἀρετῇ. — Καλῶς τὸν Κωσταντᾶ μου.
- 20 — Ἔλα νὰ πᾶμε, Ἀρετῇ, νὰ πᾶμε εἰς τὸ σπίτι.
— Γιὰ πές μου, ἂν εἶναι γιὰ καλὸ νὰ βάλω τάργυρά μου,
γιὰ πές μου, ἂν εἶναι γιὰ κακὸ νὰ πᾶμε καθὼς εἶμαι.
— Ἔλα νὰ πᾶμε, Ἀρετῇ, νὰ πᾶμε καθὼς εἶσαι». *Στὴ στράτα ὁποῦ πηαίνανε ἓνα πουλὶ ἐκελαίδει.*
- 25 — «Ὡ Θεὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
νὰ προβατοῦνε οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους». — «Ἄκουσ', ἄκουσε, Κωσταντᾶ, τί λέει τὸ πουλάκι.
— Πουλάκ' εἶναι κι ἄς κηλαῖδῃ, πουλάκ' εἶναι κι ἄς λέῃ». *Στὴ στράτα ὁποῦ πηαίνανε πάλι ἑματακηλαίδει.*
- 30 — «Ὡ Θεὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
νὰ προβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους». *Κ' ἡ Ἀρετῇ τὸ ἄκουσε κ' ἐρραίσι' ἡ καρδιά της.*
— «Ἄκουσ', ἄκουσε, Κωσταντᾶ, τί λέει τὸ πουλάκι.
— Πουλάκ' εἶναι κι ἄς κηλαῖδῃ, πουλάκ' εἶναι κι ἄς λέῃ».
- 35 *Στὴν στράταν ὅπου πηαίνανε τῇ χώρᾳ ἐξορυσσάσκει.*
— «Πῆαινε, πῆαινε Ἀρετῇ, πῆαινε εἰς τὸ σπίτι,
κ' ἐγὼ νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ, γιὰτ' εἶμαι ἀρρωστημένος,
κι ἀπὸ τῇ στράτα τὴν πολλὴ εἶμαι ἀρρωστημένος.
— Ἔλα νὰ πᾶμε, Κωσταντᾶ, ἀντάμα εἰς τὸ σπίτι.
- 40 — Ἐγὼ μυρίζω λιβανιὲς καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἔλθω». *Στὸ σπίτι της ἔτσι ἔσωσε, τῇ μάννα χαιρετάει.*
— «Καλῶς σ' ἠύρηκα, μάννα μου. — Καλῶς τὴν Ἀρετῇ μου.
Καὶ ποιόνε ἤλθες ἐδῶ νὰ ἰδῇς, νὰ ἰδῇς τὰ ὀχτῶ σου ἀδέλφια;
Τὰ ἑπτὰ ἀδέλφια ἐπεθάνανε, τὸν Κωσταντᾶ ἐσκοτῶσαν.
- 45 — Τώρα, μάννα, μὲ ἔφερε ὁ Κωσταντᾶς στὸ σπίτι». *Κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε μάννα καὶ θυγατέρα,
κ' ἐμείνανε κ' οἱ δυὸ ξερές, κ' οἱ δυὸ ἀπεθαμένες.
Κ' ἐπῆγαν καὶ τσ' ἐχώσανε σ' ἀραχνιασμένο χῶμα.*

149. Ἄλλως: Ἐσκίστηκε τὸ μνημᾶ του, κ' ἐβγήκε Κώστας ὄξω.

ἢ Φτιάνει τὸ μνημᾶ του ἄλογο, τὸ σάβανό του σέλλα.

Τὸ λάκκο του ἔφτιασε ἄλογο, τὸ σάβανό του σέλλα.

ΙΔ'

(Ζάκυνθος)

(Tommasèo, Canti popolari, V. 1842, τ. III, σ. 347-350 μετ' ἑμμέτρου ἰταλικῆς μεταφράσεως. [Passow, ἀρ. 519]).

- Ἐψὲς ὁπώλιανόβρεχε ὁ Γιάννης ἐτραγούδα,
 κι ὅλα τὰ δέντρα ἐμάρανε, κι ὅλα ξεριζωθῆκα.
 Ἐμάρανε καὶ μιὰ ξανθή, μιᾶς χήρας θυγατέρα,
 ποῦ ἦτανε δώδεκα χρονῶ καὶ ἥλιος δὲν τὴν εἶδε.
 5 Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, στὸ φέγγος τὴ χτενίζει,
 σταῖστρο καὶ στὸν αἰμερινὸ τ'ς ἐπλεγε ὀργυιῶν πλεξίδα.
 Μιὰ προξενιά τ'ς ἐστεῖλανε γιὰ νάν τὴνε παντρέψῃ.
 Οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 — «Μάννα, κι ἄς τὴν παντρέψωμε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 10 γιὰτὶ στὰ ξένα περβατῶ, στὰ ξένα πάω καὶ μένω.
 Κ' ἐγὼ σοῦ τάζω, μάννα μου, γιὰ νά σου τήνε φέρνω
 τὸ καλοκαίρι δυὸ φορὲς καὶ τὸ χειμῶνα μία».
 Μά 'ρταν οἱ χρόνοι δίσεφοι, κ' οἱ μῆνες ὠργισμένοι,
 οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ ἐπεθάνανε, τὸν Κωσταντᾶ ἐσκοτώσα.
 15 Ἡ μάννα τοὺς βαρεῖα ἀρρωστεῖ, βαρεῖα εἶναι ἀρρωστημένη,
 τὴν Ἀρετὴ ἐπιθύμησε νὰ ἱσθῇ στὴν ἀρρωστιά της.
 — «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντᾶ, καὶ σὲ καὶ τὴ βουλή σου,
 πῶπάντρεψες τὴν Ἀρετὴ πολλὰ μακριὰ στὰ ξένα».
 Σ' ὅλα τὰ μνήματά 'κλαιγε καὶ σ' ὅλα 'μοιρολόγια,
 20 καὶ στοῦ καϊμένου Κωσταντᾶ ἐτράβαε τὰ μαλλιά της.
 Τ' ἀνάθεμα τὸν ἐβγαλε μέσ' ἀπὸ τὸ κιβούρι.
 Τὴν πλάκα κάνει γι' ἄλογο, τὸ χῶμα κάνει σέλλα,
 καὶ τὰ ξανθά του τὰ μαλλιά τὰ κάνει σαλιβάρι.
 Φτερνιά δίνει τοῦ μαύρου του, στὴν Ἀρετὴ ἀριβάρει.
 25 — «Πᾶμε, Ἀρετῇ, στὸ σπίτι μας, πᾶμε κάμει δουλειά μας».

ΙΕ'

(Στερὰ Ἑλλάς)

(Α. Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠμάτων, Ἀθ. 1859, σ. 87-88).

Χαρὰ στὴ μάννα τὴν καλὴ καὶ στὸν καλὸν πατέρα,
 ὅπ' ἔχει τοὺς ἐννιά υἱοὺς, τὴν Ἀρετοῦλα δέκα.

- Ξένη συμπεθεριά ῥχεται τὴν Ἀρετὴ νὰ πάρουν.
 Ὅλα τὰδέρφια δὲ στεργοῦν, κι ὁ Κωσταντὴς τὸ στέργει.
- 5 — «Μάννα μου, κι ἄς τὴ δώσωμε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πρᾶμματευτής, νᾶχω τὸ γύρισμά μου,
 νᾶχη καὶ τᾶλογό μ' ταγὴ κι ἀτός μου τὸ κονάκι.
 — Κώστα μ', σὰν ἔρθ' ὁ θάνατος, τὴν Ἀρετὴ δὲ γλέπω.
 — Μάννα μ', σὰν ἔρθ' ὁ θάνατος, πάγω καὶ σοῦ τὴν φέρω».
- 10 Ἦρθε καιρὸς κακόμοιρος καὶ χρόνος ὠργισμένος,
 ὅλα τὰδέρφια πέθαναν κι ὁ Κωσταντὴς ἐχᾶθη.
 Κ' ἡ μάννα τους ποῦ κείτονταν τὸν Κώστα καταριέται.
 — «Τὴν πίσσα νᾶχη ὁ Κωσταντὴς στὸν ᾄδη ὅπου κοιμᾶται,
 π' ἔκαμε τὴ συμπεθεριά τὴν Ἀρετὴ νὰ δώσω».
- 15 Κι ἀπὸ τὸ βαρυστέναγμα κι ἀπ' τὴ βαρειά κατάρα,
 ἐγίν' τὸ χῶμα ἄλογο καὶ τὰ σανίδια σέλλα,
 κι αὐτὰ τὰ πλευροσάνιδα ἐγίναν ὁ Κωστάκης.
 Σηκώθ', ἐκαβαλλίκεψε, στὴν ἀδερφή του πάγει.
 — «Γειά σου, χαρά, κύρ Ἀρετὴ. — Καλῶς τὸν Κωσταντὴ μου.
- 20 — Ἐλα μαζί μου, ἀδερφή, στὴ μάννα μας νὰ πᾶμε,
 σὲ θέλει, σ' ἐπεθύμησε, μ' ἔστειλε νὰ σὲ πάρω».
 Στὸ δρόμον ὅπου πῆγαιναν, στὸ δρόμο ποῦ διαβαίνουν,
 πουλάκι τοὺς ἀπάντησε στὴ ρίζα ἐνὸς δέντρου.
 δὲν ὠμοίαζε σὰν τὰ πουλιά, δὲ λαλεῖ σὰν τὰ θῆματα,
 25 μὲν ὠμιλοῦσε κ' ἔλεγεν, ἀνθρωπινὴ ομιλία.
 — «Δὲν εἶναι κρίμα κι ἁμαρτία, παραξενιά μεγάλη,
 νὰ περπατῇ ὁ ζωντανὸς μὲ τοὺς ἀποθανέντους».
 Κ' ἡ Ἀρετὴ τὸν κύτταξε, γύρισε καὶ τοῦ λέει.
 — «Πέ μ', ἀδερφέ μου Κωσταντὴ, τί χωματιῆς μυρίζεις;
- 30 — Προχτὲς τὰμπέλι ἔσκαφτα καὶ χωματιῆς μυρίζω.
 — Γιὰ πέ μου, ἀδερφούλη μου, τί λιβανιῆς μυρίζεις;
 — Ἐψὲς ἤμουν στὴν ἐκκλησιὰ καὶ λιβανιῆς μυρίζω.
 — Ἀμ' ὥρας ὥρας, Κωσταντὴ, μυρίζεις καὶ κηρίλες.
 — Ἐψὲς λαμπάδες ἔχυνα, μυρίζω καὶ κηρίλες».
- 35 Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντά, στὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.
 Βαρειά χτυπᾷ τάλόγου του κι ἀπ' ἐμπροστά της χάθη.
 Ἐκίνησε καὶ πῆγαινε μονάχη της στὸ σπίτι.
 Πάγει, βρίσκει τὴ μάννα της, βαρειά γιὰ νὰποθάνη.
 καθὼς τὴν εἶδ' ἡ μάννα της, σφιχτὰ τὴν ἀγκαλιάζει.
- 40 — «Κόρη μ', ποιὸς σ' ἔφερεν ἐδῶ, τόσο μακρι' ἀπ' τὰ ξένα;
 — Μάννα μ', ὁ Κώστας μ' ἔφερε, μάννα μ', ὁ ἀδερφός μου,
 κ' ἦρθ' εἰς τὴν ἄκρα τοῦ χωριοῦ καὶ δὲν τὸν ματαεῖδα.
 — Κόρη μου, ὁ Κώστας πέθανεν ἐδῶ καὶ πέντε μῆνες».
 Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε καὶ ἡ ψυχὴ της βγῆκε.

ΙΣΤ'

(Πελοπόννησος)

(Λελέκου, Δημοτική ἀνθολογία, Ἀθ. 1868, σ. 203-207).

- Ποιὰ μάννα ἔχει ἐννιά γιούς καὶ τὴν Ἀρέτω δέκα;
 Συμπεθεριὸ πάει κ' ἔρχεται ἀπὸ μακριὰ στὰ ξένα,
 κ' ἡ γειτονιά δὲν τό ἤξερε πῶς εἶχε θυγατέρα.
 — «Νὰ τήνε δώσουμε, μαννά, τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 5 ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πρᾶμματευτὴς, νάχω τὸ γύρισμά μου.
 — Κώστα μ', κι ἂν ἔρθῃ θάνατος, ποιὸς πάει νὰ τὴν φέρῃ;
 — Μάννα μ', κι ἂν ἔρθῃ θάνατος γὼ πάω καὶ τὴν φέρνω».
- Μὰ ῥθε καιρὸς καὶ πέθανεν ὁ Κωσταντῖνος πρῶτα...
 Κι ἀπ' τὰ πολλὰ τὰ κλάμματα, δάκρυα καὶ μοιρολόγια,
 10 τὸ μνημ' ἀναταράχθηκε κι ὁ Κωσταντῖνος βγήκε,
 καὶ τ' ἄρματά του φόρεσε, στὴν Ἀρετὴ παγαίνει...
 κι ἀπ' τὸ χορὸ ἐκόπηκε, στὴν οὐρὴν της παγαίνει.
 — «Κώστα μ', κι ἂν ἦρθες γιὰ κακό, τὰ μαῦρα νὰ φορέσω.
 — Ἀρέτω μ', ἦρθα γιὰ καλὸ, ἦρθα γιὰ νὰ σὲ πάρω».
- 15 Τὴ στράταν ὅπου πάγαιναν, τὴ στράτα ποῦ παγαίνουν,
 πουλάκι πῆγε κ' ἔκατσε στοῦ μαῦρη τὰ καπούλια.
 Δὲν ἐκελαΐδαε σὰν πουλί, μήτε σὰ χελιδόνι,
 μόν' ἐκελαΐδαε κ' ἔλεγε ἀνθρωπινὴ κουβέντα.
 — «Δὲν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, παράπονο μεγάλο,
 20 νὰ προβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀποθαμένους;
 — Κώστα μ', τί λέει τὸ πουλί, Κώστα μ', τί λέει τὰ χελιδόνι;
 — Πουλάκι εἶν' κι ἄς κελαϊδῇ, πουλάκ' εἶναι κι ἄς λέῃ.
 — Κώστα μου, τὰ ματάκια σου πολὺ κοκκινισμένα.
 — Τὴ στράταν ὅπου ἐρχόμουν, ἐκεῖ γιομίσαν χοῦμας.
- 25 Φύσαε ἀέρας καὶ βοριάς, γιομίσαν τὰ σκουτιά μου».
- Κινήσανε καὶ πήγανε στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.
 — «Αἰντε, Ἀρέτω μ', στὸ καλὸ, νὰ φήσω τ' ἄρματά μου».
- Τὸ μνημ' ἀναταράχθηκε κι ὁ Κωσταντῖνος ἐμπῆκε.
 Σταυρὸ βαίνει τὰ χέρια της, στὴ μάννα της παγαίνει.
 30 — «Μὲ ποιὸν ἦρθες, Ἀρέτω μου, ποιὸς σέ ἤφερε, Ἀρέτω;
 — Ὁ Κωσταντῖνος μ' ἤφερε καὶ μὲ τὸν Κωσταντῖνο».
- Ψιλὴ φωνίτσα ἔβαλε ἡ δόλια της ἡ μάννα.
 — «Ὁ Κωσταντῖνος πέθανε τώρα δώδεκα χρόνους».

ΙΖ'

(Ἥλεια)

(Πανδώρα, 1862, τ. ΙΓ', σ. 367-368).

- Καλότυχά εἶναι τὰ βουνά, καλότυχοι κ' οἱ κάμποι,
καλότυχη κ' ἡ Ἀρετὴ, ποῦ τὴν παντρολογᾶνε,
ὁποῦ εἶχε τοὺς ἐννιὰ ἀδέρφους, τὰ δεκαοχτὼ ξαδέρφια.
Συμπεθεριὰ τῆς φέρνουνε τὴ μιὰ μεριὰ τὴν ἄλλη,
- 5 κ' ἓνα καλὸ συμπεθεριὸ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
Κανεῖς δὲν ἀπεκρίθηκε ἀπὸ τοὺς ἐδικοὺς της,
παρὰ ὁ Κώστας μοναχὰ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη.
— «Μαννοῦλα, νὰ τὴν δώσωμε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πραγματευτῆς, ποῦ εἶμαι μπεζεριάνης,
- 10 γιὰ νὰ περνῶ νὰ τρώ' ψωμί, νὰ τῶχω κι ἀποκούμπι.
— Κώστα, ἂν μ' εὖρη θάνατος ποιοὺς πάει νὰ τὴν φέρῃ,
τὸ καλοκαίρι δυὸ βολὲς καὶ τὸ χειμῶνα πέντε;
— Μαννοῦλ, ἂν σ' εὖρη θάνατος ἔγῃ πᾶ καὶ τὴν φέρνω,
τὸ καλοκαίρι δυὸ βολὲς καὶ τὸν χειμῶνα πέντε»
- 15 Ἦλθαν τὰ χρόνια δύστυχα κ' οἱ μῆνες ποντισμένοι,
πεθάναν καὶ οἱ ἐννιὰ ἀδερφοί, τὰ δεκαοχτὼ ξαδέρφια.
Σ' ὅλους τοὺς γιούς βάνει κερὶ, σ' ὅλους τοὺς γιούς λιβάνι,
τὸν Κώστα καταριότανε, βαρεῖα κατὰρα λέει.
— «Ὅλοι μου οἱ γιοὶ νὰ λειώσουνε κι ὁ Κώστας νὰ μὴ λειώσῃ,
- 20 ὅπ' ἔδωκε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα».
Πουλάκι πέρνα, τᾶκουσε, τοῦ Κώστα πάει τὸ λέει.
— «Κώστα, ἡ μάννα σ' καταράει, βαρεῖα κατὰρα λέει.
Ὅλοι μου οἱ γιοὶ νὰ λειώσουνε κι ὁ Κώστας νὰ μὴ λειώσῃ,
ὅπ' ἔδωκε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα».
- 25 Κ' ἡ γῆ ἀναταράχτηκε κι ὁ Κώστας ἐσηκώθη.
Βάνει τὸ σάβαν' ἄλογο καὶ τὸ σανίδι σέλλα.
Ἐκίνησε κ' ἐδιάηκε νὰ φέρῃ τὴν Ἀρέτω.
Στὴ στράτα ὅπ' ἐπάγαινε, στὴ στράτα ποῦ παγαίνει,
τὸ Θεὸ παρακαλιότανε, τὸ Θεὸ παρακαλιέται.
- 30 — «Θέ μου νὰ βρῶ τὴν Ἀρετὴ στὴ βρύση νὰ λευκαίνει».
Καθὼς περικαλιότανε ἐδιάη καὶ τὴν ἡῦρε.
Ἀπὸ μακριὰ τὴν χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει.
— «Γειά σου, χαρά σου, Ἀρετῇ. — Καλῶς τονε τὸν Κώστα.
— Ἄιντε, ἀδελφὴ, νὰ φύγωμε, στὴ μάννα μας νὰ πᾶμε,
- 35 ἡ μάννα μας ψυχομαχάει βαρεῖα γιὰ νὰ πεθάνῃ».
Ἐκίνησαν κ' ἐδιάκανε στῆς μάννας τοὺς τὸ σπίτι.
— «Γειά σου, χαρά σου, μάννα μου. — Καλῶς τὴν τὴν Ἀρέτω.
— Ἀρέτω μου, ποιοὺς σ' ἔφερε, ποιοὺς θὰ σὲ πάῃ πίσω;
— Μάννα μ', ὁ Κώστας μ' ἔφερε, κεῖνος μὲ πάει πίσω».

Προσθήκη

Ὁ κ. Ἀ. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, εἰσηγητὴς τῆς φιλολογικῆς ἐπιτροπείας τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, κρίνων τὴν προκειμένην πραγματείαν ὑποβληθεῖσαν εἰς τὸν Ζωγράφειον τοῦ συλλόγου ἀγῶνα, παρατηρεῖ τὰ ἐπόμενα περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀδελφῶν, περὶ οὗ ἐν σ. 43 διαλαμβάνομεν.

«Ἡ περὶ τῶν τριῶν ὁμῶς τέκνων διαφωνία δὲν φαίνεται ἡμῖν τυχαία, διότι ἐν καππαδοκικῇ (Σινασσός) παραλλαγῇ τοῦ δημώδους ἄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ἣν ἐγνώρισεν ἐφέτος τῷ Συλλόγῳ ὁ κ. Π. Καρολίδης, παρατηροῦμεν νῦν πρῶτον ὅτι ἡ μάνα ἦτο μήτηρ τριῶν ἀδελφῶν καὶ μιᾶς θυγατρὸς (ἀνω-νύμου). Τὴν παραλλαγὴν ταύτην ἀγνοεῖ ἀκόμη ὁ κ. Πολίτης· ἐπειδὴ δὲ διαφέρει τῆς γενικῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως, προθυμοποιούμεθα νὰ παράσχωμεν ὧδε συνοπτικὴν τινὰ ἀνάλυσιν τοῦ καππαδοκικοῦ ἄσματος. Τὴν θυγατέρα γύρεψαν κάτω μακρὰν στὰ ξένα, τὰ δύο τέκνα δὲν ἤθελον νὰ τὴν στείλωσι, ἀλλ' ὁ τρίτος (ὁ Κωσταντῖνος) πείθει μὲν τὴν μητέρα, ἄνευ δὲ οὐδεμιᾶς αἰτιολογίας. Δὲν μαρτυρεῖ λοιπὸν τὸ καππαδοκικὸν ἄσμα ὅτι ὁ υἱὸς ἦτο μακροταξειδιάρης. Μετὰ πάροδον δὲ πολλοῦ χρόνου, ἀγνώστον πῶς, τὰ μὲν δύο τέκνα τῆς ἀποθνήσκουσι, ὁ δὲ Κωσταντῖνος ἰσχύει. Ἡ μήτηρ καταρωμένη ζητεῖ νὰ τὸν ἰδῇ. Ἐν τῇ κατάρα τῆς (νὰ μὴ σὲ κόμῃ ἡ πλάκα, νὰ μὴ σὲ φάγῃ τὸ χῶμα) ἐπιπλήττει αὐτὸν ἀπὸντα, διότι δοὺς τὴν κόρην τῆς κάτω μακρὰν στὰ ξένα, δὲν ἔχει νῦν αὐτὴν παρούσαν ὅπως μετέχῃ τῆς χαρᾶς ἢ τῆς λύπης τῆς μητρός· προστίθησι δὲ ἡ δυστυχὴς μήτηρ

ἂν τύχη κι ἀψιθάνου, κάμεις κοντά μ' οὐκ ἐνι.

Ὁ Κωσταντῖνος ἀκούει ἐν τῷ τάφῳ τὴν ἐπίπληξιν, πολὺ τοῦ βαρνοῦσε (κακοφάνη), κάμνει τὴν πλάκα τοῦ μνήματος ἄλογον, τὸ χῶμα χαλινάρι, ἀφήνει τὸ μνήμά του παρακαταθήκην τῷ Θεῷ καὶ ἀπέρχεται ἔφιππος:

Ἄς πάγω κι ἂν ποτ' ἔρχωμαι, τὸ μνήμα ἄς ἐνι δικόν μου.

Εὔρε τὴν ἀδελφὴν του στὸ χορὸ πιασμένην, ἀντιχαιρετῶνται ἀμφοτέρω, ὁ ἀδελφὸς προτρέπει τὴν ἀδελφὴν νὰ ἐνδυθῇ τὰ καλλίτερά της φορέματα, αὕτη δὲ

ἐφόρεσε, καμάρωσεν ἐννεῶν καστρῷ ἀγιφὸρι

καὶ ἱππευσεν ὀπισθεν τοῦ Κωσταντίνου. Ἐφθασαν εἰς τὰ μισόστρατα καὶ αἱ χελιδόνες τοῦ κάμπου ἐλάλουν

κρίμα 'ναι ἐκεῖδ' τὸ κορηνεὸ στὸ χαμένον ὀπίσω.

Ἡ ἀδελφὴ ζητεῖ ἀπλῶς τὴν ἐρμηνείαν τῆς λαλιᾶς, οὐδὲν ἀπαντᾷ ὁ ἀδελφὸς

καὶ μετὰ μικρὸν πλησιάζουσι τὴν θύραν τῆς μητρικῆς οἰκίας, ὅτε ὁ ἀδελφός, προφάσει ἀπωλείας τοῦ δακτυλίου του, καταλείπει αὐτὴν ὑποσχόμενος νὰ ἐπανέλθῃ. Ἡ ἀδελφή, κατὰ σύστασιν τοῦ ἀδελφοῦ, κρούει τὴν θύραν μετὰ χαρᾶς καὶ φωνάζει τὴν μητέρα τῆς εἰδοποιούσα τὴν ἄφιξιν αὐτῆς καὶ τοῦ Κωσταντίνου. Ἡ μήτηρ ἐνόμισεν ἑαυτὴν ὀνειρώττουσαν, ἀλλ' ἐν δευτέρᾳ φωνήσῃ ἐρωτᾷ τὴν κόρην· τίς μετέφερεν αὐτὴν ἐκ τοῦ ξένου τόπου. Ἡ κόρη ὀνοματίζει τὸν ἀδελφόν, ἡ δὲ μήτηρ εἰδοποιεῖ τὸν θάνατόν του καὶ ἐπαναλαμβάνει τὴν κατάραν τῆς· μεθ' ὃ λύεται τὸ δράμα.

Ὁμολογουμένως τὸ ἄσμα τοῦτο συντομώτατον ὄν, διαφέρει κατὰ πολὺ τῶν ἄλλων γνωστῶν παραλλαγῶν. Ἐλλείπει δηλαδὴ παντελῶς τὸ ὄνομα τῆς κόρης, ἡ πρὸς τὴν μητέρα τοῦ ἀδελφοῦ ὑπόσχεσις, ἡ αἰτιολογία αὐτοῦ πρὸς ἀποστολὴν τῆς ἀδελφῆς εἰς τὰ ξένα, ἡ τῆς ἀδελφῆς ἐπίμονος κατανόησις τῆς τῶν χελιδόνων λαλιᾶς, κυρίως δὲ ὁ τῆς μητρὸς καὶ ὁ τῆς θυγατρὸς θάνατος, ὃν ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς λοιποῖς ἄσμασιν καὶ ὃν ὁ κ. Πολίτης ἀνεξήγητον καὶ ἀδικοιολόγητον εὐρίσκει· διὸ καὶ ὑποτίθησι λίαν εὐφυῶς, ὅτι οὗτος εἶναι προσθήκη μεταγενεστέρα. Ἰσως λοιπὸν τὸ καππαδοκικὸν τοῦτο ἄσμα διασώζει τὴν ἀρχαϊκώτεραν τοῦ μύθου παράδοσιν, ἀφοῦ μέλιστα γινώσκομεν ὅτι ὁ ἀκριτικὸς κύκλος πηγάζει ἐκ Καππαδοκίας. Διὸ συνιστῶμεν τὴν μελέτην τοῦ ἁσματος τοῦτου τῷ κ. Πολίτη, ὡς καὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἡμετέρας ὑπονοίας περὶ ὑπάρξεώς ποτε ἐτέρας διαφόρου τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους διασκευῆς, ἐξ ἧς μεταρραβή το ρωσσικὸν κατ' εὐθείαν ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ, μεταδοθέντος τοῖς Ρώσσοις ἐκ Τραπεζοῦντος διὰ τῆς Κριμαίας (ἥτις, ὡς γνωστόν, ἦν κτῆμα τῆς τραπεζουντίας αὐτοκρατορίας) καὶ ἐξ ἧς πηγάζουσιν ἰσως πολλὰ δημῶδη ἄσματα ἀναγόμενα εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον. Τὴν δὲ ὑπόνοιαν ἡμῶν ταύτην ὑποστηρίζουσι τὸ πρῶτον τὰ ἐν Καππαδοκίᾳ ἀδόμενα πολυάριθμα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου δημοτικὰ ἄσματα, διαφέροντα ἐνιαχοῦ σημαντικῶς τῶν σχετικῶν ἁσμάτων ἄλλων χωρῶν, δεύτερον αἱ τοῦ ρωσσικοῦ ἔπους διαφωνίαι πρὸς τὸ ἐλληνικόν, καὶ τρίτον αἱ ἐν Πόντῳ περὶ Ἀκρίτα παραδόσεις, ὡς καὶ τὰ ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτοῦ ψαλλόμενα σχετικὰ ἄσματα, ἅτινα θεωροῦμεν μεταγενεστέραν ἀνάπτυξιν τῶν καππαδοκικῶν¹⁵⁰. Τοῖς ποντικοῖς δὲ καὶ καππαδοκικοῖς ἀκριτικοῖς ἄσμασι συγγενεύουσι τὰ κυπριακά· διὸ, δὲν εἶναι ἰσως τολμηρὸν νὰ εἴπῃ τις ὅτι τὰ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι ἀδόμενα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ἄσματα βασίζονται ἐπὶ παραδόσεων ἐτέρας τάξεως, ἥτις ὁμως πηγάζει ἐκ τοῦ αὐτοῦ κύκλου ἐξ οὗ καὶ τὰ καππαδοκικά, καὶ τὰ κυπριακά καὶ τὰ ποντικά».

150. Ἡ ἀνέκδοτος ἔτι συλλογὴ τοῦ κ. Π. Καρολίδου περιέχει πολλὰ δημοτικὰ καππαδοκικά ἄσματα ἀναγόμενα εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ

ΙΗ'

(Καρδάμυλα Χίου)¹⁵¹

- Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιουὺς καὶ μὲ τὴν μιά τὴν κόρη,
τὴν ἐπλυνε στὰ σκοτεινά, τὴν ἔλυνε στὰ σκότῃ,
τὴν ἐσυχνοκολάκευε ἔξω στὸ φεγγαράκι.
Προξενητάδες ἤρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα,
5 νὰ προξενέψουνε τὸ γιὸ νὰ πάρουνε τὴν κόρη.
Ἡ μάννα τῆς δὲν ἤθελε, ἡ μάννα τῆς δὲν θέλει,
ὁ Κωσταντῖνος ἤθελε, ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
— «Μάννα, δός τὴν τὴν Ἀρετὴ, τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
νᾶχω κ' ἐγὼ ἀποκούμπησι στὰ ξένα ποῦ γυρίζω.
10 — Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντῇ, κὶ ἄσχημα λόγια λέγεις,
σὰν ἔλθῃ λύπη γιὰ χαρά, ποῖός θ' εἴ νὰ μοῦ τὴν φέρῃ;
— Σὰν σοῦ ἔλθῃ λύπη γιὰ χαρά, ἐγὼ θὰ σοῦ τὴν φέρω».
Μὰ ἔλθεν ὁ χρόνος βίσιςτος κὶ οἱ ἐννιά τῆς μοῖ πεθαίνουν.
Σ' οὐλα τὰ μνηματὰ ἔκλαιγεν, σ' οὐλα μυριολογιέται,
15 στοῦ Κωσταντίνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα τὰ μαλλιά τῆς.
— «Δὲν μοῦ ἔλεγε, ὦ Κωσταντῇ, πῶς ἤθε νὰ πεθάνῃς,
μόν, ἤλεγές μου, Κωσταντῇ, τὴν Ἀρετὴ σου φέρω».
Κὶ ἀπ' τὸν πολὺν τὸν ταραγμὸ ποῦ ἔκαναν τὰ μαλλιά τῆς,
ὁ Κωσταντῆς τὴν ἄκουσεν ἀπὸ τὸν κάτω κόσμον,
20 τοῦ Χάρου ζήτησε ριτζᾶ¹⁵², τὸν Χάρο παρεκάλει.
— «Ἄφες με, Χάρε, ἄφες με τρεῖς νύκτες καὶ τρεῖς μέρες,
νὰ κάμω γὼ τῆς μάννας μου τὸ τάμα ποῦ τῆς ἔχω.
— Πήγαινε, Κωσταντάκη μου, μὰ πίσω νὰ γυρίσῃς».
Πῆγε τὸ γρηγορότερο στῆς Ἀρετῆς τὸ σπίτι.
25 «Ἐλ', Ἀρετῇ, στὸ σπίτι μας κ' ἡ μάννα μας σὲ θέλει.
— Γιὰ μίλησέ μου, Κωσταντῇ, γιὰ νὰ σὲ καταλάβω·
ἂν εἶν' χαρά, ὦ Κωσταντῇ, νὰ βάλω τὰ καλά μου,
κὶ ἂν εἶναι πίκρα, Κωσταντῇ, κατάμαυρα νὰ βάλω».
Στὸ δρόμον ποῦ πηγαίνανε, στὸ δρόμον ὅπου πᾶνε,
30 πουλάκια κελαδούσανε μ' ἀνθρώπινῃ λαλίτσα.
«Γιὰ ὅδ' κορίτζιν ἐμορφο ποῦ σέρνει ὁ πεθαμένος.
— Γι' ἀκούσετέ τα, Κωσταντῇ, πουλάκια ἴντα λένε.
— Πουλάκια εἶν' καὶ κελαδοῦν κὶ ὅ,τι τὶς δόξει λένε.
— Μὰ φαίνεται μου, Κωσταντῇ, τὶς χωματιῆς μυρίζεις.

151. Ἐκ τῆς συλλογῆς ἀνεκδότων δημοτικῶν ᾠσμάτων τοῦ ἐν Σύρῳ κ. Α. Κ. Χούμη.

152. Ριτζᾶς = βοήθεια.

- 35 — Ἐχτὲς εἶχεν ὁ βασιλεὺς ἐργατικὸν μεγάλο,
 ὅλοι ἐκόβαν μάρμαρα κ' ἐγὼ 'νοιγα πηγάδι.
 Ἐκεῖ ἐπλησιάσανε στῆς μάννας των τὸ σπίτι·
 ὁ Κωσταντῆς ἐχάθηκε, κ' ἔμεινε μοναχὴ της.
 Βλέπει τὶς πόρτες σφαλιστὲς καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα
- 40 καὶ τὰ παραθυράκια των σφιγκτὰ μανταλωμένα.
 Πάει τὴν πόρτα της κτυπᾷ, τῆς μάννας της φωνάζει.
 — «Ἐλα, μάννα μου, κι ἄνοιξε κ' ἡ Ἀρετὴ σου εἶναι.
 — Ἄμε βρὲ Χάρο, στὸ καλὸ κ' ἐγὼ κάνει δὲν ἔχω.
 Ἡ Ἀρετὴ 'ν κ' ἡ Ἀρετὴ κι ἄμε καὶ γύρευέ την».
- 45 Τὴν πόρτα της τὴν ἄνοιξε καὶ ἀγκαλιὰ τὴν πιάνει,
 πικρὰ πικρὰ τὴν φίλησε στὴν ἀγκαλιά της μένει.

ΙΘ'

(Ἐβδόμας, 1886, σ. 228· ὑπὸ Ἐπαμ. Π. Πολιτάκη, ἄξ. Ἐρμούπολεως σταλὲν).

- Καλότυχά εἶναι τὰ βουνά, καλότυχοι κι οἱ κάμποι,
 καλότυχη κ' ἡ Ἀρετὴ μὲ τὴ γενιὰ ἀπὸ γαί.
 ποὺ εἶχε τοὺς ἐννιά ἀδελφοὺς, τὰ δεκοχτὼ ξαδέρφια.
 Μὰ κεῖ ἐπροξενεὺανε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα.
- 5 Οἱ 'ννιά ἀδερφοὶ δὲν ἤθελαν κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 — «Μάννα, ἔλ' ἄς τὴ δώσωμε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 ποὺ 'μαι κ' ἐγὼ πρᾶμματευτῆς νὰ 'χω τὸ γύμισμά μου.
 — Κώστα, ἂν μ' εὖρη ἀρρωστιά, τὴν Ἀρετὴ τὴν θέλω.
 — Μάννα, ἂν σ' εὖρη ἀρρωστιά, ἐγὼ πᾶ καὶ στὴ φέρνω.
- 10 — Κώστα, ἂν μ' εὖρη θάνατος, τὴν Ἀρετὴ τὴν θέλω.
 — Μάννα, ἂν σ' εὖρη θάνατος, ἐγὼ πᾶ καὶ στὴ φέρνω».
 Μὰ 'ρθε καιρὸς καὶ πέθανε ὁ Κωσταντῆς στὰ ξένα.
 Πεθάναν κι οἱ ἐννιά ἀδερφοί, τὰ δεκοχτὼ ξαδέρφια.
 Στὸ παραθύρι ἐκάθοταν τῆς Ἀρετῆς ἡ μάννα,
- 15 στὸ παραθύρι ἐκάθοταν κ' ἔλεε μοιρολόι.
 — «Ὅσο λειώνει τὸ σίδερο νὰ λειώνη ὁ Κωσταντῖνος,
 ποῦ μοῦ 'δωσε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα».
 Κι ὁ Κωσταντῆς ποῦ τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ βαρυφάνη.
 Τὸ μνημ' ἀνεταράχθηκε κι ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε,
- 20 κάνει τὴν κάσα τ' ἄλογο, τὸ σάβανό του σέλλα
 κι ἀπάνω καβαλίκευσε στὴν Ἀρετὴ νὰ πάη.
 Στὸ δρόμο ὅπου πῆγαινε τὸ Θιὸ παρακαλοῦσε.
 — «Θέ μου, νὰ βρῶ τὴν Ἀρετὴ στὸ γάμο νὰ χορεύῃ».
 Καθὼς ἐπαρακάλαε ἐπῆγε καὶ τὴν βρῆκε.
- 25 «Ὡρα καλὴ σου, Ἀρέτω μου. — Καλῶς τὸν Κωσταντῖνο.

- Κώστα, ἂν ἦρθες γιὰ καλό, νὰ βάλω κι ἄλλα ροῦχα
εἶδε κι ἂν ἦρθες γιὰ κακό, νὰ βγάλω κι ἀπὸ τοῦτα.
— Ἀρέτω, ἡ μάννα δὲ μπορεῖ κ' ἦρθα γιὰ νὰ σὲ πάρω».
Κ' ἡ Ἀρετὴ καβάλικε στὴ μάννα τῆς νὰ πάη.
- 30 Στὸ δρόμο ὅπου πῆγαιναν, στὸ δρόμο ποῦ διαβαῖναν,
πουλάκι πῆγε κ' ἔκατσε στοῦ Κώστα τὸ κεφάλι.
Δὲν κελαδοῦσε σὰν πουλί, μηδὲ σὰν χελιδόνι,
μόν' ἐκελάδαε κ' ἔλεγε μ' ἀνθρώπινη λαλίτσα.
— «Δὲν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, δὲν εἶναι κι ἁμαρτία,
35 νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀποθαμένους;
— Κώστα, τί λέει τὸ πουλί, τί λέει τὸ χελιδόνι;
— Πουλάκι εἶν' κι ἄς κελαδῇ, πουλάκι εἶν' κι ἄς λέη.
— Κώστα, ποῦ 'ναι τὰ δόντια σου, ποῦ 'ναι ἡ λεβεντιά σου,
ποῦ εἶναι τὰ ξανθὰ μαλλιά, ποῦ εἶναι κ' ἡ ἀνδρειά σου;
- 40 — Βареиὰ ἀρρωστιὰ μ' ἐκόλλησε κ' ἐπέσαν τὰ μαλλιά μου
κ' ἐπέσαν καὶ τὰ δόντια μου κ' ἐχάθη ἡ λεβεντιά μου».
Μὰ ἐκεῖ ἐκοντοζύγωσαν στῆς μάννας τοὺς τὰ σπίτια.
— «Ἀρέτω, ἄντε σὺ ἀπ' ἐδῶ καὶ ἐγὼ ἀπ' τ' ἀργαστήρια».
Ἐπῆγε καὶ ἐκτύπησε τῆς μάννας τῆς τὴν πόρτα.
- 45 — «Ἄνοιξε, μάννα, ἄνοιξε.
— Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποῦ μοῦ κτυπᾷ καὶ μὲ φωνάζει μάννα;
— Ἄνοιξε, μάννα, ἄνοιξε, κι ἐγὼ μαι ἡ Ἀρετὴ σου.
— Ἀρέτω μου, ποιὸς σ' ἔφερε ποῦ 'σουν μακριὰ στὰ ξένα;
— Ὁ Κωσταντῖνος μ' ἔφερε καὶ πάει ἀπ' τ' ἀργαστήρια.
- 50 — Ὁ Κωσταντῖνος πέθανε τώρα δώδεκα χρόνια».
Μὰ κεῖ σφιχταγκαλιάστηκαν μάννα καὶ θυγατέρα.
Ἡ μάννα 'γίνη Χούρχουλος κι ἡ κόρη Κουκουβάγια,
καὶ περπατοῦνε στὰ βουνὰ νύχτα καὶ μέρα ἀντάμα.

Κ'

(Συνασπὸς τῆς Καππαδοκίας)¹⁵³

Σὰν τὴν μάννα, σὰν τὴν μάννα, καὶ σὰν ἐκεῖ τὴν μάννα,
ποῦ εἶχε τὰ τρία παιδιὰ καὶ μιὰν θυγατέρα.
Τὴν θυγατέρα γύρεψαν κάτω μακρὰν στὰ ξένα.

153. Τοῦ ἔκθετος τούτου περίληψιν ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τέλει τῆς παρούσης πραγματείας, ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τοῦ Δελτίου, σ. 259 κέ. Νῦν παραλαμβάνομεν αὐτὸ ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Π. Κ. Καρολίδου, ἧς μέγα μέρος ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ ΛΓ' τόμῳ τῆς ἐν Γοττίγκη Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Neugriechisches aus Klein Asien. Mitgetheilt von Paul de Lagarde. Göttingen, 1886.

- Τὰ δύο παιδιὰ 'κὲ θέλησαν¹⁵⁴ κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
- 5 «Ἐλα, μάνν', ἄς τὴν δώσωμεν κάτω μακρὰν στὰ ξένα,
 ἂν πᾶμ' ἡμεῖς στὴν ξενιτειά, ξένοι νὰ μὴ περνοῦμεν».
 Δῶσαν τὴν θυγατέρα των κάτω μακρὰν στὰ ξένα.
 Πολὺ καιρὸς 'κὲ πέρασε, πολὺ καιρὸς 'κὲ διέβη,
 τὰ δύο παιδιὰ της πέθαναν, καὶ Κωσταντῖνος χάθη.
- 10 — «Νὰ σὲ ἰδῶ, υἱέ μου Κώσταντε, νὰ μὴ σὲ φάγῃ τὸ χῶμα,
 νὰ σὲ ἰδῶ, υἱέ μου Κώσταντε, νὰ μὴ σὲ κόψῃ πλάκα,
 πῶς ἔδωσες τὴν κόρη μου κάτω μακρὰν στὰ ξένα,
 νὰ στὴ χαρά μου βρίσκεται, νὰ στὴ λύπη σηφτάνῃ¹⁵⁵,
 ἂν τύχῃ κι ἀψιθάνατος¹⁵⁶, κανεῖς κοντά μου 'κ ἔνι».
- 15 Ὡς τᾶκουσεν ὁ Κώσταντος, πολὺ τὸν βαρηοῦσε.
 Κάμον τὴν πλάκα του ἄλογον, τὸ χῶμα χαλινάρι,
 κι ἀφήκε καὶ τὸ μνημὰ του τὸν θεγὸ ἐμανέτι.
 «Ἄς πάγω καὶ ἂν ποτ' ἔρχωμαι, τὸ μνημα ἄς ἔν' ἰδικόν μου·
 κι ἂν πάγω κι ἂν δὲν ἔρχωμαι, ἄς ἔνι τοῦ διαβάτου».
- 20 Πήδησεν, καβαλλίκεψε, κατάδρομον παγαίνει.
 Πῆγεν, εὔρε τὴν ἀδελφὴν στὸν χορὸ πιασμένη.
 — «Καλῶς χορεύεις, ἀδελφῆ. — Καλῶς τὸν ἀδελφόν μου.
 Ἀδελφέ μου, ἂν ἦλθες γιὰ καλὸ, ὅλα μ' καλ' ἄς φορέσω.
 — Ἀδελφῆ μου, γιὰ καλὸ ἦρτα, ὅλα σου καλὰ φέρει,
 25 ἀδελφῆ μου, γιὰ καλὸ ἦρτα, ἡ μάννα μου σὲ γυρεύει».
 Ἐφόρεσε, καμάρωσε ἐννεῶν καστῶν ἀγιοφόρι¹⁵⁷,
 πήδησε, καβαλλίκεψε στὸν Κώσταντον ὀπίσω.
 Ἦρταν εἰς τὰ μεσόστρατες, στὰ πέντε ὁρόμους μέσα,
 λάλσαν τοῦ κάμπου τὰ πουλιά, τοῦ κάμπου χελοῖδόνες.
- 30 «Κρίμα 'ν' ἐκεῖ τὸ κορασιὸ στὸ χαμένον ὀπίσω.
 — Καὶ στὰ καὶ στά, αἱ ἀδελφέ, τὰ πουλιὰ τί μᾶς λένε;
 — Ἐτοῦτα κάμπου πουλιὰ ὅτι εὔρουνε λένε».
 Πῆγεν ἐκεῖ ἐτέντωσε στοῦ μάννα του τὴν πόρτα.
 — «Ἀδελφῆ μου, τὸ λαχτυλίδι μου, κι ἄς πάγω κι ἄς ἔρτω,
 35 καὶ φώναζε τὴν μάννα μου, καὶ ἄς σὲ πάρῃ ἀπέσω.
 — Ἄγι Γεώρ', ἄγι Γεώρ', μαννίτσα μου, πάρε καὶ μὲν' ἀπέσω,
 ὁ υἱὸς ὁ Κωσταντῖνος ἔνι, κόρη σου θυγατέρα.
 — Κόρη μου, στὸν ὕπνον μὲ λαλεῖς, στὴν ξύπνα (μὲ) συντζαίνεις¹⁵⁸.
 — Μάννα, στὴν ξύπνα σὲ λαλῶ, στὴν ξύπνα σὲ συντζαίνω,

154. Οὐκ ἠθέλησαν.

155. Ὡς προφθάνῃ (Καρολίδης).

156. Αἰφνίδιος θάνατος (Κ.).

157. Ἐνδύματα καινουργῇ φορούμενα κατὰ τὰς ἐορτὰς (Κ.).

158. Συγχύσεις, ἐνοχλεῖς (Κ.).

